

VELIKOGORIČKI Zbornik

ČASOPIS ZA POVIJEST, KULTURU I NARODNU BAŠTINU TUROPOLJA broj 3, 30. prosinca 2020. ISSN 2757-3109

**POTRES
28. i 29.
prosinca
2020.**

TEMA BROJA

**MOGUTI U
TUROPOLJU**

INTERVJU ERVIN KOLAREC

**GRAD JE ŽIVI
MEHANIZAM**

OBLJETNICE

OBICAJI

FOTO: Aleksandar Božić

**60 godina
Muzeja
Turopolja**

**Konjsko proštenje
za sv. tri kralja**

UVODNIK

U ovom broju VG Zbornika pišemo o svakako najznačajnijoj prirodnoj katastrofi u proteklih 100 godina - potresu u Petrinji i okolini koji je izazvao i brojne štete na velikogoričkom području, u Vukomeričkim goricama, Pokuplju i Posavini. Uz kronologiju potresa i nastalih šteta, donosimo i priču o velikom potresu u Pokupskom i Kravarskom 1909. godine koji je proslavio našeg znamenitog znanstvenika Andriju Mohorovičića.

Brojne crkve s našeg područja su teže ili lakše oštećene. Mnoge su, tijekom povijesti, po nekoliko puta oštećene i obnavljane, pa pišemo o teškim sudbinama naših crkvenih objekata. Priče upotpunjujemo brojnim ekskluzivnim fotografijama, prvenstveno Barice Sakoman Božić, Vlatke Zgurić Dobrenić i Aleksandra Božića. Tema ovoga broja su i priče o mogutima, mitskim bićima Turopolja. Legende o mogutima su do pred koju godinu bile skoro sasvim zaboravljene, ali danas raste interes za turopoljske mitove. Aleksandar Božić je 2015. godine pisao o mogutima, na osnovu zapisa dr. Hloupeka koji je priče i legende prikupljaо od starijih Turopoljaca za vrijeme asanacije Mraclina krajem 20-ih godina prošlog stoljeća. Njegove zapise donosimo u cijelosti iako su objavljeni 1954. godine. Objavljujemo i sjajan zapis Mate Stuparića iz 1936. godine o narodnim i vjerskim običajima od Božića do Sv. tri kralja, posebice o konjskom proštenju.

SADRŽAJ

Uvodnik 1

Sadržaj, impresum 1

INTERVJU

Ervin Kolarec - Grad je živi organizam 2

TEMA BROJA

Katastrofalni potresi 28. i 29. prosinca 2020. 8

Velikogoričke crkve oštećene u potresu 14

Andrija Mohorovičić 28

Potres u Pokupskom 1909. godine 30

Katastrofe iz prošlosti grada Zagreba 32

TEMA BROJA

Moguti u Turopolju 40

Nevidonček, mračnjaki, coprnice, nestali grad i druge priče i legende 58

OBLJETNICE

Muzej Turopolja - šezdeset godina iskustva 68

NARODNI OBIČAJI

Običaji u Posavini od Božića do Sveti tri kralja Božić (Mato Stuparić) 80

Konjsko proštenje za blagdan Sv. tri kralja 89

Bartolovsko proštenje 93

TRAGOM FOTOGRAFIJE

Table tenis klub Turopoljac postojao još 1938. godine 98

IMPRESUM

NAKLADNIK: Magna silva j.d.o.o., Velika Gorica, Nikole Šopa 17

ZA NAKLADNIKA: Barica Sakoman Božić

UREDNIK: Aleksandar Božić

GRAFIČKA PRIPREMA: Magna silva j.d.o.o.

TISAK: Tiskara Lukavec

NAKLADA: 300 primjeraka

ERVIN KOLAREC – ZAMJENIK GRADONAČELNIKA KOJI JE OBNAŠAO DUŽNOST GRADONAČELNIKA

Grad je živi mehanizam u kojem je važan svaki kotačić

Zamjenik gradonačelnika Ervin Kolarec u tri mandata bio je posvećen društvenom životu Grada, razvio odličnu suradnju s udrugama civilnog društva, a zadnja tri mjeseca vodio je Grad u svim njegovim segmentima

Preuzeli ste dužnost upravljanja Gradom u nikad težim uvjetima, i tu ne mislimo samo na Covid-19 krizu, već istragu zbog koje je gradonačelnik Dražen Barišić bio u istražnom pritvoru i koja je dovela do toga da je na Vama tri mjeseca bila odgovornost upravljanja Gradom.

KOLAREC: U najmanju ruku nezahvalna situacija, ali mi smo izabrani od naših građana da vodimo ovaj Grad u svakoj situaciji. Bilo je i prije teških godina, u posljednje vrijeme su nas, doduše, pratile dobre godine. U sve to vrijeme, a ja sam zamjenik gradonačelnika gotovo 12 godina, ne samo da upoznate sustav i funkciranje Grada već i svakog čovjeka u gradskoj upravi, rukovodeće ljude u ko-

munalnim poduzećima, voditelje projekata, ljudi koji kao dio javnog, društvenog, gospodarskog ili bilo kojeg drugog dijela života rade za boljšitak našega Grada. Građani očekuju da gradska uprava i cijeli sustav funkcionira i to nema alternative. Nisam tu bitan ja, to je jedan živi mehanizam u kojem svaki kotačić pokreće onaj drugi. Vjerujem da naši građani imaju

Gradsko vijeće je usvojilo rekordni proračun Grada za 2021. godinu u iznosu od 551 milijun kuna. Na slici Ervin Kolarec na svečanoj akademiji u povodu Dana Grada Velike Gorice

jednaku uslugu u svakom segmentu, kao i prije šest ili devet mjeseci.

Izbjegavate odgovoriti na pitanje o Barišiću?

KOLAREC: Ne može se to pitanje izbjjeći, ono je prisutno. Ali ne može se tu mnogo niti reći zbog same istrage koja je u tijeku. Priznajem, bio je početan šok, mnogo krivih i zlonamjernih informacija, ali doista vjerujem da će Dražen Barišić dokazati da nije radio na štetu našega Grada.

Rekordan proračun Grada

Dobro, ostavimo institucije da rade svoj posao. Ovih dana donijeli ste temeljni akt funkcioniranja Grada – gradski proračun. Predizborni ili uravnotežen?

KOLAREC: Proračun je rekordan u svom

iznosu od 551 milijun kuna. Izrađen je sukladno okvirima Zakona o proračunu pa je svakako uravnotežen. U odnosu na planirani proračun u 2020. godini veći je za „neznatnih“ 17 milijuna kuna rezerviranih za javnu uslugu prijevoza ZET-om. Građane možda buni što je preklani, dakle 2019. godine, on bio uvjetno rečeno malih 408 milijuna kuna, pa ovaj izgleda predizborni. Tu se radi u glavnini o povećanju prihoda zbog priljeva decentraliziranih sredstava za osnovno školstvo koje je središnja država „spustila“ na gradove te su ta namjenska sredstva za škole sada dio gradskih proračuna.

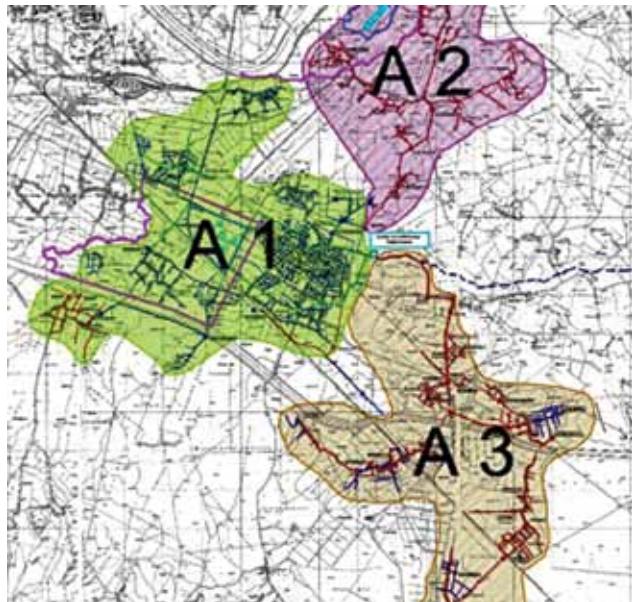
Prije nego dođemo na brojke, koje su glavne značajke proračuna?

KOLAREC: Kao prvo, osiguranje funkcioniranja Grada i svih aspekata života u složenim uvjetima pandemije Covid

– 19. Fokus komunalnih aktivnosti je na održavanju i uređenju prometnica. Unatoč krizi, za 2021. godinu predviđen je najveći iznos za održavanje cesta u povijesti Grada! Zadržavamo ili povećavamo razinu socijalnih izdvajanja - povećali smo pomoć za umirovljenike. Po prvi puta isplatit će se uskrsnica i božićnica umirovljenicima. Zadržavamo i dosadašnju razinu stipendiranja učenika i studenata od 3,3 milijuna kuna.

Možete li biti konkretniji u onim najvidljivim stvarima, prvenstveno vjerujem da se slažete da su to prometnice za koje kažete da će se obnavljati u rekordnoj kilometraži.

KOLAREC: Naravno da smo svjesni stanja pojedinih prometnica, naročito onih izvan središta Velike Gorice. Pa i mi se svakodnevno vozimo po njima. Nije da prometnice i dosad nisu bile prioritet. lako se svake godine ulažu znatna sredstva i u gradnju, rekonstrukciju i održavanje cesta, ipak se više radilo na drugim stvarima. Tu se zapravo radi o planiranju. Uzmimo za primjer naš Mraclin. Neodgovorno bi bilo da smo trošili gradski novac na obnovu cesta recimo lani, prije dvije ili čak pet godina, kada cijelo naselje je u projektu Aglomeracije. Postavljaju se cijevi odvodnje u trup cesta i taj projekt, financiran europskim sredstvima, uključuje i obnovu prometnica tamo gdje cijevi prolaze. Ljudi to u Mraclinu znaju, obnovit će se ceste. Nismo ih zaboravili ni 2020. godine jer je izgrađena nova zaobilaznica prema gospodarskom području naselja. Najviše će se to vidjeti po izmještanju kamionskog prometa iz naselja, prvenstveno kamiona VG Čistoće.

Tri cjeline Aglomeracije kojom se uvodi odvodnja u 26 velikogoričkih naselja

**Odvodnja za 26 goričkih naselja
Zadržimo se na Aglomeraciji kada smo već dotakli tu temu**

KOLAREC: Projekt Aglomeracije, najveći projekt u povijesti Grada, gradi se sustav odvodnje u 26 goričkih naselja. Govorimo o više od 100 km cjevovoda, od kojih se najveći dio ugrađuje u trup prometnica. Nakon postavljanja cijevi obnovit će se kolnici. Na Gradskom vijeću smo nedavno donijeli odluku po kojoj će se iz gradskog proračuna u sljedeće tri godine nadodati još 21 milijun kuna za sanaciju prometnica. Iskoristit ćemo priliku, kada su strojevi i radovi već tu, ne samo da se uredi ona strana kolnika koja je raskopana uslijed iskopa i postavljanja cjevovoda, već da se, gdje god to treba, prometnice obnove u punoj širini. Najbolji primjer za to je u Lukavcu. Nismo zaboravili niti na prometnice

U Dječjem vrtiću Ciciban je provedena potpuna energetska obnova koja je dobro ocijenjena i u Europskoj uniji. Grad gradi dječje vrtiće u okolini Velike Gorice - u Selnici i u Maloj Buni. FOTO: Mario Žilec

izvan projekta Aglomeracije, u sljedećoj i narednim godinama više ćemo ulagati u njih, vidi se to iz proračuna. Glede provedbe Aglomeracije redovito o tome izvještavamo javnost. Tri cjeline koje se odnose na mrežu odvodnje po naseljima su u terminskom planu. Ulovio se dobar tempo koji je u startu bio poremećen Covid-19 situacijom. Upravo se očekuje raspisivanje novog natječaja za izgradnju pročistača otpadnih voda.

Vrtići u okolnim mjestima

Što biste izdvojili od ostalih kapitalnih projekata? Do sada je u fokusu Grada uvijek bio predškolski odgoj. I u proračunu za 2021. godinu Up-ravni odjel za predškolski odgoj, školstvo i sport, s planiranih 230 milijuna kuna, odnosi više od 40% cijelog gradskog proračuna.

KOLAREC: Djeca i mladi temelj su svakoga društva. Toga smo svjesni u našemu Gradu koji se iz godine u godinu potvrđuje kao Grad prijatelj djece. Neću se zadržavati na školstvu jer se ono finan-cira u najvećoj mjeri decentraliziranim sredstvima iz države, no moramo barem kratko spomenuti da su ove godine završili projekti energetske obnove dviju najvećih škola i to one u Vukovini te Nikole Hribara u kojima je znatno podig-nuta kvaliteta boravka u školama. Na te-melu kvalitetno pripremljenih projekata, povukli smo značajna sredstva europskih fondova i nastavljamo u tom smjeru. Predškolski odgoj doista je bio u fokusu u prijašnjim godinama i gradnjom novih vrtića, kao što je Velika Mlaka i Cvjetno naselje. Otvarali su se i privatni u kojima sufinanciramo roditeljima program, radili smo s ciljem da svako dijete ima mjesto

u vrtiću. Takvom praksom nastavljamo dalje, s time da je na red došla okolica Grada. Tako u sjevernom dijelu Grada već su uznapredovali radovi na novom vrtiću u Selnici, a s 3,4 milijuna kuna uređuje se i vrtić u Maloj Buni. Možemo reći prvi vrtić za naše brege. Nakon toga želja je i Lukavec, no o tome drugom prilikom.

Stipendije i udžbenici za učenike

Život grada nisu samo građevine već i društveni život, socijalni aspekt jednoga grada.

KOLAREC: Kao što sam rekao, sve stavke proračuna zadržane su na istoj razini ili su povećane. Stipendije i ostale potrebe ostaju na razini 3,25 milijuna kuna. Nastavljamo ove godine uveden program jednokratnih stipendija za više od 2 tisuće srednjoškolaca, kao svoje-vrsna pomoć od 1000 kuna za početak školske godine. Ostaje i program za nabavku školskih udžbenika i radnih bilježnica osnovnoškolcima. Pojačavamo program pomoći kod opremanja novorođenčadi. Za umirovljeničku populaciju uz božićnice uvodimo i financijsku pomoći u obliku uskrsnica. Naravno, tu je i niz drugih programa u socijalnom području poput naknada troškova stovanja ili jednokratnih pomoći građanima.

Kao bivši sportaš, zasigurno biste htjeli građanima nešto reći i o goričkom sportu?

KOLAREC: Svakako, naši sportaši doista zaslužuju da ih se ne samo povoljni nego i podrži u njihovom radu. Ne mislim tu samo na prvoligaške sportove, koji uključuju i omladinske pogone s ciljem povećanja kvalitete sportaša i udruga, nego i na svjetske rezultate

Sportske udruge Grada imaju na raspolaganju 7,5 milijuna kuna u 2021. godini i 9,1 milijun kuna za djelovanje gradskog stadiona, sportske dvorane i bazena

u pojedinačnim sportovima, odnosno ukupno na sport i rekreaciju. Naši klubovi mnogo napora, znanja i želje ulažu u mlade i naravno da mi kao Grad to podupiremo. O rezultatima naših sportaša možemo s veseljem čitati ne samo u lokalnim već i nacionalnim medijima. Zajednica sportskih udruga će 2021. godine imati na raspolaganju 7,5 milijuna kuna za klubove, sportske udruge od posebnog značaja 2,25 milijuna kuna, a izdvajamo i 1,8 milijuna kuna za vrhunski sport. Financiramo i sve sportske saveze s naglaskom na Sportski savez osoba s invaliditetom. To su izdvajanja samo za sportske udruge, bez 9,1 milijuna kuna namijenjenih radu Športsko rekreacijskog centra odnosno gradskog stadiona, dvorane i bazena.

Tijekom svojih mandata često vas se viđalo na društvenim događanjima, od kulture do vatrogastva. Čini se da vam je taj segment izuzetno važan?

KOLAREC: Apsolutno. Kultura grada od amaterskih do profesionalnih udruga, pojedinaca i institucija čini naš grad raznovrsnim i bogatim. Važno je svima

Grad Velika Gorica izdvaja 30 stipendija za učenike prvih razreda za deficitarna zanimanja, a poticaji za poduzetništvo su povećani na 2,25 milijuna kuna

njima posvetiti i pažnju i vrijeme, ali i sredstva u kolikoj mjeri je to moguće. Spomenuo bih tu i osobe s invaliditetom koje su okupljene i u brojnim kulturnim, ali i sportskim udrugama. Činili smo puno za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom kroz financiranje njihovih programa rada, do prilagođavanja pristupnih ulaza i prometnica gdje je god to bilo moguće. A vatrogastvo je nešto što nema alternativu. Naime, naši vatrogasci, kako profesionalni tako i oni u dobrotvornim vatrogasnim društвимa, naša su najjača snaga civilne zaštite što su dokazali nebrojeno puta i u brojnim situacijama, od velike poplave 2010. godine, pa i u sadašnjoj situaciji pandemije Covid-19. Vatrogasci su uvijek bili prvi u pružanju nužne pomoći. Na tome svemu im zahvaljujem i ovim putem i vjerujem da će suradnja i dalje biti na istoj razini kao i do sada.

Korona kriza i gospodarstvo

A gospodarstvo, korona kriza ostavlja posljedice na obrtnike i poduzetnike. Čini li Grad tu dovoljno?

KOLAREC: Najavio sam na sjednici

Gradskog vijeća da razgovaramo s našim komunalnim poduzećima koji moraju izaći u susret našim obrtnicima i poduzetnicima u današnjim teškim ekonomskim vremenima. Nikome nije u interesu da se u nekoliko mjeseci krize zagasi gospodarska aktivnost. Grad će prema mogućnostima i ovlastima nastojati gospodarstvenicima olakšati poslovanje. Naša Vlada i premijer Andrej Plenković na vrijeme su prepoznali potrebe i uveli mjere za pomoći gospodarstvu i mi ćemo to kao Grad pratiti. Povećali smo stavku za poticanje poduzetništva na 2,25 milijuna kuna, govorimo o izravnim sredstvima pomoći uslijed Covid-19 krize. Pratit ćemo stanje i spremni smo, ovisno o situaciji, naći mesta za uštede u drugim područjima kako bi se ova spomenuta sredstva po potrebi i povećala. Nadamo se da ćemo se što ranije vratiti predkriznom razdoblju zbog čega smo i projekt gradnje Poduzetničkog inkubatora, kojeg prati EU sufinanciranje od 20 milijuna kuna, pomaknuli za drugi dio godine kako bi vidjeli hoće li biti potrebne intervencije u proračunu.

I za kraj opet u politiku. Izbori su pred vratima, kakva je vaša politička budućnost?

KOLAREC: Ostavimo to za neki drugi razgovor. Fokusiran sam na svoje zadatke kao zamjenik koji je obnašao dužnost gradonačelnika i dok je tako bit ću predan tome poslu. Naš tim, a tu mislim na kolegu v.d. gradonačelnika Krešimira Ačkara i druge, uhvatio se u koštač sa svim problemima koji muče naše građane, radimo na njima i promišljamo o budućnosti i još jačem razvoju Velike Gorice i cijelog kraja.

Katastrofalni potresi

28. i 29. prosinca 2020.

TEKST: Barica Sakoman Božić

Središnju Hrvatsku krajem 2020. i početkom 2021. godine zadesila je serija razornih potresa. Epicentar većine potresa bio je na području Petrinje, Gline i Siska, a osjetio se na širem području, u Zagrebu, Velikoj Gorici, Pokuplju i Vukomeričkim goricama

Prvi, a ujedno i razorni potres bio je 28. prosinca u 6,28 sati jakosti 5,2 stupnja po Richteru. Epicentar mu je bio 5,8 km zapadno od Petrinje na dubini od 10 kilometara. Istoga jutra, u 7,49 sati uslijedio je još jedan potres od 4,6 stupnja po

Richteru. Njegov epicentar je bio 10,4 km sjeverozapadno od Siska, također na dubini od 10 km.

Najveće i najrazornije gibanje tla dogodilo se 29. prosinca u 12,19 sati, jakosti 6,4 po Richteru, s epicentrom 3

Na području Petrinje bio je epicentar dvaju razornih potresa 28. i 29. prosinca 2020. godine

Iste večeri poslije potresa 29. prosinca u sobe hotela Garden Hill hotela smješteno je iz Turopolja, Hruševca, Pokupskog, Novog Čića i Velike Gorice 18 osoba koje je razorni potres ostavio bez krova nad glavom. FOTO: David Jolić

km jugozapadno od Petrinje. Poginulo je sedam osoba. Potres se osjetio i u dijelovima Austrije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Češke, Italije, Mađarske, Njemačke, Rumunjske, Slovačke, Slovenije i Srbije.

Nakon toga, u mjesec dana, uslijedilo je više od tri tisuće manjih podrhtavanja s epicentrom na području Banije, od Siska uzvodno, pa sve do Sredičkog te na

Djelatnici Građevinske tvrtke Tehnika su, uz logističku potporu DVD-a Gradići, 31. prosinca uklonili oštećene dimnjake Muzeja Turopolja. FOTO: David Jolić

području Vukomeričkih Gorača.

U najsnažnijem potresu 29. prosinca stradala su i naselja na velikogoričkom području, te na području okolnih općina Pokupsko, Kravarsko i Orle.

Grad Velika Gorica reagirao je promptno. U Hotelu Garden Hill, još iste večeri, započeo je smještaj stanovnika naselja čije su kuće u potresu pretrpjela veća oštećenja. Pomoć su ponudili i drugi velikogorički hotelijeri. Već sljedećega dana je organizirana pomoć stradalima, procjena i sanacija štete. Istodobno je poslana pomoć i općinama Kravarsko i Pokupsko.

Statičari su pregledati sve velikogoričke vrtiće i škole. Među gradskim institucijama znatnija oštećenja pretrpio je Muzej Turopolja. Dva dimnjaka morala su biti uklonjena, a napuknuća i oštećenja

vidljiva su i na prvom katu. Oštećenja i napuknuća ima i zgrada Doma kulture Galženica. Zabranjen je prilaz Starom gradu Lukavec zbog oštećenja na tornjevima i napuknuća na svodovima.

Oštećeni dječji vrtići

Šteta od potresa nastala je na područnim objektima Dječjeg vrtića Velika Gorica u Buševcu i Vukovini, koja je već i sanirana. Manja oštećenja zadobio je i područni objekt DV-a Lojtrica u Velikoj Mlaki u staroj školi. Nastale su dvije manje pukotine, a na stropu je popucala boja.

Centralna zgrada Dječjeg vrtića Ciciban u Vidrićevoj ulici također je zadobila tek neznatna oštećenja, puknuće žbuke na spoju pregradnih zidova, što je također sanirano.

Gradonačelnik Krešimir Ačkar govorio u Saboru o šteti od potresa

Na sjednici Hrvatskog sabora 20. siječnja raspravljalo se o Vladinom prijedlogu da se Zakon o obnovi od potresa na području Zagreba te Krapinsko-zagorske i Zagrebačke županije proširi i na područje Sisačko-moslavačke i Karlovačke županije. U navedenoj saborskoj raspravi sudjelovao je saborski zastupnik Krešimir Ačkar i gradonačelnik Velike Gorice koji se skrenuo pozornost na štete na velikogoričkom području.

- "Donošenjem predloženog Zakona omogućava se provođenje postupka obnove na području Sisačko-moslavačke, Krapinsko-zagorske županije, Zagrebačke županije i Grada Zagreba, što je neophodno potrebno radi sanacije šteta prouzročenih potresom. Od 29. prosinca u fokusu javnosti opravdano je Sisačko-moslavačka županija jer je najteže nastradala, no nažalost izgubljeno je i sedam života. Puno manje spominje se

Na saborskoj sjednici je gradonačelnik Velike Gorice Krešimir Ačkar upoznao zastupnike da je na velikogoričkom području u potresu oštećen 851 stambeni objekt, a šest kuća je posve uništeno. Teško su oštećene ili uništene brojne crkve

Zagrebačka županija i moja Velika Gorica. Ona srećom nije imala ljudskih žrtava, ali materijalna šteta je jako velika. Ovaj zakon je ključan u rješavanju našeg problema” - kazao je sa saborske govornice Krešimir Ačkar istaknuvši kako je na goričkom području šteta prijavljena na 851 stambenom objektu, pri čemu je šest obiteljskih kuća u potpunosti neupotrebljivo, a 23 su privremeno neupotrebljive za stanovanje.

Isto tako neupotrebljivi su škola i župna crkva u Dubrancu, a privremeno je neupotrebljiva školska dvorana Osnovne škole Eugena Kumičića, kao i Stari grad Lukavec.

- "Zbog brze intervencije Vlade prvih dana kada se pomoglo Zagrebačkoj županiji s 10 milijuna kuna, a ovih dana s 5 milijuna kuna, završavamo povratak naših sugrađana na njihove parcele u montažne

U potresu je razoren zvonik kapelice u Hotnji koji je morao biti uklonjen. FOTO: Vlatka Zgurić Dobrenić

kuće. *Tim sredstvima lakše smo podnijeli to breme. Ovim Zakonom mi u potpunosti rješavamo probleme za 29 obitelji s područja grada koje su ostale bez svojih sigurnih kuća. Sretni smo i zahvalni dragom Bogu što smo manje stradali od drugih pogodženih sredina ovim razornim potresom*" - nastavio je Ačkar, zahvalivši svima koji su pomogli u tim teškim trenucima.

Stradanja sakralnih objekta

Najteže je stradala župna crkva Uzvišenja sv. Križa u Kravarskom. Prema mišljenju statičara morat će je se srušiti i iznova izgraditi. Velika oštećenja pretrpio je i župni dvor te mu, prema mišljenju

Napuknuća svoda u crkvi Sv. Ladislava u Pokupskom zbog kojih crkva nije sigurna. FOTO: Vlatka Zgurić Dobrenić

statičara, uslijed ponovnog jačeg potresa prijeti urušavanje.

Na području Općine Kravarsko oštećeno je 500 objekata, od čega njih 100 jače. Oko desetak kuća nije sigurno za stanovanje te će ih se morati srušiti i graditi iz početka.

Crkva u Dubrancu neupotrebljiva

Crkva Majke Božje Snježne jako je stradala u potresu 20. prosinca 2020. godine i označena je kao neuporabljiva. Čeka se procjena i detaljno utvrđivanje stanja od strane statičara. Razgovara se i o potrebi uklanjanja zvonika. Vjerojatno će ga trebati razgraditi do vijenca same lađe pa onda ispočetka sagraditi. Teško je oštećena i kapela sv. Katarine u Dubrancu kojoj je teško poremećena statika.

Pokupska crkva nije sigurna

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Pokupskom zbog oštećenja od potresa nije sigurna za uporabu. Nakon pregleda statičara dobila je crvenu oznaku. Jako je stradala lađa s koje svakodnevno padaju komadi žbuke. Oštećeni su i zidovi sa strane, a oštećenja su vidljiva i golinom. Jedan dio zidova će se morati

rušiti kako bi se zaštitili od dalnjeg propadanja. Privremeno neuporabljivom proglašena je i župna kuća u Pokupskom. Najviše je stradala soba Pavla Štoosa.

Kapela Sv. Trojstva potpuno srušena

Kapela Presvetog Trojstva u Slatini Pokupskoj koja se spominje još 1334. godine je tijekom povijesti više puta oštećivana i obnavljana. U zadnjem katastrofalnom potresu 29. prosinc 2020. godine skoro sasvim je uništena.

Crkva u Bučici neupotrebljiva

Župna crkva Sv. Antuna u Bučici je, kao i kapela Sv. Trojstva u Domovinskom ratu bila vrlo teško oštećena od strane srpskog agresora. Crkva je za potresa dobila brojna napuknuća i nije za upotrebu.

Teško je oštećen i župni dvor.

U Bukevju zatvorena crkva

Crkva sv. Antuna Padovanskog u Bukevju, koja je i inače bila u lošem stanju zbog dotrajalosti i prokišnjavanja, oštećena je u potresu i zatvorena za uporabu. Postoji opasnost od urušavanja zabatnog zida na ulaznom pročelju. Prednji dio zida odvojio se od stropa i pomaknuo se 2-3 cm.

Novo Čiče

U Novom Čiću je oštećen župni dvor, ali nije opasan za stanovanje. U župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja stradao je oslik, napravljen prije dvije godine. Statika crkve nije narušena. Crkva Ranjenog Isusa prošla je bez oštećenja u ovim potresima.

Na crkvi u Veleševcu napuknuća

Stradala je i župna crkva u Veleševcu, no oštećenja su znatno manja od onih u Bukevju. Strop crkve je napuknuo po sredini i po rubovima, a napuknuće se pojavilo i uz jedan prozor. Ćeka se pregled i procjena statičara, a do tada će

Napuknuća su uočena i na crkvi Sv. Petra apostola u Veleševcu. FOTO: Barica Sakoman Božić

se mise služiti u vatrogasnim domovina na području Župe. S župnog dvora u Veleševcu srušio se jedan dimnjak i nekoliko crjepova. Kapela Sveta tri kralja u Orlima pretrpjela je minimalnu štetu.

Zatvorena i Kapela

svetog Vida u Mraclinu

Kapela Svetog Vida u Mraclinu, koja datira s kraja 19. stoljeća u nedavnom potresu pretrpjela je oštećenja i statičari su je klasificirali kao privremeno neupotrebљivu. Vidljiva su napuknuća na tornju te kroz cijelu crkvu. Mise se održavaju u društvenom domu u Mraclinu.

U župnoj crkvi u Vukovini vidljiva su napuknuća na nekoliko mjesta u unutrašnjosti. Na dozidanim dijelovima uz toranj vidljiva su odvajanja od tijela zvonika. U prvom pregledu statičara vukovinska crkva dobila je zeleno svjetlo. Župna crkva Svetog Martina u Ščitarjevu oštećena je u prošlogodišnjem zagrebačkom potresu u ožujku i u tijeku je bila sanacija. Nedavni potresi donijeli su joj dodatna oštećenja, ali je još uvijek

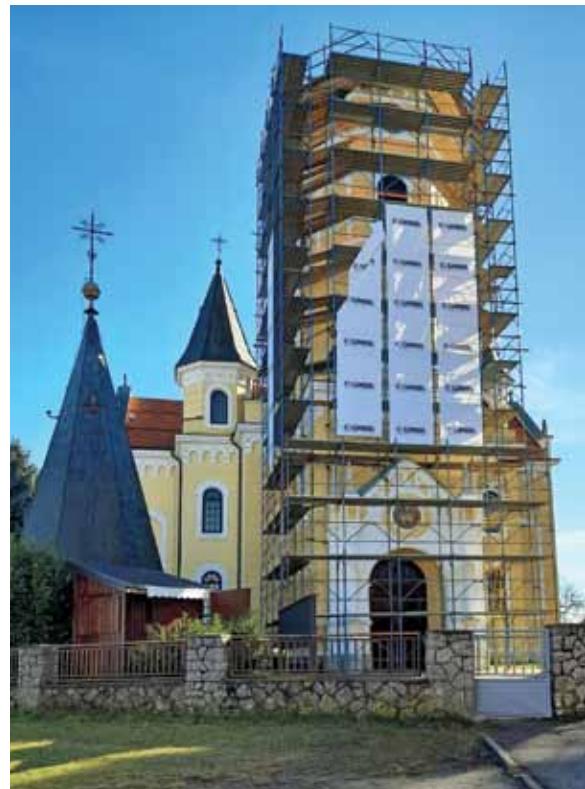

Kapa zvonika crkve NBDM je zbog pomaknuća i oštećenja morala biti uklonjena 27. siječnja 2021. godine (gore). IZVOR: City radio. Središnja velikogorička crkva zahtijeva dugotrajnu obnovu (dolje). FOTO: Aleksandar Božić

uporabljiva.

NBDM Velika Gorica

Župna crkva Navještenja Blažene Djevice Marije u Velikoj Gorici teško je oštećena u prosinackim potresima. Na zvoniku crkve su se pojavila puknuća što je poremetilo statiku tornja. Nakon pregleda stručnjaka odlučeno je da se skine kapa zvonika. To je i učinjeno 27. siječnja 2021. godine. Prije početka radova treba osigurati statičku stabilnost radova. S obzirom da je crkva NBDM spomenik kulture treba voditi računa i o zahtjevima restauratora i konzervatora. Iz toga razloga obnova neće moći biti brza.

KRAVARSKO

Župna crkva Uzvišenja Svetog Križa

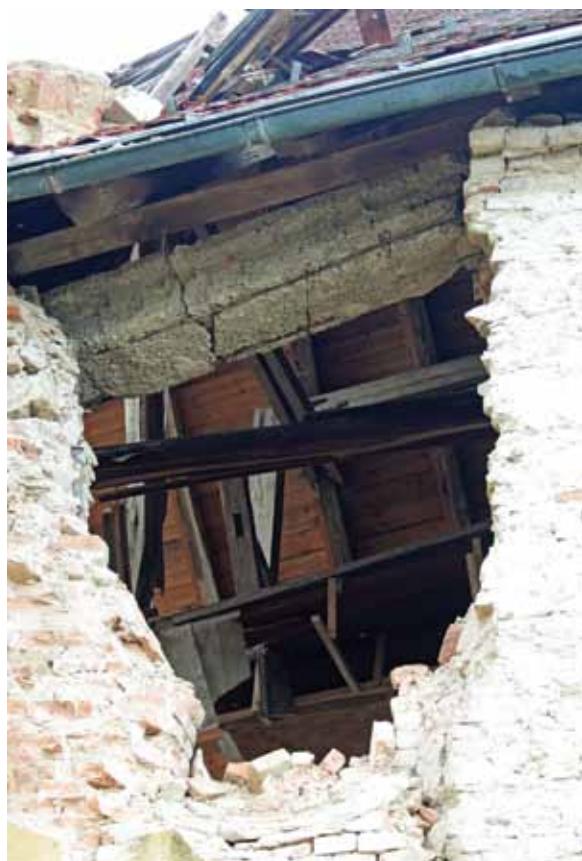
Župa Kravarsko spominje se u najstarijem sačuvanom popisu župa iz 1344. godine, iako pojedini izvori upućuju da je zajednica postojala još u vrijeme početaka kršćanstva na ovom području. Sa sigurnošću je utvrđeno da je na području između rijeka Save i Kupe u vrijeme rimske Andautonije (već u 4. i 5. stoljeću) postojala kršćanska vjera, a potom i kršćanska zajednica. Prva crkva u Kravarskom sagrađena je u gotičkom stilu. Godine 1622. crkva je posve zapuštena i na pola porušena. No, već 1641. godine popravljena je i dograđen je lijepi novi toranj. Ta crkva je porušena i na njenom mjestu

FOTO: Barica Sakoman Božić

1874. godine sagrađena je nova. Teško je oštećena u prosincu 1943. godine uslijed njemačkog bombardiranja. Nakon Drugog svjetskog rata, obnova je uslijed društvenih prilika nepovoljnih za crkvu, trajala dugi niz godina. Zaslugom tadašnjeg župnika Mirka Jurine obnova je završena 1969. godine, a novu crkvu i novi glavni oltar blagoslovio je 14.

rujna nadbiskup koadjutor Franjo Šeper.
Posljednja obnova unutrašnjosti crkve
bila je 2012. godine.

DUBRANEC

Crkva Majke Božje Snježne

Župa Dubranec spominje se 1334. godine i to kao župna crkva svete Katarine. Kapela svete Katarine nalazi se na samom ulazu u mjesto Dubranec, na najvišem brdu. Radoslav Lopašić u svom djelu iz 1879. godine Karlovac u Poučnoj knjižici Matice Hrvatske (Knjiga VI.),

spominjući obranu od Turaka na rijeci Kupi kod Pokupskog spominje i kapelu, odnosno crkvu sv. Kate: „Junačstvo Pokupaca osobito Sredičana često se spominje u starijih spisih. Čim se je na medjah pojavio Turčin, opalili su za halabuku Sredičani male puške, a na to počeo je pucati top na ustank na brdu polag crkve sv. Kate u Dubrancih, a narod je grnuo na Turčina. Pokupci vazda u prvih redovih“. (str. 148.)

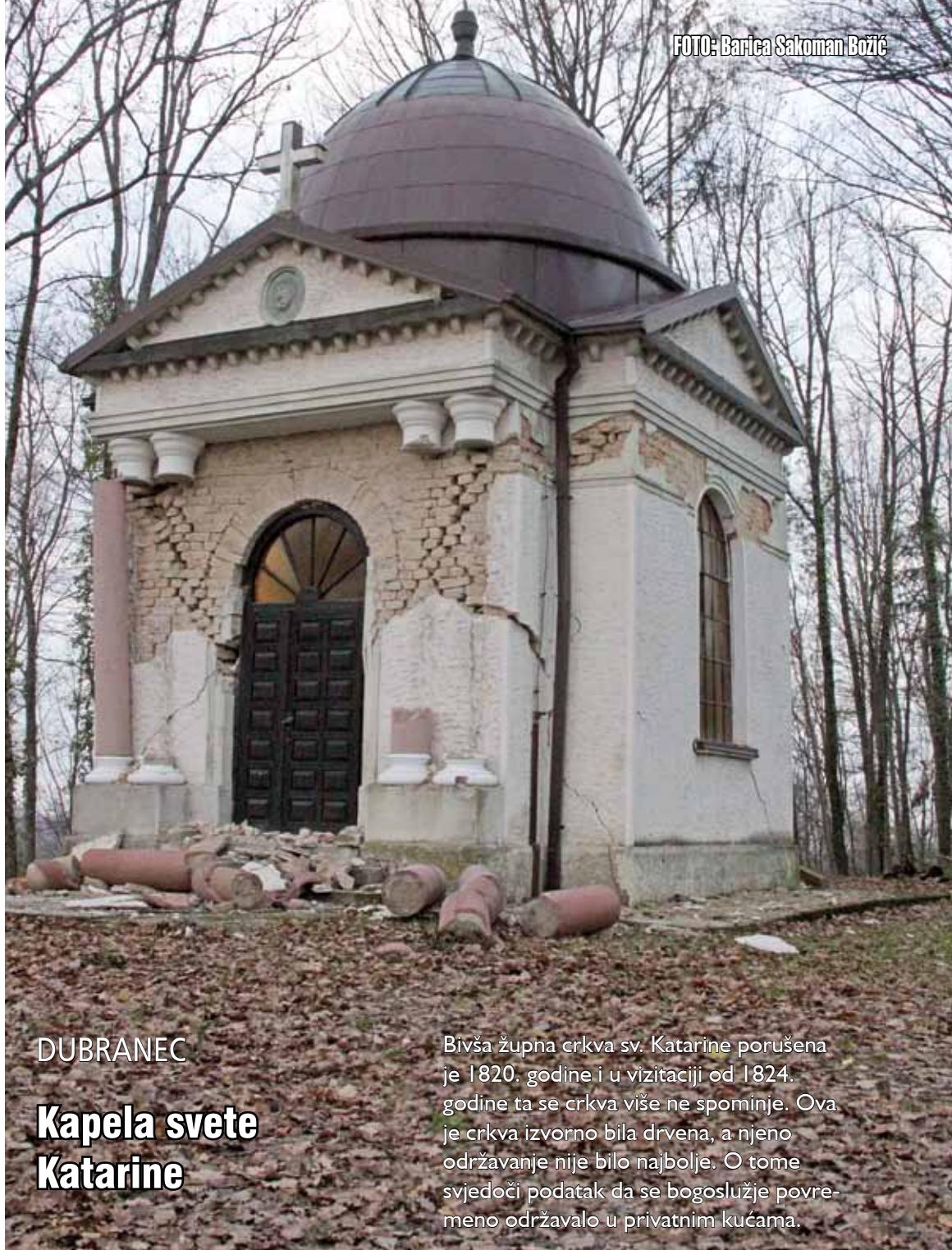
Kapela Majke Božje Snježne u Dubrancu izgrađena je 1650. godine. U njoj su se služile mise zimi kad je zbog snijega bio otežan pristup župnoj crkvi sv. Katarine. Zbog svog položaja u samom mjestu te time i pristupačnosti vjernicima 1714.

godine donesena je odluka kojom ova kapela postaje župnom crkvom. Crkva je održavana i nekoliko puta temeljito obnavljana sredstvima turopoljsih plemenitaša. Godine 1881. pristupilo se preuređenju, prema nacrtima glasovitog zagrebačkog graditelja Hermana Bollea, a u suradnji s dr. Izidorom Kršnjavim. U unutrašnjosti se čuva posebno vrijedan kazetirani strop. Slikarije je napravio majstor Clausen iz Austrije. Glavni oltar Majke Božje te dva pokrajna – Sv. Josipa i sv. Katarine je prema Bolleovim nacrtima izradio Wagmeister, a oslikani prozori nabavljeni su iz Beča. Nad glavnim ulazom nalazi se zvonik, ukrašen kipovima raspetog Spasitelja, Blažene Djevice Marije i svetog Ivana Evanđelista, koje je isklesao profesor zemaljske obrtne škole Morak. Crkva je 1895. i 1909. preživjela potres bez većih posljedica.

DUBRANEC

Kapela svete Katarine

Bivša župna crkva sv. Katarine porušena je 1820. godine i u vizitaciji od 1824. godine ta se crkva više ne spominje. Ova je crkva izvorno bila drvena, a njeno održavanje nije bilo najbolje. O tome svjedoči podatak da se bogoslužje povremeno održavalo u privatnim kućama.

Crkva nije imala niti stalnog župnika. Ljudevit Vukoslavić, turpoljski arhiđakon je za vrijeme kanoničke vizitacije u

Dubrancu 14. prosinca 1668. napisao izvještaj o izgledu crkve sv. Katarine. „Crkva je bila sva drvena, imala je po ondašnjem običaju slikani strop (tabulat). Nije bila prostrana, imala je malu sakristiju i drveni zvonik bez zvona. Natkrita je bila dobro. U crkvi su bila dva oltara. Veliki oltar podignut je u čast sv. Katarine.

Na njemu je bilo i svetohranište. No, Svetotojstvo nije se u njemu čuvalo jer je crkva bila odviše udaljena od župnog dvora. Na južnoj strani crkve, na strani poslanice bio je oltar Blažene Djevice Marije. U crkvi su bili postavljeni propovjedaonica i kor. Osim toga crkva je imala dvoja vrata i tri prozora. Oko nje se nalazilo i groblje, koje je bilo dobro ogradieno. (Agneza Szabo, Turopoljski vjekopisi).

POKUPSKO

Crkva Svetog Ladislava

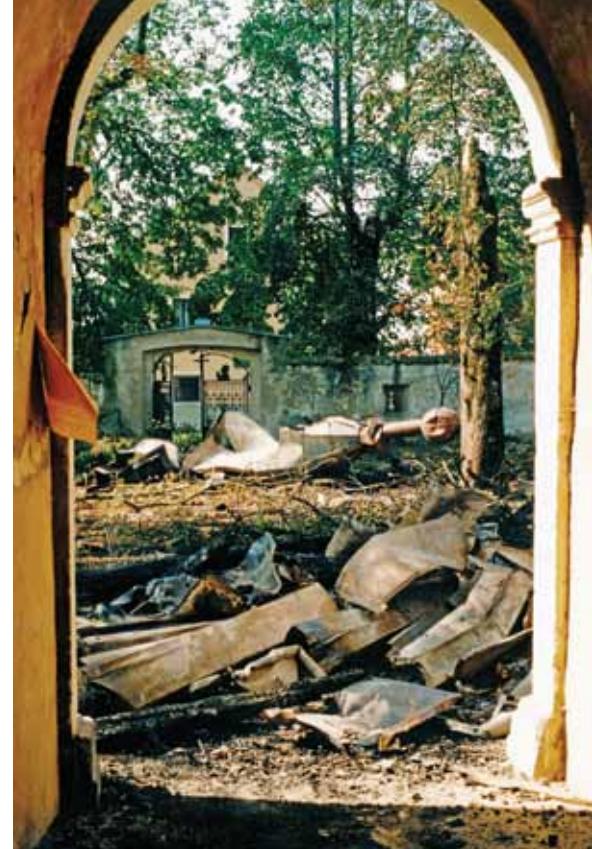
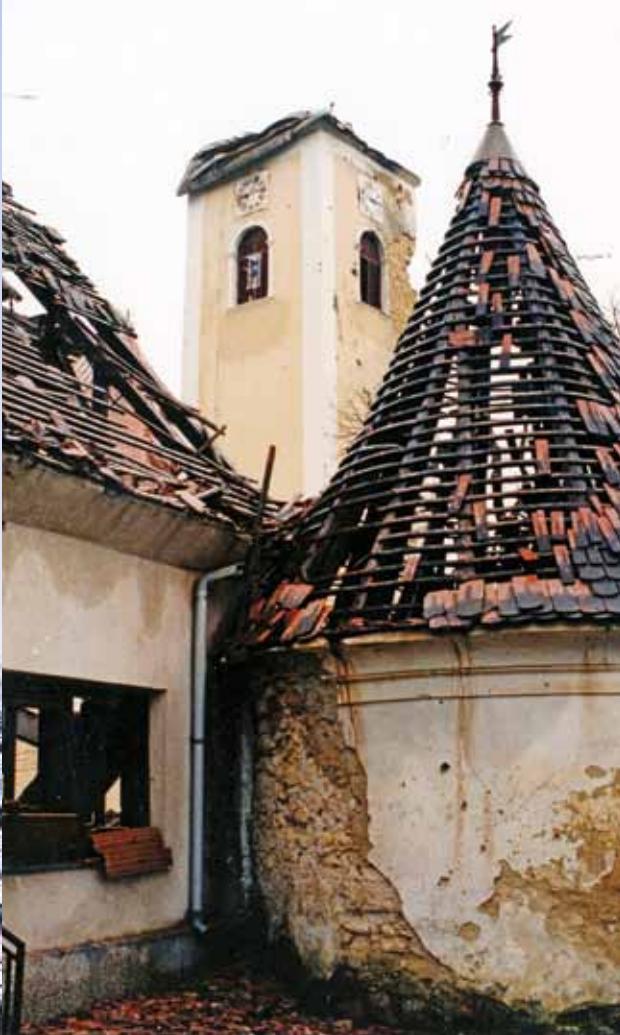

Župu Pokupsko ne nalazimo izrijekom navedenu u prvom popisu Zagrebačke biskupije iz 1334. godine. Prvi puta se pojavljuje 1642. godine. No, neki povjesničari smatraju da se naziv „Item, ecclesia Beate Virginis in Colpatw“ može odnositi na Pokupsko. Latinsko ime Colpatw očito se odnosi na rijeku kupu, odnosno na mjesto na Kupi, a Pokupsko ili Pokupje jedini je toponim takva korijena. Andrija Lukinović smatra da je „doista riječ o Pokupskom, tim više što se u Statutima ne nalazi u blizini nijedna druga župa,

FOTO: Vlatka Zgurić
Dobrenić

U pokupskoj crkvi oštećen je svod na više mesta, otpala je žbuka i napukli pojedini zidovi. Oštećen je toranj i cindorij oko crkve

Crkva Svetog Ladislava u Pokupskom bila je detaljno obnovljena u rujnu 1991. godine. Srpski agresor je 3. listopada zrakoplovima napao i zapalio crkvu te je razorio topništvom. FOTO: Aleksandar Božić

a nepotpunjeni prostor bio bi prevelik da se tu nije nalazila nijedna župa. Župa Pokupsko do XVII. stoljeća pripadala je arhiđakonatu u Gorama, odnosno Opatiji Topusko.

U Pokupskom je bila drvena župna crkva sv. Marte. Ona se spominje u kanonskim vizitacijama iz 1668. godine. Navodi se da je bila nanovo podignuta, po čemu možemo zaključiti da je ranije postojala starija crkva. Oko crkve je bilo groblje. Biskup Juraj Branjug 1739. godine osniva župu u Šišincu i staru pokupsku crkvu sv. Marte premješta u Šišinec. Na mjestu

stare drvene župne crkve Sv. Marte župljani Pokupskog podigli su drvenu kapelu Sv. Ivana Nepomuka. Podignuta je između 1740. i 1746. godine, a dokinuta je za vrijeme župnika Vinka Kalafatića (1784.-1792.). Mjesto na kojem su bile drvene crkve bilo je smješteno u blizini utvrde (Kaštela) zagrebačkog biskupa pokraj Kupe. Izgradnja nove velike zidane crkve u Pokupskom započela je 26. travnja 1736. godine. Građena je podalje od Kupe na zemljištu zvanom „loco Czeriachco Berdo“. Zidanje je završeno 27.

lipnja 1739. godine. Nakon unutrašnjeg uređenja i opremanja posvećena je 31. srpnja 1740. godine. Posvetio ju je sam biskup Branjug. Drugi pak autor (Martin Modrušan) uzimajući podatke iz župske spomenice navodi da je „Gradnja crkve trajala je sedam godina i posvećena je 1746. godine.

Tijekom vremena crkva je održava i obnavljana, nabavljana je nova oprema, poput velikog zidnog sata. No, veliko generalno uređenje crkva je imala 1909. godine. Citirajući župsku spomenicu župnik Matija Juraković piše: „Pripremala se proslava te obnove za 10. listopada, na koju je trebao doći zagrebački nadbiskup. No, noću 9. listopada veliki potres uzdrmao je pokupski kraj i teško oštetio sve zidane zgrade. Posebno teško stradala je sama crkva i župni dvor“. Crkva je obnovljena tijekom naredne godine dana.

U sljedeću veliku obnovu krenulo se 1990. godine. Postavljen je novi krov, obnovljena fasada i toranj. Radovi su završeni 30. kolovoza 1991. godine. Pokupska crkva 3. listopada 1991. godine

Izložba Spašeno blago Pokupskog u Muzeju Turopolja u veljači 1992. godine Zdesna: Koautor izložbe Aleksandar Božić, Igor Mrduljaš, tadašnji pomoćnik ministra informiranja RH, Višnja Huzjak, koautorica izložbe, kanonik Zagorac iz Zagrebačke nadbiskupije i vlč. Matija Juraković, župnik župe Pokupsko. FOTO: Drago Kolarec (Foto VG)

Skidanje oltarnih skulptura iz pokupske crkve 1991. godine.

teško je oštećena u napadu srpskih zrakoplova i topništva. Kupola tornja pogodjena je zapaljivom granatom. Nakon toga slijedi još nekoliko pogodaka, požar, utjecaj vremenskih prilika jer je

FOTO: Vlatka Zgurić
Dobrenić

Crkva Svetog Ladislava u Pokupskom poslijepodne Domovinskog rata obnavljana je desetljećima, ali ju je potres opet oštetio. Na slici napuknuća na tornju crkve

krovište razrušeno i izgorjelo.
Aleksandar Božić, urednik i vlasnik
Glasnika Turopolja inicirao je, uz pomoć
Višnje Huzjak, direktorica Muzeja
Turopolja, spašavanje oltarnih kipova i

drugih umjetnina koje je prije 250 godine
izradila radionica biskupa Branjuga.
Uz logističku pomoć Damira Goršeta,
zapovjednika Sektorskog štaba TO Jug
i sa stručnjacima zagrebačkog Zavoda
za zaštitu spomenika kulture organizirali

su izvlačenje umjetnina 16.
studenoga 1991. godine iz
pokupske crkve. Umjetnine
su prezentirane na izložbi u
Muzeju Turopolja, kasnije
su restaurirane i vraćene u
pokupsku crkvu.

**Barokne oltarne skulpture iz pokupske
crkve spašene su 1991. godine,
restaurirane su i vraćene u crkvu Sv.
Ladislava**

SLATINA POKUPSKA

Kapela Presvetog Trojstva u Slatini Pokupskoj

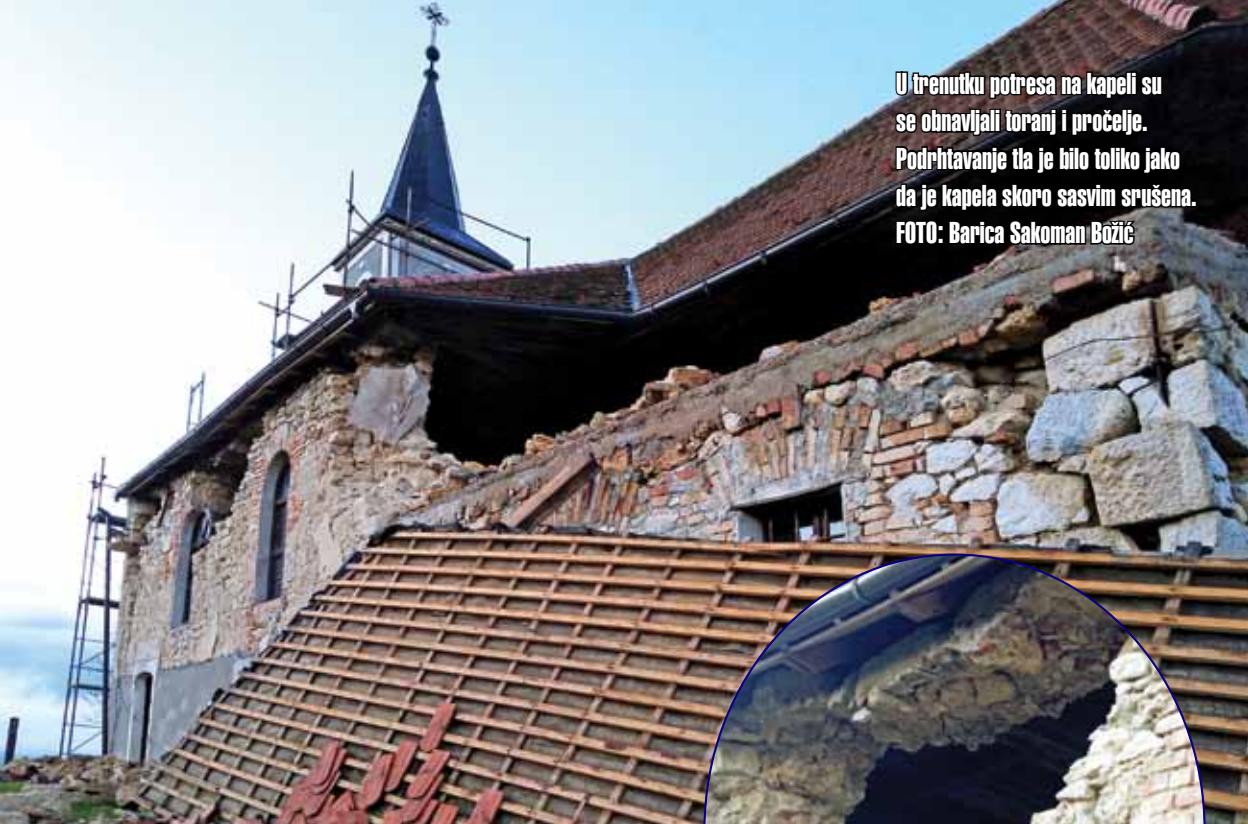
Kapela Presvetog Trojstva iz Slatine Pokupske bila je 1934. godine za župnika vlč. Janka Vedrine u vrlo dobrom stanju

U Spomenici Župe Pokupsko spominje se kapela Sv. Trojstva koja je nekoć bila župa, a 1710. godine je pripojena župi u Pokupskom. U drugim pak izvorima navodi se njezino postojanje od prvih dana kanonske vizitacije. Naime, Mijo Dukić objašnjava da „Crkva Sv. Trojstva (de Ztreseno) spominje se 1334. g., a god. 1501. župnik Stjepan (de Zthresewo). Povjesničar Barle stavlja ovu crkvu u selo Strezojevo blizu Pokupskog, a pokojni župnik Šustić u Slatinu kod Bučice. Ovo je drugo prihvatljivije, jer je na jednom misalu iz stare kapele Presvetog Trojstva u Slatini nađen zapis, na latinskom jeziku, u kojem se spominje da je već godine 1404. ovdje bila kapela na čast Presvetom Trojstvu.

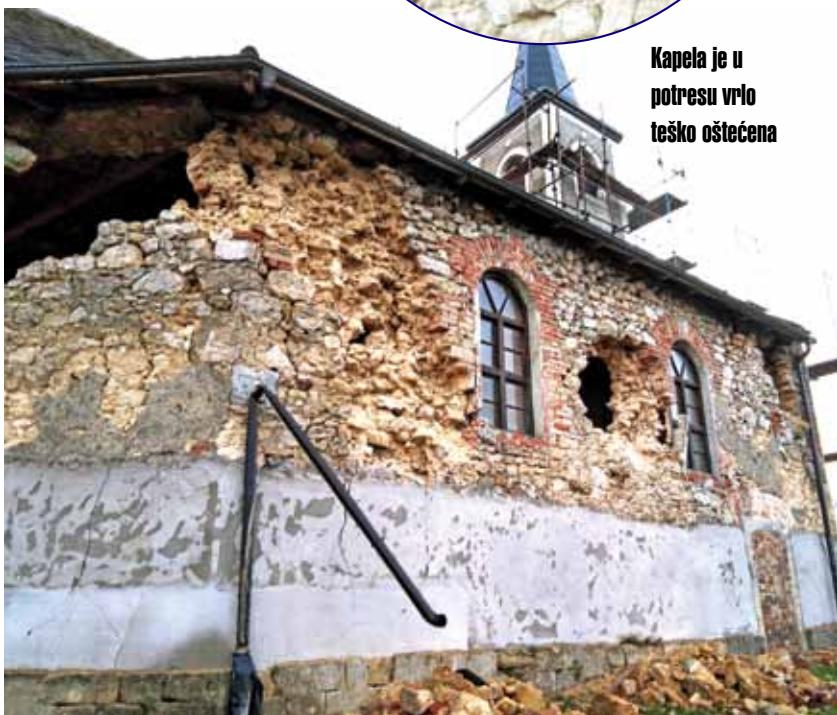
Od osnutka Župe Bučica, 1789. kapela Presvetog Trojstva pripada Župi sv. Antuna Padovanskog u Gornjoj Bučici.

U trenutku potresa na kapeli su se obnavljali toranj i pročelje. Podrhtavanje tla je bilo toliko jako da je kapela skoro sasvim srušena. FOTO: Barica Sakoman Božić

Kapelu Presvetog Trojstva je srpski agresor poslije okupacije Banije 1991. godine, pretvorio u mitraljesko uporište. Vandali su probili rupe na zidovima kapele i postavili protuavionske topove kojima su kontrolirali Pokupsko i okolne prometnice (dolje lijevo). FOTO: Aleksandar Božić

Kapela je u potresu vrlo teško oštećena

Moho - epohalno otkriće Andrije Mohorovičića

Proučavanje potresa kod Pokupskog 1909. rezultiralo je najznačajnijim seismološkim otkrićem 20. stoljeća - Mohorovičićevim diskontinuitetom. Andriju Mohorovičiću je ono učinilo slavnim jer je termin Mohorovičićev diskontinuitet postao temeljni pojam u seismologiji. Prema Mohorovičiću je 1970. godine nazvan jedan krater na tamnoj strani Mjeseca. Od 1996. godine i asteroid br. 8422 nosi njegovo ime.

Andrija Mohorovičić rođen je 23. siječnja 1857. godine u Voloskom pokraj Opatije. Otac mu je bio kovač sidara, a majka domaćica, koja je umrla ubrzo nakon dječakova rođenja. Osnovnu školu završio je u Voloskom, a gimnaziju u Rijeci. Nakon gimnazije, školovanje je nastavio na Sveučilištu u Pragu, gdje je 1878. godine završio studij matematike i fizike. Tri godine je predavao u gimnazijama u Zagrebu i Osijeku. Godine 1882. premješten je u Nautičku školu u Bakru, gdje se godinu kasnije oženio Silvijom Vernić, s kojom je imao četiri sina.

Meteorološka postaja u Bakru

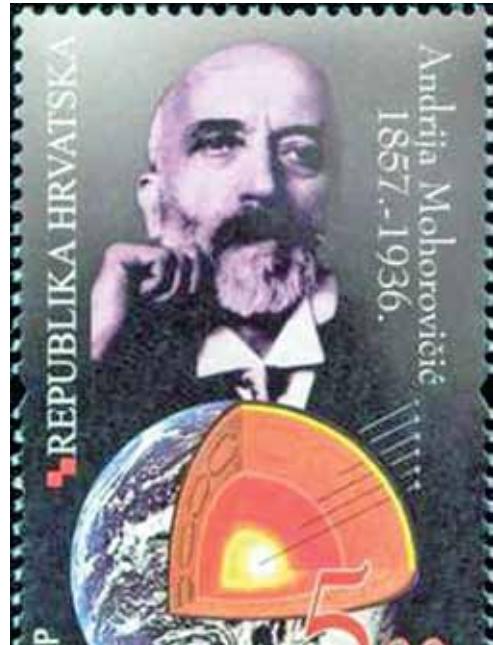
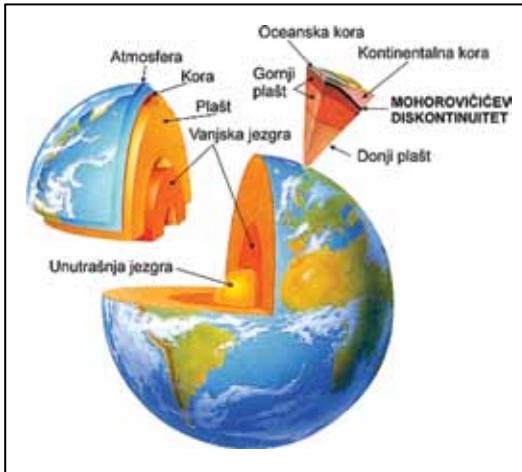
U Bakru je utemeljio meteorološku postaju te se počeo baviti proučavanjem cirkulacije u atmosferi. Sam je konstruirao nefoskop, instrument za određivanje brzine i smjera gibanja oblaka. Objavio je 1889. godine zapažen i značajan tekst - analizu klimatoloških podataka u Bakru. U svom najznačajnijem radu iz meteorologije Mohorovičić je opisao atmosferski

rotor s horizontalnom osi. Taj je njegov rad postao poznat i citiran u svijetu.

Preuzeo Opservatorij u Zagrebu

U Bakru je Andrija Mohorovičić ostao do kraja 1891. godine, kad se preselio u Zagreb, gdje je početkom 1892. postao upravitelj Meteorološkog opservatorija na Griču. Opskrbio je opservatorij nizom novih instrumenata, a 1901. godine ostvario je svoju viziju zagrebačkog opservatorija kao središnje ustanove oko koje se okupljaju hrvatske meteorološke postaje. Mohorovičić je tih godina bio posebno fokusiran na osobito upadljive meteorološke pojave, kao što su bili tornado kraj Novske 1892. godine i "vijor" kod Čazme 1898. godine.

Proučavao je klimu grada Zagreba, a u svom posljednjem radu s područja meteorologije (1901.) razmatra smanjivanje temperature atmosfere s porastom visine. Početkom 20. stoljeća Mohorovičićev se znanstveni interes preusmjerio na seismologiju.

Osnovao seismografsku postaju

Godine 1906. godine započeo je raditi sa seismografom tipa Vicentini. Uspostavio je Zagrebačku seismografsku postaju.

Ubrzo se pokazalo da je instrument pogodan samo za bilježenje slabih potresa, pa je Mohorovičić uz potporu Vlade nabavio dva seismografa tipa Wiechert. Time je Zagrebačka seismografska služba uzdignuta na razinu najboljih europskih postaja, a Mohorovičić se uključio u međunarodnu razmjenu seismografskih podataka i tako osigurao osnovu za svoja znanstvena istraživanja.

Potres kod Pokupskog 1909. godine

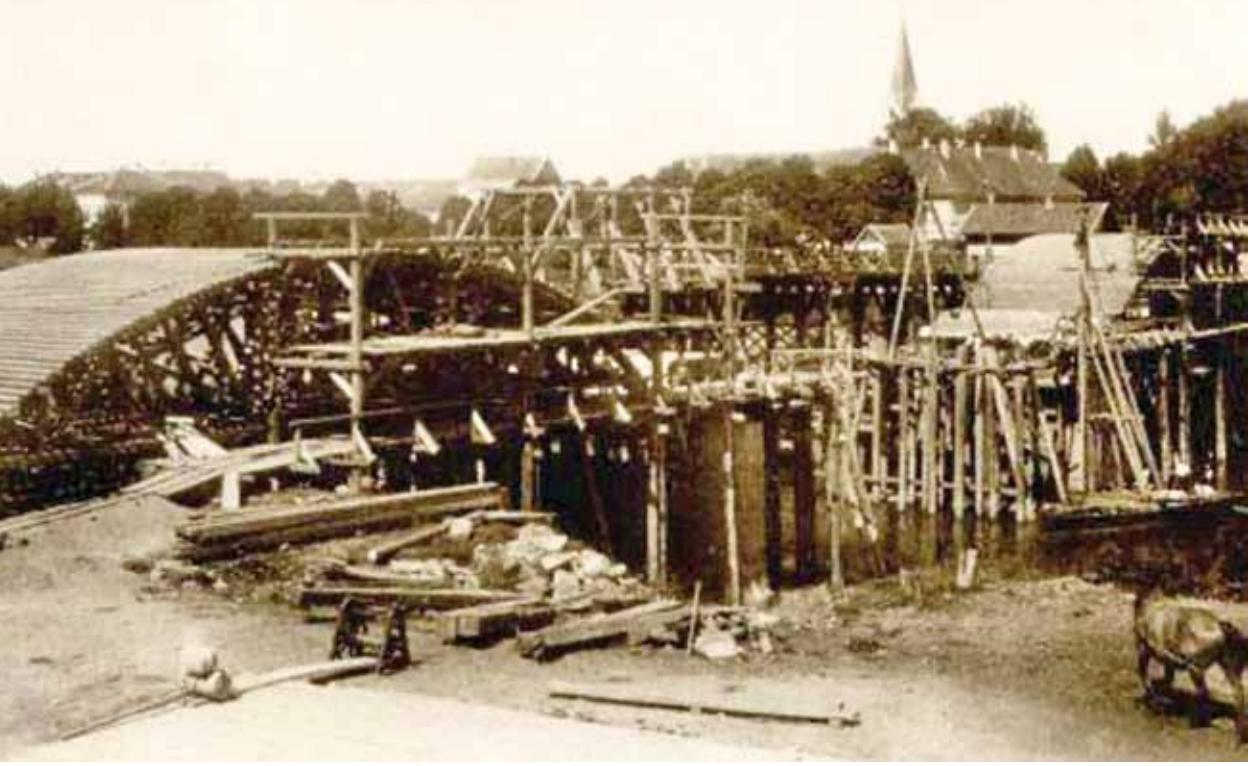
Na temelju zapisa potresa koji je 8. listopada 1909. godine pogodio okolicu Pokupskog, Andrija Mohorovičić je 1910. godine došao do svojeg najvećeg znanstvenog postignuća: otkrića plohe diskontinuiteta koja odjeljuje koru od plašta Zemlje. Mohorovičićev diskontinuitet ili Moho, odvaja oceansku i kontinentalnu koru od gornjeg dijela Zemljina plašta. Moho sloj nalazi se oko sedam kilometara ispod dna oceana te od 30 do 50 kilometara ispod tipične

Hrvatska poštanska markica u čast Andrije Mohorovičića

površine kontinenta. Mohorovičić je svoj rad o diskontinuitetu objavio 1910. godine u Godišnjem izvješću Zagrebačkog meteorološkog opservatorija. Mohorovičićevu su otkriće ubrzo prihvatali kolege znanstvenici, a postupno se pročulo i u široj javnosti. Tome je svakako pomogao prikaz koji je o njegovom epohalnom članku već 1912. godine objavio Hans Benndorf u uglednom časopisu "Gerlands Beiträge zur Geophysik".

Umro slavan, ali siromašan

Andrija Mohorovičić bio je znanstveno aktivan sve do svojeg umirovljenja 1922. godine. Posljednje desetljeće života proživio je u materijalnoj oskudici. Iako je bio redoviti član Akademije, nije dobivao akademski dodatak jer nije bio zaposlenik Sveučilišta. Umro je 18. prosinca 1936. godine u Zagrebu.

Teško oštećeni most preko Kupe u Pokupskom za potresa 1909. godine. IZVOR: Muzej Grada Šiska

Potres u Pokupskom 1909. godine

Pokupski potres stručnjaci nazivaju najvažnijim u povijesti jer je Andrija Mohorovičić čuveni hrvatski geofizičar, meteorolog i seismolog, proučavajući taj potres, došao je do senzacionalnog otkrića.

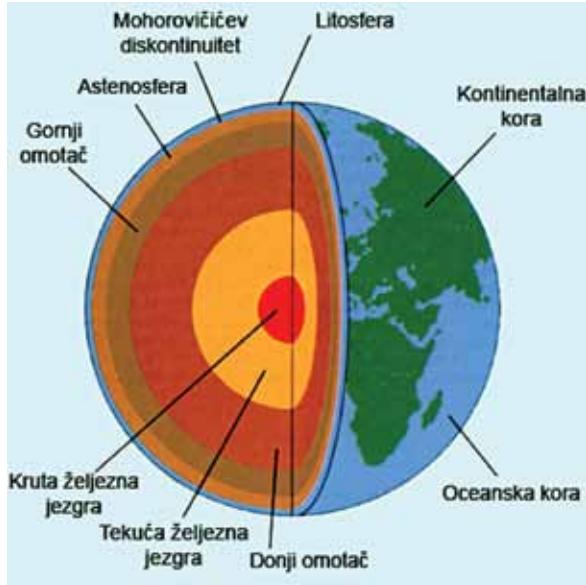
Mohorovičić je potrese počeo proučavati nakon snažnog potresa koji je Zagreb pogodio 1880. godine. Napisao je znanstveni rad *Djelovanje potresa na zgrade*, u kojem je upozorio na nužnost pridržavanja posebnih propisa pri gradnji zgrada u potresnom području. Proučavajući podatke o više potresa,

pridonio je razvoju postupka određivanja epicentra potresa, predložio konstrukciju novog seismografa za bilježenje horizontalnih gibanja tla. I ono najvažnije, proučavanjem pokupskog potresa otkrio je diskontinuitet u Zemljinoj kori. Usporedio je seismograme, zabilježene u Zagrebu i u mnogim europskim seismološkim postajama i odredio hipocentar tek kada je odustao od pretpostavke da se potresni valovi šire jednolikom brzinom. Izradio je hodokrone, krivulje koje pokazuju ovisnost vremena širenja potresnoga vala o udaljenosti od

epicentra. Opažanje da su do seizmičkih postaja koje su se nalazile na udaljenosti većoj od 200 km potresni valovi stigli brže nego što se očekivalo protumačio je većom brzinom širenja kroz dublji sloj. Mohorovičić je tada zaključio da Zemlja nije homogena, da u nekoj dubini postoji ploha kroz koju se valovi rasprostiru različitim brzinama. Dugogodišnjim proučavanjem prikupljenih podataka o pokupskom potresu iz 1909. Mohorovičić je utvrdio da brzina longitudinalnog vala kontinuirano raste s dubinom. Brzina uz površinu zemlje iznosi 5,53 km/s, a u dubini od 54 km na dnu Zemljine kore iznosi 5,68 km/s, gdje na prijelazu u plašt naglo poraste na 7,75 km/s. Ta granična ploha zove se Mohorovičićevim diskontinuitetom.

Granična ploča - Moho

Mnogobrojna kasnija istraživanja potvrđila su postojanje granične plohe najgornjeg dijela Zemlje i u drugim područjima našeg planeta pa je ta ploha nazvana Mohorovičićev diskontinuitet ili Moho. Pokazalo se da debљina Zemljine kore, odnosno dubina Mohorovičićeva diskon-

tinuiteta, varira od mjesta do mjesta.

Podno planinskih lanaca doseže dubinu i do 90 km, ispod dubokih oceana nalazi se na dubini od pet do 10 km, a u prosjeku se nalazi 33 km ispod Zemljine površine. U Hrvatskoj najdublji je ispod Velebita i Dinare, oko 42 km, a najplići ispod južnog Jadrana i istočne Slavonije - 25 kilometara.

Vrtače u zemlji kakve su se pojavile u Međenčanima poslije nedavnog potresa, nastajale su u Pokuplju i za potresa 1909.

Katastrofe iz prošlosti grada Zagreba

Neke od najvećih prirodnih katastrofa u Gradu Zagrebu opisane su u tekstu časopisa *Suvremeno vatrogastvo*, broj 11-12, Zagreb, studeni, prosinac 1954. godine. Časopis je iz zbirke Stjepana Kosa

Stari zagrebački kroničari zabilježili su mnogo o svom gradu pod Medvednicom. Iako stari zapisi ne zahvaćaju sve pojedinstvenosti i zbivanja unatrag nekoliko stoljeća, ipak se pomoću njih dobiva približna slika iz prošlosti grada Zagreba. Veliki dio tih starih zapisa najčešće govori o nesrećama koje su svojevremeno zadesile Zagreb i njegove stanovnike. Zato ćemo u ovom napisu prikazati nekoliko teških nesreća nad starim zagrebačkim krovovima.

Teško oštećena unutrašnjost zagrebačke katedrale poslije potresa 1880. godine

KATASTROFALAN POTRES 1880. GODINE

... Nesreća je počela pred samo jutro. U 7 sati, 3 minute i 03 sekunde čula se snažna podzemna tutnjava. Uskoro je počela zemlja drhtati. Grad se jako zatresao. Zidovi gradskih kuća popucaše, na tisuće dimnjaka povaljalo se na tle, a na ulicu je padalo crijepljive i cigle. U gradu nastade velika strava i panika. Sve

Veliki potres u Zagrebu 1880.

Glavni grad Hrvatske, 9. studenoga 1880. godine, u sedam sati i tri minute, pogodio je potres magnitude 6,3 prema Richteru (8. stupnja prema MCS ljestvici) s epicentrom na području Medvednice. Pognuto je dvoje, a 29 ljudi bilo je teško ozlijedjeno. Nakon najsnažnijeg udara, slijedilo je nekoliko potresa slabijeg intenziteta. Do travnja 1881. godine zabilježeno je 185 podrhtavanja tla.

Stanovnici čije su kuće bile oštećene smješteni su u za to izgrađene barake na području Zrinjevc i današnje Kliačeve ulice. Od 3830 zgrada, koliko je Zagreb tada imao, 485 stambenih toliko je stradalo da ih se moralno srušiti, a 1758 bilo ih je oštećeno, uključujući zagrebačku katedralu. Mnogo se stanovništva iselilo. Od 1880. godine pa do 1906. godine bili su česti potresi magnitude između 5,0 i 6,0, a nakon toga je seizmička aktivnost oslabjela.

što je moglo hodati potrčalo je iz svojih rasklimanih i oštećenih kuća i počelo se sklanjati na otvorenom prostoru. Iz preplašenih i uzbuđenih lica građana mogao se samo čitati strah i očaj... Da, bila je to velika nesreća, a dogodila se u utorak, 9. studenog 1880. godine. Posljedice potresa bile su ogromne. Nastradalo je 485 kuća u tolikoj mjeri da

Zagrebačka katedrala i Gornji grad prije potresa 1880. godine. U potresu katedrala je teško stradala

su troškovi za obnovu daleko premašili godišnji prihod ovih kuća. Ukupno je potres, što lakše, što teže oštetio 1758 zgrada. Za najhitniji i najnužniji popravak trebalo je utrošiti najmanje oko dva milijuna forinti. Velik broj stanovnika nije mogao dalje noćiti u svojim kućama, jer je postojala opasnost da se sruše.

Hitne mjere Gradskog poglavarstva

Gradsko poglavarstvo je odmah poduzeo hitne mjere da pomogne gradu i njegovim stanovnicima. U Gračanima je grad na vlastitoj pilani dao izraditi preko 3000m jelovih dasaka, nabavljen je 16 vagona vapna, 500.000 crijepa, 10.000 žljebnjaka t.d. Osim toga, gradsko je poglavarstvo licitiralo cijene za građevni materijal, kako ne bi neki nesavjesni obrtnici iskoristili ovu nesreću i povisili cijene građevnom materijalu.

Panika i bijeg iz grada

Na sam dan potresa mnogi su Zagrepčani otputovali iz grada. Na zagrebačkom kolodvoru prodano je za 24 sata 3800 karata, što je za ono vrijeme bio rekord. Kada se u četvrtak, 11. studenog, prije podne ponovio potres, nastala je u gradu

još veća panika. Mnogi se Zagrepčani sklonuše kod svojih poznatih u okolnim mjestima i selima. Tako se računa da je Zagreb u studenom 1880. godine napustilo najmanje oko 6000 ljudi. Za vrijeme potresa bilo je nekoliko smrtnih slučajeva i više ozlijedenih građana. Neko vrijeme ostale su zatvorene škole, kazalište i sabor. Treba još napomenuti, da je meteorološki opservatorij u Zagrebu zabilježio u razdoblju od 9. studenog 1880. godine do 24. travnja 1881. godine 185 manjih potresa!

Crkva u Granešini je u potresu 1880. godine bila sasvim razrušena. FOTO: Ivan Strandl

ČITAV GORNJI GRAD U PLAMENU

U velikom požaru 29. ožujka 1645. godine izgorjele su sve kuće Gornjeg grada. Izgorio je i drveni krov stare katedrale

Gotovo najviše nesreće je Zagreb pretrpio od požara. Treba najprije znati, da su prije nekoliko stoljeća sve kuće u Zagrebu bile pokrivene slamom, trstikom ili drvenim daščicama, pa je tako veoma lako dolazilo do vatre. Osobito veliki požari koji su uništili gotovo čitav grad i za nekoliko časaka pretvorili zagrebačke purgare u velike siromahe, bili su 1645., 1574., 1706. i 1731. g. Opisat ćemo malo detaljnije veliki požar u Zagrebu, koji se dogodio 29. ožujka 1645. godine.

Vatra zahvatila crkvu sv. Marka

U kući Ivana pl. Račića, podžupana zagrebačke županije, na Markovom trgu

stanovao je neki đak. Taj je inače volio piti, pa je tako svojom neopreznošću te kobne noći u 10 sati (29. ožujka) prouzrokovao požar. Bila je nesreća što je upravo duvao i jak vjetar, koji je vatru brzo prenijeo i na krov crkve sv. Marka. Krov crkve je bio pokriven hrastovim daščicama i uskoro je buknula velika vatra. Silan vjetar potpirivao je vatru još više i nanosio iskre na susjedne zgrade. Građani su pokušali sve što se može učiniti, ali su bili nemoćni. Požar se i dalje nemilice širio i pred očima građana događala se strašna katastrofa. Za nepunih pola sata bile su u plamenu sve kuće Gornjeg grada.

Mnogi građani su bili već pri počinku, a probudili su se tek kada je vatra već zahvatila njihov krov nad glavom.

Građani su pokušavali spasiti što se dalo od pokućstva i odjeće, ali ono što su bacali na ulice također je postajalo pijen vatre. Ulice su bile tijesne i vatra je sa krovova padala na te stvari.

Stradala i Isusovačka gimnazija

Stradala je između ostalog i Isusovačka gimnazija sa sjemeništem. U pivnici su Isusovci imali oko 600 vedara finog vina, ali je vatra zahvatila bačve i vino se prolilo u garište. Vatra je spalila i Kamenita gradska vrata i obližnju veliku četverouglastu kulu. Vjetar je bio tako snažan, da je upaljene dašćice prenjo i preko potoka Medveščaka na kaptolsku stranu. Tamo su izgorjele sve kanoničke kurije i mnoge građanske kuće u Opatovini, Skalinskoj ulici i na Potoku. Ne samo

to. Vatra je zahvatila i drveni krov stare katedrale, pa je i ona uskoro postala plijen požara.

Gradski senat pomaze građanima

Kada je osvanuo dan grad je pružao žalosnu sliku. Između golih zidova zapaljenih kuća još se dimilo, a svuda su se opažali žalosni tragovi velike nesreće. Ljudi su samo lutali oko svojih upaljenih domova i prokljinjali crnu sudbinu.

Nakon požara sastao se gradski senat (31. ožujka 1645.) i na svojoj izvanrednoj sjednici donio zaključke, koji su se odnosili na pomoć i zaštitu Zagreba u vezi prohujale nesreće. Odlučeno je, da se građanima podijeli pomoć u živežnim namirnicama iz gradskog hambara i da se što prije pristupi obnovi gradskih zidina i kuća zagrebačkih građana. Ipak, Zagrepčani su još dugo osjećali na svojim leđima posljedice ove velike nesreće.

U velikom požaru 1645. godine izgorjela su i Kamenita vrata koja su stradala i u potresu 1880. godine

Zagreb je 1964. godine pogodila najveća prirodna katastrofa u njegovoj povijesti. Potkraj listopada nabujale vode rijeke Save izlile su se iz korita i poplavile približno 60 km kvadratnih užeg teritorija grada. Štete su bile astronomске, no srećom nije bilo žrtava. Na slici željeznički nadvožnjak u Savskoj ulici za vrijeme poplave

JEZIVA KIŠNA NOĆ NAD ZAGREBAČKIM KROVOVIMA

U velikom nevremenu koje se dogodilo 26. srpnja 1651. godine vodena bujica s Medvednice uništila je 18 kuća u današnjoj Tkalčićevoj ulici, sve mlinove, a poginula su 52 Zagrepčana

Toga dana sunce je nemilice peklo. Zagrebački građani jedva su očekivali noć da mogu barem mirnije spavati od nesnosne vrućine. Bilo je to 26. srpnja 1651. godine. Međutim, pred samu večer nebo se počelo naoblačiti. Ljudi su bili tek zaspali kada ih odjednom probudi silna grmljavina. Počeo je duvati jak vjetar. Nevrijeme je nadolazilo sa Medvednice. Uskoro je počela pljuštati kiša. Lijevala je kao iz kabla. Nevrijeme je postajalo sve gore i gore. Grmljavina sve jača. Građani

su se prestrašili i mnogi od njih pomisliše da je došao posljednji dan. Nakon nekoliko sati oluja se malo smirila. Građani nekako odahnuše. Ali spremala se nova nesreća. Na Medvednicu su se sručile ogromne količine vode, a potoci nisu mogli prihvatići svu tu bujicu sa planine u svoja korita. Uskoro su svi potoci sa Medvednice nabujali, a osobito potok Medveščak. Taj je potok dijelio Gornji grad od Kaptola. Bujica se približavala gradu. U vodi se valjalo drveće, kamenje

i razna građa. Pomahnitala voda najprije je do temelja uništila isusovački mlin kod Ksavera i tamo je sa livada odnijela oko 80 vozova sijena. U ulici Potok (današnja Tkalčićeva ulica) stradale su sve kuće i mlinovi. Pomahnitala voda uništila je 18 kuća do temelja. Ali nesreća je imala još

jednu tragediju. Udes je zadesio i živote 52 građana, koji su našli smrt u bujici te noći. Velika žalost zavladala je u gradu. Stari zagrebački kroničari bilježe ovu strašnu noć kao jednu od najtežih, koju sugrađani pretrpjeli u onom vremenjskom periodu.

VELIKA POPLAVA U POSAVINI 2010.

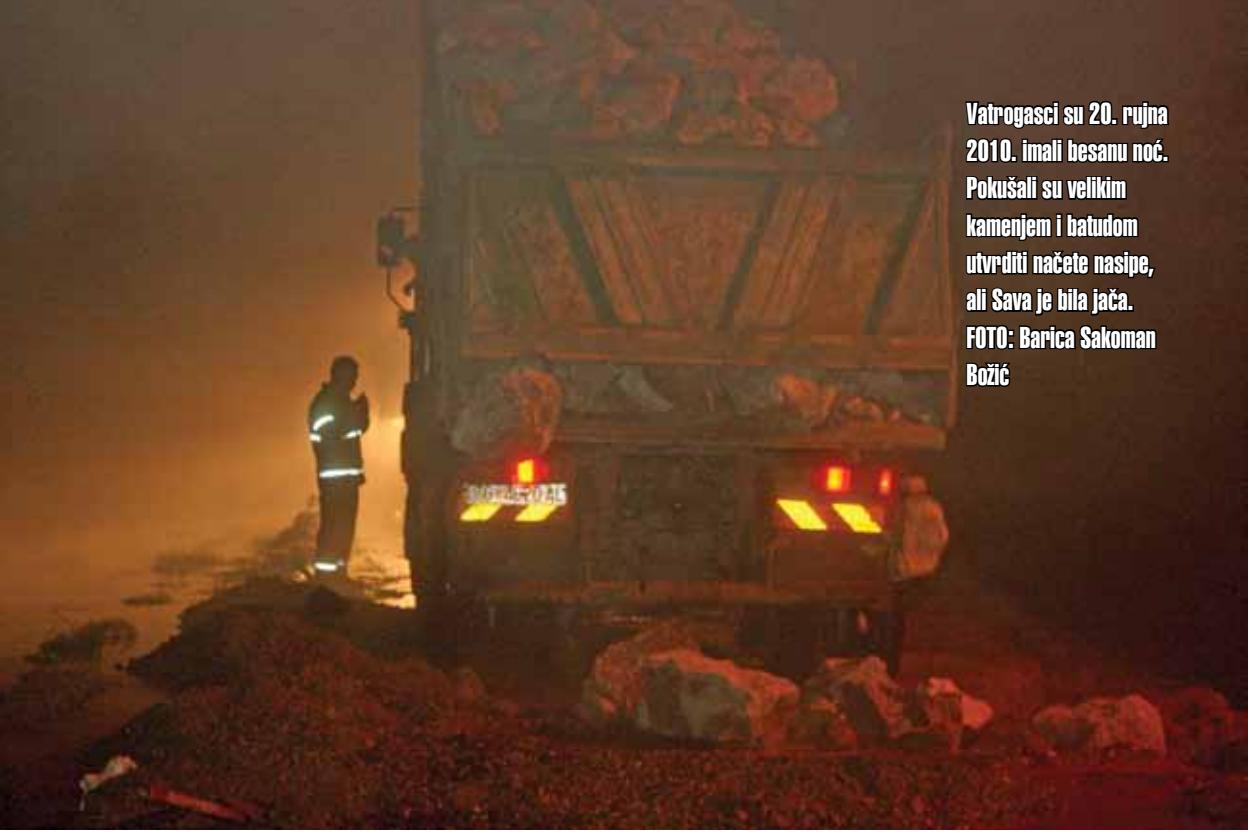
FOTO: Barica Sakoman Božić

Vatrogasci iz cijelog Turopolja i Posavine pokušali su nasipavanjem pijeska sprječiti izljevanje Save

Najveća poplava u Zagrebu dogodila se 1964. godine kada je bilo poplavljena 1/3 Zagreba. Od te godine izgrađivali su se nasipi uz Savu. Sustav obrane od poplave glavnog grada Hrvatske završen je, najvećim dijelom, izgradnjom oteretnog kanala Sava - Oda - Sava 1971. godine. Nažalost, nasipi nisu bili dovoljno održavana, pa se u rujnu 2010. godine u Turopoljskoj Posavini

Vatrogasci su 20. rujna 2010. imali besanu noć. Pokušali su velikim kamenjem i batudom utvrditi načete nasipe, ali Sava je bila jača. FOTO: Barica Sakoman Božić

dogodila najveća poplava u Turopolju u proteklih 110 godina. Zbog dugotrajnih obilnih kiša, nasipi nisu izdržali navalu savskih voda. U noći 20. rujna 2010. godine Sava se počela prelivavati preko nasipa i improviziranih "zečjih nasipa". Prvi proboj i odlamanje nasipa dogodio

se oko 4,30 kod Sopi Bukevske, a kasnije i kod Zablatja. Ogromne količine vode slike su se u posavsku ravnicu potopivši sela uz Savu od Ščitarjeva do Bukevja i Čičku Poljanu koja je teško stradala. Poplava je trajala sve do 24. rujna a posljedice mjesecima.

Nestvarni prizori katastrofalne poplave u Čičkoj Poljani 20. - 24. rujna 2010. godine. FOTO: Barica Sakoman Božić Božić

Desni savski nasip puknuo je na nekoliko mjestu (gore). Čička Poljana je najviše stradala. Zalili su je milijuni kubika Save i Odre koja je tih dana tekla uzvodno (dolje). Kad je pukao nasip u Zablatju, Sava je poplavila i Ščitarjevo (u ovalu)

Moguti u Turopolju

TEKST: Dr. Drago Chloupek

Krajem dvadesetih godina 20. stoljeća u Mraclinu je, na inicijativu dr. Andrije Štampara provedena asanacija sela Mraclin koju je finansirala Rockefellerova fondacija. Godine 2018. održan je simpozij pod naslovom *Selo Mraclin i Andrija Štampar - susret lokalnog i globalnog*. U uvodu brošure simpozija piše: "Samо dan nakon otvaranja Škole narodnog zdravlja u Zagrebu, 4. listopada 1927. gosti, koji su sudjelovali na otvorenju Škole posjetili su Mraclin, gdje se obavljala asanacija sela koja je bila Štamparov projekt, uz potporu Rockefellerove fondacije. Glavni izaslanik za Europu, tada i potpredsjednik Rockefellerove fondacije Selskar Gunn i ostali članovi delegacije bili su oduševljeni radom i rezultatima na asanaciji sela kao i ostalim djelatnostima vezanim na javnozdravstveni rad i sve što je učinjeno u tome mjestu. Lokalni projekt asanacije sela Mraclin, od ideje Andrije Štampara do provođenja i realizacije projekta provodili su njegovi najbliži suradnici (inž. Milivoj Petrik, dr. Josip Rasuhin, dr. Drago Chloupek, dr. Šime Debelić)." Asanacija je trajala nekoliko godina. Dr. Drago Chloupek je slobodno vrijeme koristio za zapisivanje narodnih priča i običaja u Turopolju. Poslije dužeg vremena objavio je svoje zabilješke o mogutima u Turopolju, mitskim bićima zaštitnicima sela. Legendе o mogutima potječu još iz turskih vremena. Tekst dr. Chloupeka ustupila nam je Višnja Huzjak, prof.

Drago Chloupek

Stara vjerovanja o mugutima

Po turopoljskim selima – i to onima u posavskoj nizini ili u „polju“ kao i onima u Vukomeričkim goricama ili u „vrhovju“ – mogu se čuti ponegdje ostaci starog vjerovanja o mogutu. Međutim, broj ljudi, koji znaju nešto o mogutu, prilično je malen. Pa i ono, što znaju, većinom se čini nepotpuno ili pomiješano s drugim vjerovanjima. Usmena tradicija o mogutu naglo blijadi ili nestaje, pismenih podataka o tom vjerovanju nisam našao, i zato je ovaj prikaz prvi pokušaj, da se staro vjerovanje o mogutu zabilježi i sačuva. „Ako je koja žena noseća sedam godina (a neki kažu devet godina), onda će roditi moguta.“ To je prva i najčešća verzija o porijeklu moguta.

Kod nekih žena je graviditet već u prvim mjesecima vrlo upadljiv i zato je njezina okolina vjerovala da ta žena nosi duže od 9 mjeseci. Tada bi često padale primjedbe: „Joj kak ova dugo nosi – sigurno nosi moguta.“

Mogut je dakle ljudski stvor, rođen od žene. I otac mu je čovjek – iako sam čuo, dosta rijetko, i drugu verziju, da je naime mogutov otac vrag. Prema toj verziji „naprave moguta zli duhovi na ženi“². Prema tome, mogut se razlikuje već u prvom početku time, što je kod njega graviditet protrahiran (7 ili 9 godina), i što mu je otac eventualno zao duh. Poznatu simboliku brojeva 7 i 9 ne treba isticati, jer su

Stara drvena zipka iz Veleševca. FOTO: Barica Sakoman Božić

obje brojke – osobito broj 7 – predstavnici poznate okultne matematike.

Zašto neka žena nosi dijete toliko godina i da li postoje neki razlozi, da baš ova ili ona žena treba da rodi moguta, o tome narodno predanje ne kaže ništa.

Da može žena nositi svoj plod godinama, takva vjerovanja postoje kod našeg naroda kao što postoje i kod drugih naroda.

Takva vjerovanja nisu često zabilježena, ali su stara.

Tako jedan od votivnih zapisa u starogrčkom Epidauru kaže: „... Neka žena bila je 5 godina u drugom stanju. Zamolila je za pomoć boga Asklepija i idućeg jutra je rodila. Dijete je samo samcato otrčalo do bunara i tamo se opralo...“³ U našoj prići „Zmija mladoženja“ spominje J. Krmpotić, da se kralju rodio sin: „... bio star 9 godina, kad se rodio; zato, jer je kralj bio zaklet...“⁴

Zaspali plod

U Albaniji je zabilježio austrijski vice-konzul Pisko arnautsko vjerovanje o „zaspalom plodu“ (bar vrame). Neki

tvrdi, da može neprijateljska magija produžiti graviditet kod žene za nekoliko godina; plod spava u majci i probudi se tek onda, kada čarolije nestanu i takvo dijete se rodi sa zakašnjenjem od nekoliko godina. To je vjerovanje omogućilo Albankama da rađaju bez ikakvih neugodnosti i onda, ako je bio muž već nekoliko godina mrtav ili odsutan.¹

sto je vjerovanje zabilježio M. Quedenfeldt iz Maroka: mnoge maurske žene ili udovice tvrde, da im već nekoliko godina „dijete spava u utrobi“. To je opće vjerovanje i pisac primjećuje, da je kraj labavog morala tih žena „vrlo priyatno imati na zalihi dijete, koje spava; jer ako rode poslije 2 ili 3 godine što su se rastavile od muža, onda je to ono probuđeno dijete“.⁵ Vjerovanje u abnormalno dugi graviditet nalazimo kod različnih naroda.

Turski zakonik „Multeka ul ubbur“ tvrdi, da trudnoća traje 6 do 24 mjeseca; kineska knjiga „Dan-zi-nan-fan“ bilježi: „Dnevno iskustvo dokazuje, da je žena trudna 7 do 10 mjeseci, ali postoje žene,

kojih trudnoća traje 1 do 2 godine". I staroindijski liječnici kažu, da se dijete rađa poslije 9 do 12 mjeseci.⁶ Slično vjerovanje postoji i kod naših Arnauta. Prije nekoliko godina nastao je spor oko nekog djeteta i tada je meritorno izjavio poznati plijak Braim Uka iz Dobrog Dola, da: „... u utrobi majke može dijete da ostane i 11 mjeseci...“⁷

Mogut - dijete mrtve majke

Postoji i druga verzija, odakle potječe mogut (no ova je rjeđa nego ona prva). Prema toj verziji mogut je dijete rođeno od mrtve majke.

„Kad žena noseća vmerne“ – pričala je Jela Cvetković-Đurčeva iz Dubranca – „onda je s toga deteta mogut“. Ili: „... kad koja žena nosi tri leta i više i vu tom vumre, onda rodi v grobu moguta“ – izjavila je Mara Arbanas-Kosićeva iz Lukavca. To vjerovanje povlači za sobom neku proceduru, da se naime nosećoj mrtvoj ženi suknje zatvaraju lokotom. Kad je neka gravidna rođaka Marina bila teško bolesna i „jako zlo bavila“, onda je njezin svekrva već unaprijed upozoravala familiju, „da joj treba zaklenuti suknje s lokotom, da ne bi v grobu moguta rodila“.⁸

Neobična (ne)sretna djeca

Dijete, rođeno od mrtve žene, bilo je uvijek i svagdje nešto neobično, dakle neobično sretno ili neobično opasno i nesretno. Prema takvoj djeci zauzimali su različni narodi zaličiti stav.

Poznata rimska „lex regia“ zabranjivala je, da se gravidne žene pokopaju, dok se ne izvadi dijete. Takav je bio i propis u Indiji i to ako se dijete micalo. Turci su imali isti propis, ali su ga u praksi izbjegavali. Pezijskim liječnicima i babicama bio je zabranjen carski rez poslije majčine

Djevojčica i njena mačka. FOTO: Vojko Miklaušić

smrti; zakon je čak propisivao, da se ubije dijete, ako izade živo iz mrtve majke. Jer mrtvo ne može da rodi nešto živo, i to nešto valjano živo, i zato se držalo, da živo dijete iz mrtve majke nije prirodan fenomen, već djelo zlih duhova. Židovi u Beyrutu ne će izvaditi živo dijete iz mrtve majke, iako Talmud odobrava, da se carski rez može praviti i u subotu. Njima je otvaranje lešine sramota, a da pokopaju živo dijete, to je grehota. Ovu dilemu rješavaju na taj način, da udaraju po trbuhi majke sve dotle, dok se dijete ne smiri zauvijek. Slične procedure su opisane i kod drugih naroda. Ako kod

Mogut se nikako ne smije krstiti kraj vatre niti kraj vode jer bi izazvali požare i poplave. Treba ga krstiti „polek žitka ili šume“, onda će mogut dobiti sposobnost da daje obilje žita i žira. FOTO: Barica Sakoman Božić

Bataka na Sumatri umre žena za vrijeme porođaja, onda se dijete položi ispod nje tako da se uguši; vjeruje se, da bi takvo dijete donosilo porodici samo nesreću, kada je već vlastitoj majci zadalo smrt. Isto rade i mnogi narodi u Africi, Americi i t.d. Djeca su iz mrtve majke ozloglašena i većinom žigosana kao zloslutni stvorovi i zato je razumljivo negativno držanje većine naroda prema takvoj djeci.

Mogut se rađa kao odraslo dijete

Dalja vjerovanja o mogutu teku ovako: Kako mogut boravi u majčinoj utrobi 7 ili 9 godina, rađa se kao odraslo dijete,

dakle kao dijete tih godina. Zato takvo dijete poslije poroda odmah trči pa ga treba odmah strpati u vreću i ovu brzo zavezati, jer bi inače pobjeglo. U toj ga vreći treba nositi i na krst. Nikako se ne smije krstiti kraj vatre („kad bi se krstil kraj ognja, se bi vužigal“), a niti kraj vode („kad bi se krstil polek vode, delal bi poplavu“). Treba ga krstiti „polek žitka ili šume“, onda će mogut dobiti sposobnost, da daje obilje žita i žira.¹¹ Krštenje je dakle prema toj verziji značajna raskrsnica za mogutovu budućnost: ili će biti ljudima dobar ili zao.

Pravo djelovanje moguta počinje kada otidu u šumu. Na slici Turopoljski lug. FOTO: Barica Sakoman Božić

Mogut ide u svijet

Postoji ovakva verzija: kada se mogut rodi, on je odmah toliko jak, da može vući stol po sobi.¹² On ubrzo progovori i tada kaže svom ocu i majci: „Tata, vidiš, da smo mi siromaki, idem ja v svet“. I tako ode mogut u svijet. Drugi tvrde, da iza krštenja jednog dana nestane mogut iz kuće i ode u šumu; tada počinje njegovo pravo djelovanje. Da se rađaju ovakva više-manje odrasla djeca, o tome postoji niz narodnih vjerovanja kod različnih naroda. Tako na pr. Hovorka spominje kod Kašuba

vjerovanje u „ohyna“. Taj „ohyn“ je dijete, koje se rađa s košuljicom i sa zubima, što znači, da je starije nego obično novorođenče.¹³ Poznata je verzija, koju spominje i Shakespeare – da se i Richard III. rodio sa Zubima. Bortulin spominje, da „... kudlak (vukodlak) postane oni človek, ki se rodil va mehu z jenim kutnim zubom...“¹⁴

Mogut je zaštitnik sela

Kakva je prava uloga moguta? On je prvenstveno seoski zaštitnik. Poslije svog nestanka iz roditeljske kuće „je taj mogut pomogel ne samo svojim, neg i celom

Stanci u Turopoljskom lugu opstali su do 70-ih godina dvadesetog stoljeća. USTUPIO: Glasnik Turopolja

selu da je imalo žitka dost“. Svojoj familiji bi dolazio vrlo rijetko, i zato ga u selu gotovo nitko ne poznaje osim njegovih roditelja. Pa ipak, svatko u selu zna, da mogut postoji i da bdi kao viša sila nad svojim selom i krajem. Čuo sam i ovo: da selo ne će da prizna, da se u selu rodio mogut, da se ne bi zamjerili njegovu ocu (zlom duhu), koji bi onda kaznio čitav kraj. Zato se nije nikada točno znalo, gdje se rodio mogut i kod koga.

Mogut u turopoljskim šumama

Pa ipak bi s vremena na vrijeme Turopolci vidjeli moguta. Tako su se, na

pr., s mogutom gdjekada sastali svinjari u prostranim turopoljskim hrastovim šumama. Poznato je turopoljsko svinjogojstvo. Podloga su mu bile velike hrastove šume, gdje je žir bio najjeftinija hrana za svinje. Nekada su bile tu šume pune svinjskih čopora i svinjara. Tu su bili i stanci (veliki obori), koji se mogu ponegdje još i danas naći. U tim stanicima sklanjala bi se svinjska krda kroz noć i tu bi se sastajali uveče mnogobrojni pastiri. Uspjeh ili neuspjeh toga svinjogojstva zavisio je od godine do godine u prvom redu o žiru. Zato su svake godine na

Moguti su se mogli pretvoriti u svinje i pomagati svinjarima pronaći žir u šumi. FOTO: Aleksandar Božić

Bartolovo izlazila turopoljska „gospoda“ s komešom u Turopoljski lug, da vide „je li natepeno“. Bilo je godina, kada je bilo žira malo, a i kada ga je bilo mnogo. Ili se desilo, da su neke šume dobro rodile žirom, a druge slabo ili nikako, i tada su se selili turopoljski pastiri sa svojim čoporima u daleke hrastove šume sve do Kupe, do Ivanić-grada i Čazme, ako je u njima rodio žir. Na tim putovanjima i traženjima dešavalo se, da su svinjari sastali negdje duboko u šumi nekoga nepoznatog čovjeka. Kada bi mu se izjadali da nema žira, taj bi im stranac rekao: „*Ide v redu; idite zutra pak iskati žira. Samo najte nikak tuči belu svinju.*“ Sutradan bi se u svinjski čopor umiješala nečija tuđa bijela

svinja i sve bi ostale svinje pojurile za njom. Ona bi odvela čopor u takav kraj, gdje je bilo žira u izobilju.

Ili: uveče je bilo u šumi jedva nešto malo žira. Ujutro, kada bi pastiri ustali, „*bilo je žira do kolena*“. Tada bi svi kazali: „*To su nam naši moguti natepli žira*“ ili „*To su naši moguti prek noći donesli*“.

Desilo se i ovo. Svinjari su tražili žir, ali žira nije bilo. Tada ih sretne nepoznat čovjek i kaže im ovako: „*Znate dečki kaj – ak očete biti pošteni, ja vam bum žira pokazal. Idite tam i tam, vu tu šumu i zemite četvrtinu žira, al najte više zeti.*“ Onda ih je još upozorio, da će se na tom mjestu pojavitи dva prasca; ovi će se potući, a pastiri neka pomognu „*šaromu*

Moguti se mogu pretvoriti u zmiju ili neko drugo biće. FOTO: Barica Sakoman Božić

prascu“, a ne „*rudastom*“. I još je dodao, da onog „*rudastog prasca*“ potjeraju batinom. Međutim, ponekada pastiri nisu bili pošteni pa bi uzeli sav žir. Kada bi se zatim pojavila ona dva prasca i počela se tući, desilo se, da bi koji pastir uzeo *baltu* i udarao onog rudastog prasca, tako da je ovaj sav raskrvavljen jedva živ pobjegao. Onda bi se onaj šari prasac pretvorio u čovjeka – u moguta – i počeo grditi pastire: „*Zakaj ste dečki pobrali ves žir? I zakaj si vudril onog prasca z baltom, kad sam ti rekel da ga potiraš z batinom? Kak se bum ja sad z njim nagodi?*“ Poslije toga otisao je taj mogut onom drugom mogutu (koji je uzeo lik rudastog prasca) da se s njim „nagodi“...¹⁵

Moguti se pretvaraju u ribe ili zmaja

„*Mogut se oče z ribom pretvoriti, oče se v sekaj pretvoriti*“ – tvrde Turopoljci. Konkretno su mi pričali o prijetvorbi u prasca, a zatim u zmaja. Inače se pojavljuje u svom ljudskom liku, i to kao visok muškarac sa starinskim širokim turopoljskim šeširom i dugom „čohom“. Tako bi mnogi Turopoljac noću negdje u šumi susreo takvoga visokog čovjeka, kako šutke stoji pod nekim hrastkom kraj puta. Kad bi se o tome pričalo kod kuće, tada bi ukućani uvjeravali: „*To je sigurno bil mogut*“¹⁶ U selo mogut jedva zalazi. On je kao neki „divlji čovjek“ i jedan me čovjek uvjerao, da je mogut sav dlakav.

FOTO: Aleksandar Božić

Mogut pomaže i bolesnicima. Desilo bi se, da netko teško oboli i njegovi pođu u šumu, da potraže koju ljekovitu biljku. Tu mogu naići na moguta i „ako su z njim pošteni“, on im pokaže različne ljekovite biljke za njihova bolesnika.¹⁷

Moguti nagrađuju, ali i kažnjavaju

Jednom riječi – kako mi je tvrdio Toma „Đurčev“ iz Dubranca – „moguti doprinašaju, ak im se človek pokorava“. Ili – kako se drugi izrazio konkretnije: „mogut žir donese i odnese“. On daje, ali i oduzima; on nagrađuje, ali i kažnjava.

Tako postupa ne samo s pojedincima, već i sa čitavim selom i krajem. Mogut daje plodnu godinu, ali on može da isto tako izazove nerodicu. On je zato u vezi s onim najbučnijim atmosferskim pojavama kao što su munje, grmljavina, jaki vjetrovi i t.d.

Kada bi u proljeće prvi put lesknulo (bljesnulo), onda bi se po starim turopoljskim zadrugama obligatno čuli uzvici: „Čuvaj nas bog i naši moguti“. Tom prilikom bi izašao koji od zadrugara na drvocjep i bacio dva, tri ivera u stranu,

FOTO: Aleksandar Božić

gdje je bljesnulo.¹⁸ To podsjeća na običaje u alpskim zemljama, gdje bacaju grmljavini ususret žlicu ili šaku brašna.

„Kad su v zraku tenki bliskavci – onak za vedrine – to se moguti tučeju. Ki je jakši, njegva je država plodnejša i rodnejša; tam imaju ondak više žitka i vina.“¹⁷

Mogut je olujni vjetar

Kada sam u Dubrancu propitkivao za moguta, upao mi je u riječ Tomo Vugrinović i rekao: „A, kaj, mogut – to je jaki veter!“ Isto su mi potvrdili u Lukavcu četiri starca, četvorica najstarijih u selu (dva Borkovića, Stilinović i Vabić). Oni tvrde, da mogut „dohaja v oblaku s Posavine“. Taj mogut ima jak rep i kamo tim

repom udari, sve ruši i obara na zemlju pa bilo to stajne (zgrada) ili hrast ili što drugo. Petar Borković pamti, kako je prije neko 40 godina iznenada nadošao jedan neobično taman oblak iz Posavine. Kiše je bilo malo, ali je zato bila jaka grmljavina i strašan vjetar. U lomničkoj šumi je počupao taj oblak – dakle mogut – nekoliko velikih hrastova s korijenom; i u Lukavcu je jedan velik hrast prepolovio. Osim vjetra mogut može izazvati i maglu: tada kažu Turopoljci: „Megla je odnesla ves žir – to su napravili moguti“. A po izjavi starog Tomca iz Mraclina: „Kad sunce vu protuletje rano ide van onda i moguti ideju van“. Oni su vidno povezani

Ribić ili jedan od pojavnih oblika moguta? FOTO: Goran Cajzek

s tim prirodnim pojavama, oni su njihovi regulatori i korektorji i prema njihovu upravljanju djeluju te prirodne pojave sad kreativno, sad destruktivno. Turopoljci znaju i vjeruju, da je nad svime bog, no moguti su baš za atmosferske pojave neposredni upravljači.

Ta je njihova funkcija i kompetencija teritorijalno ograničena na jedno selo ili na jedan kraj. Moguti su neke vrste „genius loci“ i zato postoje moguti, koji su „naši“ i koji nisu „naši“. Da mogut čuva prvenstveno svoje rodno selo, to je sasvim razumljivo i jasno.

Moguti imaju natprirodne sile

Da su ti moguti znatna natprirodna sila, vidi se po tome, što u hijerarhiji nat-

prirodnih sila dolaze odmah iza boga. Tako kažu kod prve proljetne grmljavnine: „Čuvaj nas bog i naši moguti“. To je primjetno i kod poznatih običaja na badnjak: Na badnjak – kada zazvoni „pozdrav Mariji“ – sakupe se u sobi svi članovi družine. „Onda gospodar zide z iže van, zeme sveču i slamu i ondak se vrne z vužganom svečom nazaj fižu. Domari klečiju saki polek svoje postelete – ili kraj stola – i moliju očenaše i zdravomarije. Kad dojde gospodar v sredinu (h)ije, onda veli: Falen Isus i Marija! Dober večer želim sima! I da bi nam bog dal puno pajeckov, picekov, ligekov, žugekov, cužekov i telekov, puno žira i božjega mira, a najviše dušnoga zveličenja i grehov oproštenja. I da bi naši

Kada grmi i "blesiće" tuku se naši i turski moguti

moguti bili jakši neg turski.“ Takve i slične želje improvizira svaki gospodar na svoj način. Neki umeću u te želje i pšenicu, kukuruz, vino i rakiju, a drugi spominju samo životinje. Neki počinju svoje želje formulom: „*Da bi nam bog dal i naši moguti puno pajcekov i t.d.*“¹⁹ No postoje i drugi završeci; tako sam čuo u Lukavcu ovakav završetak: „*Daj bog da bi naše vile jakše bile i da bi naši moguti bili jakši*“. A u Dubrancu završava stari Antun Dorotić „Picek“ ovako svoje badnje želje: „*Naše vile jakše bile – turske prevladale...*“

Vjerovanje još od turskih vremena

Sve ovo povlači za sobom potrebne komentare. Vjerojatno nije slučajno, da se među badnjim željama većinom spominje

samo živila ili se spominje baš na prvom mjestu. To bi se moglo objasniti time, što su moguti kao atmosferski regulatori imali utjecaj na bilje, a ne na živilu. Želja: „*.... da bi naši moguti bili jakši...*“ znači s jedne strane dobru žetvu i uopće dobru rodnu godinu, a s druge strane želju, da bi moguti mogli svoju protektorskiju funkciju izvršiti što uspješnije. U tim željama još se danas spominju turski moguti ili turske vile, što nesumnjivo znači, da to vjerovanje seže bar do turskih vremena. Turopolje se upoznalo s Turcima prvi put godine 1421. Od te godine gledali su često građani Kaptola ili Griča, kako gore drveni turopoljski čardaci (jednospratne kuće), kako gori Lomnica, Pleso ili Mraclin, ili se čula noćna zvonjava na uzbunu iz obližnje Sv. Klare ili Odre. Haračenja, klanja i požari u vezi s Turcima trajala su preko tri stoljeća i prestaju tek u početku 18. vijeka. Ne treba isticati, da je te turske pohode i provale turopoljski narod vrlo dobro zapamlio. U toj borbi nije se toliko pouzdavao u sebe i svoje zaštitnike u utvrđenom gradu Lukavcu, koliko je tražio pomoć kod moguta. Borbu kršćana i Turaka zamišljao je kao borbu, o kojoj odluka ne pada na zemlji, već u natprirodnoj borbi, „naših“ i „turskih“ moguta. Odatle potječe i još se uvijek održava stara i vjekovna badnja želja: „*.... da bi naši moguti bili jakši...*“

Svaki kraj ima svoje mogute. Ti se moguti među sobom bore i tko nadvlada, „*njegova je država rodnejša i plodnejša*“. Moguti se bore u oblacima, moguti se bore u liku različnih životinja (borba rudastog i šarog prasca). Kada nastane oluja s jakom grmljavinom, onda se tuku i svađaju moguti; ako tuča mimoide selo, onda je jasno, da

su naši moguti pobijedili one druge.

Mouti - čuvari starina i običaja

Moguti su – kao sve natprirodne sile – vrlo konservativni, dakle oni su čuvari starine, zaštitnici starih običaja i starog mentaliteta. Koliko su oni eksponirani kao zaštitnici starine, vidi se po ovom kazivanju: Sastali se naš mogut i turski i još neki drugi. Onda naš mogut kaže: „Moja je žena imala jednu kokos i tu je na „fašnik“ zaklala; imala je jedno jaje i od njega je „na vuzem pisanicu“ napravila.“ Komentar glasi: „On – to jest naš mogut – se s tem štim, da drži do starine i on je baš zato jak“²⁰. Poenta je u tome, kako se jedina kokoš žrtvovala za staro slavlje o fašniku, odnosno da se jedino jaje upotrebilo za pisanicu za Uskrs. Tim stariim običajima nije trebalo bolje reklame od ove, da ih sam mogut najstriktnije održava i da daje čak i svoje posljednje, da bi se stari običaji održali.²¹

Socijalno-etička vrijednost moguta

Sve u jedno: mogut je presudan faktor seoskog života, u prvom redu plodnosti. Od moguta zavise zemaljski plodovi i zato mogut udešava vrijeme. On se brine za svoje selo, pomaže čak i bolesnima i brani kraj protiv tuđih moguta. On uglavnom pomaže i daje, tako, da je izraziti „aghathodaimon“. Ne traži drugo nego da se s njim dobro postupa i da su ljudi pošteni; gdje su svinjari bezobrazni, pohlepni i sebični, ondje ne će biti žira; gdje narod ne poštuje mogute – dakle svoje zaštitnike – ondje nema ni prosperitet. Prema tome lik moguta utjelovljuje u sebi neku etičku vrijednost: da naime ekonomsko stanje sela zavisi od njegova moralnog stava, da ekonomski prosperitet zavisi od etičkih svagdašnjih vrlina i u tome leži socijalno-etička vrijednost toga

starog vjerovanja.

Ovo, što je ovdje izneseno, čini neku zaokruženu i dosta povezanu cjelinu o mogutu. Ali osim ovakva moguta, postoji još nekoliko sasvim drukčijih likova moguta. Što je značajno, ti likovi nalaze se u najbližem susjedstvu turopoljskog moguta i to u istočnoj Posavini na potezu Zagreb-Sisak.

Vjeovanja o mogutima u Posavini

U selima na desnoj obali Save – dakle u selima, koja graniče neposredno s turopoljskim naseljima – čuje se također riječ mogut ili muget. Prema jednoj verziji (iz Oborova) tom se riječi označuje abortirani, degenerirani ljudski embrio u prvim mjesecima trudnoće.²¹

Taj muget je po narodnom shvaćanju nečista stvorevina, koju treba što dublje zakopati. Slično vjerovanje postoji u Bosni, gdje zovu tu pojavu snijet. Tamo vjeruju, da snijet nastaje, ako žena opći s muškarcem za vrijeme menstruacije ili pred velikim blagdanom²². Ta je „snijet“ nalik na krticu, debela je i crna, samo bez dlaka, može da u utrobi nagrize i izjede dijete; inače je snijet vrlo okretna, leti uz duvar i skače kao miš, treba je ubiti prakljačom. To je razumljivo, jer se kod nekih naroda čak i normalna posteljica smatra kao opasna stvar²³.

U ovim krajevima postoje i druge varijante moguta; na to me upozorio u svoje vrijeme prof. M. Gavazzi, koji je čuo o mogutu i iz sela oko Dugog Sela.

„Mogut je pozoj“ – izjavili su mi starci u Lukavcu; moguta u drugom značenju nisu poznavali. U Dubrancu je pričala Jela Cvetkovićeva, gdje živi taj mogut.

„Tam gde se ide u Ameriku, tam živi mogut v jezeru. Tam je straža, da ne vujde van. Ima kreluti i kad bi van zisél, on bi porušil

Mogut je pozoj (zmaj). FOTO i CRTEŽ: Aleksandar Božić

stajne i se. Oče mogut i živega čoveka odnesti.“ Lukavčani ne idu tako daleko: po njihovu tvrđenju „mogut dohaja iz naše domaće Posavine“ i to u crnom oblaku. Gdje udari svojim repom, tamo obara drveće i zgrade. Janko Galeković „Pepićev“ iz Mraclina sjeća se, kako je u svojim mladim godinama htio vidjeti tog posavskog moguta. Bili su se uputili iz Mraclina u Ivani-grad; putem su čuli, da se u Veleševcu rodio mogut. Rodio se u nekoj mlaki i čak su mu izrasle kreluti. Međutim u Veleševcu su im kazali, da se to dogodilo u Dubovščaku. Kad su stigli tamo, rečeno im je, da se to dogodilo u Cretušu; kad ga ni tamo nisu našli, produžili su put u Ivanić-grad.

Pri prvom tipu moguta spomenuto je, da se mogut oče z ribom pretvoriti. Možda je ovo pretvaranje neka kopča, neki prijelaz „turopoljskog“ moguta u „posavskog“. Da je bila rijeka Sava uvijek centar pažnje kod Posavaca, to je jasno. Kako ih je plavila i uništavala, mogla je biti sjedište nekih zlih elemenata i sila. I tako je valjda stvoren lik tog vodenog zmaja, „pozoja“ ili „moguta“. Taj „posavski“ mogut je treća varijanta moguta, gdje je akcentirano samo njegovo razorno svojstvo.

Slično vjerovanje u Mačvi

Lik donekle sličan mogutu postoji i dalje na istoku od Turopolja – i to u Mačvi. Janko Veselinović zabilježio je u svojoj priči „Na prelu“, kako stara Vida priča

učitelju: „...Eto u nas u Ratkovcu ima onaj Petar, što vrača – on je vetrenjak. Da je ne znam kakav rad, Petar čim opazi sivkast oblak i čuje tutnjavu, odmah ostavlja rad i posao pa ode nekud. On trči, i to tako brzo, da nema dvonošca, koji bi ga stigao. Pošto pređe oblak, on se vrati nag i go i modar kao čivit. Onda mora da odleži nedelju dana. A znaš li zašto je taki? On je meni pričao. Pogibaoci iz okolnih sela nagone oblak na naše selo, a Petar onda ne da, da nas led pobije. Tu se on tuče s njima, dok ih ne nasvoji ili oni njega. A znaš li čime se tuku? ...“ “Grmove čupamo iz korena kao glavice luka iz zemlje, pa se njima bijemo, gde koji stigne. Pošto odbije oblak, on se tek onda vrati kući. Oni ne smeju na njega, te zato naše selo i ne bije grad.“ Sami kažu – priča on – da im je teže tući se s njim jednim, nego s drugom petoricom...“ “Pa ako je on živ, kad ga tako izdevetaju?” – pitah ja. “Pa eno ga vidiš. Ja mislim, da

on neće dugo živeti, iako kaže, da je zdrav kao dren.“

Ima znakova, da je poneko slično vjerovanje postojalo i u drugim našim krajevima – makar u jednostavnijem obliku kao na pr. „višćun“ ili „vetrenjak“ ili „vilenjak“; no nigdje nije takav lik imao takvu moć i takav položaj kao moguti, koji se spominju uvijek poslije boga. Danas se ta legenda o mogutu gasi i propada kao i tolika druga stara vjerovanja. Mnoge sam ljude pitao, da li znaju što o mogutu; velika većina je odgovorila stereotipno: „Ja ne znam, kaj to je!“ A oni drugi bi poslije ispitivanja nadodali: „Danas su to mladi ljudi se zavrgli i zatrli. Ljudi v staro vreme neso tak mrsko kleli, onda se nekaj štelo prikazati; a danas se se to raskopalo...“ I zaista, o mogutu postoji tek gdjegdje još pokoji ulomak, što sam kroz nekoliko godina sabirao i rekonstruirao u ovu cjelinu.

BILJEŠKE

- I) Izjava Jane Kovačić „Đurine“ i Kate Kovačić „Đinkovice“ iz Mraclina, zatim nekoliko ljudi iz Dragonašca, Lukavca i Dubranca.**
- 2) Izjava Josipa Galekovića „Načelnikovog“ i nekih žena iz Mraclina.**
- 3) Iz putopisa Fernand Robert: Epidaure. Paris 1935. (Edition Les Belles Lettres).** Treba dodati, da se zaista dešava, da nosi majka dijete godinama u svojoj utrobi. Desi se — neobično rijetko — da dijete umre u majci, no ne trune, već se najprije masno degenerira, a zatim se u njemu talože vaspene soli; tako nastaje neke vrste okamenjeno dijete (Steinkind, Lithopaedion), koje se obično otkrije poslije majčine smrti pri eventualnoj obdukciji.
- 4) Žb NŽ XXVII (Zagreb, 1930.), s. 180.**
- 5) Ausland (Braunschweig), 1891. br. 7.**
- 6) Ploss-Bartels: Das Weib in der Natur- und Volkerkunde, Leipzig, 1927.**
- 7) Pljak, najmudriji starac, koji predsjeda plačniji (narodnom sudu dobrih ljudi) kod Arnauta.**
- 8) Izjava Ivana Pavišića iz Gornjeg Lukavca i Mare Arbanas Kosićeve.**
- 9) Hovorka-Kornfeld: Vegleichende Volksmedizin. — Stuttgart, 1908./09.**
- 10) A** ako ne donose nesreću, ipak postaju takva djeca poslije uvijek neobični ljudi. To je uostalom staro vjerovanje, koje bilježi i Shakespeare. Njegov Macduff donosi propast Macbethu. Vještice su naime Macbethu prorekle da ... „nitko od žene rođen Macbethu škoditi ne će ...“ (IV. Čin I. slika). Međutim, kad se u idućem činu bore Macduff i Macbeth onda dobacuje pobjednički Macduff Macbethu: „da je Macduff iščupan prije vremena iz majčine utrobe“ („... Macduff was from his mother's womb untimely rapp'd...“). Kravo dijete u viziji IV. Čina je sam Macduff, izvaden iz majčine utrobe. Shakespeare no objašnjava, da li je ta majka bila još živa ili mrtva, pa postoji mogućnost i za jedno i za drugo. I u starogermskom epu „Tristan“ od Eilharda ističe se, da je majka Bancheflur za vrijeme porođaja umrla i „... do sneit man dem wibe Einen son uz ihm libe“. I Grof Hoier I. Mansfeld je rođen iz mrtve majke te je često isticao: ... „Ich Graf Hoier ungebohrn, Hab noch keine Schlacht verlohrn...“ Slične primjere iznosi i „Deutsche Mythologie“ J. Grimma.
- II) Izjava Ivana Pavišića iz Lukavca; to mi je kazivao njegov otac, koji je mnogo obilazio „vraće“.**
- 12) Od Kate Kovačić „Đinkovice“ iz Mraclina i drugih.**
- 13) Hovorka-Konfeld, o. c.**
- 14) Žb NŽ III (Zagreb, 1898.) s. 268.**
- 15) Pričao mi je Ivan Pavišić iz G. Lukavca i stari pastir Jankić iz Dubranca.**
- 16) Izjava Jože Galekovića „Načelnikova“ iz Mraclina**
- 17) Kazivao Lacko Galeković, bilježnik plem. općine turopoljske.**
- 18) Čuo od Jane „Đurine“ i Jane „Đinkovice“ iz Mraclina; potvrdili su mi u Dubrancu.**
- 19) Čuo od istih kao pod 12; potvrdio mi je veleč. G. Puceković i drugi.**
- 20) Pričala snaha Tome Vugrinovića Đurca iz Dubranca.**
- 21) Radi li se o t. zv. Chorioneipitheliom ili o t. zv. Mola hydatosa?** Chorioneipitheliom je tumor modre ili crvenomodre boje, velik poput trešnje, često u vagini, gdjekada čak plućima, a jedina je pomoć ekstrikacija uterusa. On se javlja dosta rijetko, te je narodu poznatija t. zv. Mola. Mola Hydatosa je degenerirana placenta, pretvorena u hrpu grozdastih, ljubičasto-modrih mjehurića, između pojedinih mjehurića nalaze se crveno-smeđi ostaci decidue i krvnih koagulata. Ta mola je zapravo edematozna degeneracija hrotonskih resica; fetus se kraj takve mole obično raspade, rjeđe je dijelom sačuvan ili čak živ. Ta se mola razvija nekoliko mjeseci sve dok je maternica ne izbací.
- 22) Stara je medicina imala slična naziranja. Tako piše Brauner u „Thesaurus sanitatis“ g. 1725. ovo: ... „Wann nur der Mannliche oder weibliche Saamen (oder beyde zugleich) entweder an und fur sich selbst (zu wenig oder su schwär) oder wegen mindern oder hoher Alters (oder Kalte der Gebärmutter) oder allzu offtern viehischen Beyschlaf (oder allzu schwach gegen mutterlichen Geblut entgegenhaltener Arbeit) da nehmlich (wie bey Gott-vergessene Eheleuten ze geschehen pfleget) der Mann den Saamen nicht in die Mutter lasse oder das Weib bey Ausspritzung des Manns Saamens sich zurückzieht ... so ist eine solche falsche Empfangnuss zu besorgen. Gleicher Gestalt auch wann sich Zeit Wahrender der Frauen Monatsreinigung der Mann zum Weibe nahet ... alwo die Natur vielmehr das schlechte als gute Geblut von sich gibt dahero auch einige solche Gewachs Mola, oder Mond Kalb nennen, weil das Weib solches wahrenden Monatfluss concipiirt hat...“ (str. 288). Na str. 291 tumači „... Solches Mondkalb aber ist nichts anderst als ein Stuck Fleisch so kein vollkommen Leben behalt (und weder Bein noch Innengeweide hat) und dannoch sich zu 2. bis 3. Jahren in der Barmutter enthalten kann so endlich doch mit grosser Lebensgefahrt und Blutvergiessens hinweg gehen muss ...“**
- 23) Tako na pr. Prema nordijskom vjerovanju iz posteljice nastaje zao duh. Utbor, koji teži da usmrti svoju majku; zato treba posteljicu probosti nožem i spaliti. Nijemci zovu abnormalne gravidarne produkte: Alpkalb, Mondkalb, Sauger, Blutsauger, Buttling, itd., Englezi Moon-calf, Francuzi mole, fauve-germe itd. (Lexicon nosologicum polygloton od Nemnicha iz Hamburga 1801.)**
- Tekst dr. Drage Chloupeka pod nazivom Mogut objavljen je

Dr. Drago Hloupek drži stanovnicima Mraclina predavanje o higijenskim uvjetima. Snimljeno krajem dvadesetih godina u vrijeme asanacije Mraclina. IZVOR: Iz zbirke Stjepana Kosa

Chloupek, Drago

Drago Hloupek, hrvatski zdravstveni djelatnik i filmski redatelj (Šoštanj, Slovenija, 9. VIII. 1899 – Zagreb, 14. X. 1963). Medicinu studirao u Zagrebu, Krakovu i Grazu (1925). Radio u Epidemiološkom zavodu u Zagrebu (1926–27), bio upravitelj Doma narodnog zdravlja u Prištini na Kosovu (1928–32), a potom je do 1940. u zagrebačkoj Školi narodnog zdravlja vodio Odsjek za nastavu i propagandu. Preko Seljačkoga sveučilišta organizirao higijensko-domaćinske tečajeve na selima. Uoči II. svjetskog rata uspostavio je zdravstvenu službu Civilne zaštite. Od 1940. djelovao u Beogradu. Po povratku u Zagreb 1951. voditelj je Odsjeka za zdravstvenu nastavu Centralnoga higijenskog zavoda sve do kraja života. Bio je voditelj prvoga sestrinskog centra za patronažu i urednik časopisa Sestrinska riječ. Objavio je niz članaka i knjiga iz područja zdravstvenog prosvjećivanja (Kuća, naselje i

zdravlje; Ti i tvoje zdravlje; Knjiga za svaku ženu i dr.). U produkciji Foto-filmskog laboratorija Škole narodnog zdravlja ostvario je, najčešće u suradnji sa snimateljem Aleksandrom T. Gerasimovom, oko 35 zdravstveno-prosvjetnih (Malaria, 1933; Martinščica, 1935; Bjesnoća, Blago kući gdje se žena uči, oba 1936; Param param paučinu, 1937; Čuvaj zdravlje dok ga imać, 1938) – neki od kojih su igranofilmske forme (Dobro za zlo, 1936; Svekrvin grijeh, 1939) – namjenskih (Obrana od napada iz uzduha, 1935; Naše maslinarstvo, 1939) i dokumentarno-putopisnih filmova (Hrvatsko zagorje, Varaždin, oba 1934; Slike iz Turopolja, 1938); posebno se ističe etnografski film Jedan dan u turopoljskoj zadruzi (1933., nagrađen 1960. na festivalu etnografskih i socijalnih filmova u Firenci), jedan od klasika hrvatskoga dokumentarizma. Realizirao je i više filmova o higijeni u Makedoniji te putopisnih filmova o Makedoniji i Kosovu.

O mogutima u Turopolju je Višnja Huzjak pisala u časopisu Kaj sredinom sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, pa krajem devedesetih u Glasniku Turopolja. Opširan tekst na osnovu zapisa dr. Hloupeka 2015. godine donosi Alksandar

Božić u Turopoljskom lugu. O mogutima je pisala i Katja Matković. Muzej Turopolja 2020. godine u Biblioteci zaboravljenih priča Perunfest, objavljuje vrlo uspјelu slikovnicu Moguti. Autor teksta i ilustracija je Zdenko Bašić (gore).

Nevidončekí, mrčnjaki,

coprnice, nestali grad

i druge priče i legende

PIŠE: Barica Sakoman Božić

Zlata Graber, djevojačko Cvetković, rođena u Lukavcu udata u Rakarje pričala nam je svoja sjećanja iz djetinjstva povezana s neobičnim pojama i ljudima.

Sjeća se događaja vezanih za Baru Jurkin, rođenu Vađić. „Mom tati je bila teta, a mi smo je zvali teca. Ona se rodila 1892. godine. Rođena je u Lukavcu, a udala se u Odru. Ona mi je puno

dogodovština pričala, najviše sam pričula od nje. Živjela je u Donjem Lukavcu i bila je mala djevojčica kad je to doživjela.

Nećna škripa u dvorcu Lukavcu

U Lukavcu su bile neke dvije frajle, ne znam kako su se zvale. Te dvije frajle su spavale u dvoru, ali ih je bilo strah pa su nju zvali Baru da nek dođe k njima spati. Moja teca Barek je tada valjda imala deset let. Pričala mi je da je s njima spala par noći. Rekla je da po cijele noći nije mogla spati jer su ju buve jele i pikale. I na kraju, u dvoru ispred one sobe ravno, ne tam gdje je kino bilo (velika

Zlata Graber

dvorana op.a.), čula je kak netko hoda po tom hodniku. Čula je škripu cipela kao nekada kad su bile „šimi“ cipele koje su jako morale škripati. Ona je čula kak to dođe do vrata i nestane. I opet, ponovno dolazi do vrata i nestane. Rekla je da ju je tak bilo strah da nije cijelu noć mogla spati. I frajle su vjerojatno isto nekaj čule. Često su moju tecu zvale, „Baro, dođi k nam spati,“ ali ona više ni išla.“

Četveropreg bez kočijaša

Teta mi je pričala o tom dvoru, kak je njezin tata tam bil na paše, pred ulazom je ležal. Kiša je padala i on si je legel na kaput pred taj ulaz, naslonil se na vrata da ne kisne. I onda odjemput kočija dođe bez kočijaša, konji, četiri zaprežna konja s kočijom dođu do vrata i nestanu. I tak dva, tri puta. Rekao je da je morao pobjeći doma, mislil je da je gotov, da ga netko bude zmasakriral.

Nevidončekí, djeće duše

Teca mi je pričala kak su sušili šljive na vrtu. Kad su išli večerat nju su ostavili i

Uz dvorac Lukavec vezane su brojne priče i legende. Na slici dvorac prije obnove. FOTO: Aleksandar Božić

rekli: "Barek, odi ti čuvaj šljive dok se mi najedemo". Pričala je da je neko vrijeme stajala i odjednom vidi vatru na vrtu i djecu koja sjede oko vatre. To je bilo pred noć. Vatra se je lijepo vidjela i jasno su se vidjela djeca koja sjede oko te vatre. Krene ona da vidi tko su ta djeca, kak im se približavala oni su se odmicali sve dalje i dalje. Vidi da bude otisla predaleko i da ju budu nekam otpeljali. Kak god je bila mala, bila je mudra i vratila se natrag, jer bi inače došla do šume. Kad se vratila rekla je da ju je tek onda uhvatio strah. Ispričala je mami, a ona joj je rekla da su to bili Nevidončekи. Pitala je mamu tko su Nevidončekи, a mama joj je odgovorila da su to ona djeca koju su mame pobacile, odnosno abortirale. Nevidončekи su duše abortirane djece.

Kuga – visoka bijela žena

Pričala mi je teca, kad se udala na Odru,

svi su živjeli zajedno u zadruge, odnosno u jedne hiže. Svi mladi su živjeli zajedno. Kad je noć došla, bilo ju je strah jer je išla kuga po ceste. Kuga je tak rožđila i imala je teški glas da to ni bilo moći živeti od strava. "Mi idemo gledet, da vidimo kaj to je kakva je to kuga". To je bila jako visoka bijela žena, u bijelo oblečena. Ona je po ceste išla, ona je rožđila. Nije uspjela vidjeti kakve je noge imala, ali je strašno rožđila. Javkala je tak da ti se sledi krv u tebi od straha. Moja teca je bila mlada snaha, tek je došla u Odru poslije Prvog svjetskog rata, nakon udaje.

Zov i pjesma vila

Pričala mi je moja mama Dora Cvetković da je bila na paši. Njoj je njezina mama rekla da ak je netko zove da se ne odaziva, jer da je to opasno, da te to netko mami u šumu. Veli ona da je odjednom čula kako je netko doziva "Doro, Doro".

U ranome srednjem vijeku, osobito u karolinško doba, svjetovni i crkveni zakoni zabranjivali su sumnjičenje i prokazivanje vještice. Od XIII. stoljeća svjetovni i crkveni pravnici prihvatali su pučka vjerovanja o vješticama te je njihovo proganjanje u zapadnoj i srednjoj Europi trajalo sve do druge polovice XVIII. stoljeća

Veli ona: "Ne odazivam se, ali idem gledet na tu liniju. Kad tamo to lijepe vile u bijelo oblečene, čiste, milina, idu u prošecije, pjevaju lijepu ariju, a ja bjež doma". Veli njezina mama, dobro da si pobegla, one bi tebe zmamile i obratilate. Dobro da si pobegla i nemoj se nikad odazivati.

Leteće coprnjice

Zanimljivu priču gospodji Gruber ispričao je i kum iz Čičke Poljanje. On je bil palir, drvene kuće je slagal. Ne sečam se kak mu je bilo ime, zvali smo ga Kum z Poljane. Ne znam gde mu je grunt, nisem nikad bila pri njem u Poljane. On je često s kolima dolazil k nam, ali nam je tu priča ispričao već kad je bio u pozamašnim godinama. Mi nismo mogle vjerovati.

Rekel je sada sem vam mogel pričati, sad su te babetine umrle. Do sada to nisem mogel pričati jer su mi se zaprijetile da me budu fundale. Uglavnom, on je došel ze zabave, ili ne znam od kud i vidi da mu susede nekaj tam delaju, njih 3 ili 4. Kad one uđu bačvu, njih sve četiri. On gledi pokaj idu u bačvu. Kad najedamput bačva ode gore u zrak i odu one z bačvum. Odletele one z tom bačvom. "Nisem mogel verovati. Ja sem čekal da one dođu." I dođu one natrag, spuste se, a tu ste vi, a de ste vi bile pita on nje. One vele, samo pisni o ovome, to ne smeš nikad nikome reći, jer ako buš to rekel tebe nema, ti si gotov. Vele da imaju neku moć tešku kad su z bačvum letele. Ja tek sada vama

Vjerovanje u dobre i zle vile rašireno je u mitologijama mnogih naroda, pa tako i u Hrvatskoj

pričam prvi puta kaj sem videl.

Mali mrčnjaki

Kum nam je još pričal slučaj kad je dvoje djece, brat i sestra išlo spati, došli su mrčnjaci. Mali mrčnjak, on te zgrabi i tiska i davi to je čudo jeno. Njihova mama je samo čula nekaj piskavo. Ona ide brže zapaliti svetlo. Onda se deca oslobođiju tog mrčnjaka. Moju sestru su davili. Moj tata nije veroval. Ode on na štalu spati. On na štale lepo spi, gore na senu, kad najedamput mračnjak dođe. Veli tata, „Dora, Dora sad je i mene taj mali čupavi... ja sem ga vlekel, natezal za dlake, sem ga tukel, nisem ga se mogel rešiti kak je taj vrag jaki. Jedva sem ga se nekak rešil i bež dole.“ Tek tada je poveroval i otišel je k mame spati.

Zagonetni čovjek s groblja

Kad se moj tata vraćal s posla doživel je nekaj neobičnoga. Vozio je autobus Zagreb Gorica i s tim autobusom on dođe u Hrašće, tam gde je bila vaktarna. Ide on polako i kad najemput dođe on do ceste de je groblje, na izlazu iz Hrašča. I sad tam na desno je groblje i Odra. Ide

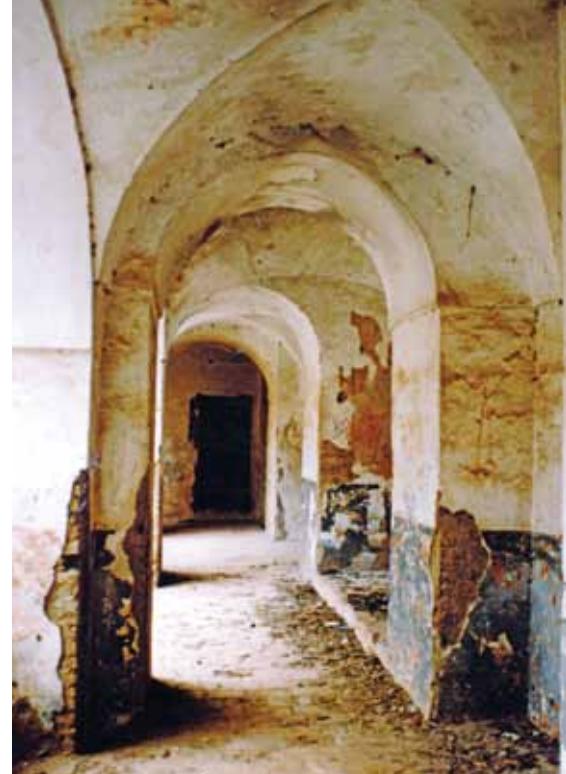
neki čovek, on još ni došel do te ceste, i vidi da čovek ide ravno prema Lukavcu. Sve je bilo bijelo, jer je bil snijeg. Čovek ide, a tata mu viče: „Ej, gazda, dođi, dođi. Čekaj, ej, prijatelju, stani! Budem ja išel s tobom. Budemo išli skupa ne bude nam grdo.“ Kad on drči, drči, i najedamput dođe on do njega, al čovek nestane. E, onda je njega tek uhvatila panika. Veli on to z groblja ide čovek. Dođe doma i veli: „babo, babo, ja sem držal šešir v rukam jel sem imal osečaj da mi lasi budu škrlak hitili z glave kak su mi bili visoko od strava“.

Mrzla ruka

Ja sem bila mala curica i spala sem. Još su bili kinderbeti partizanski, kaj su nam Švabe ostavili, železni neki. Po tri ili četiri smo spali u tom kinderbetu, to je bil malo veči kinderbet. Dugo nisem mogla zapati. I tak ja nemrem spati, denem rukicu van, kad mene najemput mrzla ruka zgrabi. Nekak me primila za ruku. Ja sem pocuknula nutra od strava. Celu noć nisem spala, pokrila sam se s kaputom. Nismo imali ničega drugoga neg su nas z kaputi pokrivali. Bila sem sva mokra. Samo sem gledela kaj bude. Nisem niš videla, sam sem čula kak me prijela mrzla ruka. Baš me ščapila za ruku. Prestrašila sem se i nis mogla opče zaspati. To sem ja doživela.

Vile plele konjima grive

Još sem doživela, odnosno videla sem kako su vile konjima splele grive. Videla sem kad su došli doma konji z paše. Neko viće, „Joj gle, opet su vile jahale celu noć ove konje.“ Siromaški konji, mi ih otpelamo da se napaseju jer ujutro moraju iti delat. Onda ujutro idu po njih. I na kraju konji došli, ja sem videla, svi imali spletene grive u pletenice. Vele da su ih vile jahale i splele im pletenice.

Legenda kaže da je u dvoruču Lukavcu obitavala velika i debela zmija koja je jela zatvorenike zatvora u dvoruču

Debela zmija iz Lukavca

Teca Bara iz Odre je bila neku debelu zmiju spominala, da je bila u dvoruču Lukavcu dole, sa strane kad uđemo na glavni ulaz, odmah na desno, u one rupe ko podrum. Rekla je da je tu bil zatvor, ja se sećam da su tu nekada bile rešetke. Pričala je da je tu bil zatvor, nutra dole su deli čoveka u zatvor i tu je bila velika zmija i da se ta velika zmija ranila z ljudima. Vele da su unutra hitali ljudi koji su jako grešili.

Veliki pas

Vele da je negde 1965. godine jeden dečko išel z Lomnice ze zabave i u Lukavcu kod staroga grada je bil veliki pes na ceste. Dečko se je štel maknuti jer su rekli da ne smeš ništa dirati ako ti je nekaj sumnjivo. On ga je štel zaobjiti, a taj pes se je produžil tak da ni mogel. Ne

znam kak se je on zvolekel, nisam to čula. Ljudi su pričali da nakon toga taj dečko više ni bil normalan. Bil je lepi, jaki, veliki dečko, ali posle toga više ni bil normalan i rano je umrl.

Radeničev vrag iz Lukavca

Pričali su da je bil taj neki Radenićev vrag. Govorili su: "Tak si ko Radenićev vrag". Taj Radenićev vrag je bil u Radenićeve kuće. Ne znam čija je to kuća bila, ali je to bilo negde u kutu sela. To su pričali ljudi. Nekak su ga metnuli u flašicu toga vraga da ga odneseju u Savu. Nek ga hitiju u Savu nek ide z vodom dalje. Kad bi oni došli natrag Radenićev vrag je već sedel gore na peći. Ne znam kak su ga se opće rešili i jesu ga se opće rešili. Valda jesu. Bila je neka baba coprnica, mogla je враčati, ljudima napakostiti, coprati. Valjda je taj vrag bil kod nje.

Pastirica čuva krave. Priča se da su oni koji su znali coprati krali kravama mlijeko. FOTO: Vojko Miklaušić

Štrikom dojil krave

Išli su moji dečki ze zabave. Ispred njih je išel sused. Mi smo živeli kod spomenika desno u Lukavcu, a oni malo dalje u kutu. Oni idu ze zabave i čovek ide po naše grabe. Idu oni gledet kam ide taj čovek po grabe. Znali su ga moji stariji dečki. Ja sem bila najmenje dete i oni su to pričali: "Idemo mi za njem domom, kad je došel domom zašel je u štalu, zel je štrik i štrikom je vlekel, zel je vedricu i curelo je mleko". Onda veli mama da je istina da ti koji su znali coprati da su podojili kravu i ujutro krava nema mleka. Krali su krave mleko, ne znam kak. Dečki kad su to videli beži domom, mami priovedaju. U ono vreme nigdo se tome ni čudil, to je sve bilo normalno. Mama je samo znala reći nemojte ići pod strehu kad idemo van pišat da ne bi naišli na vragakuće na

zlo, da bolje da nejdemo.

Fučkanjem u noći zazivamo vraga

Ljudi su imali neke svoje principe. Nismo smeli fučkati. Ako fučkaš po noći zazivaš vraga. Po noći se nikad ne sme fučkati. Ako si vane onda vrag nailazi. Več sem stara žena bila. Spijemo mi na moru, moja šogorica i ja. Ja kak hrčem, ona veli da joj je neko rekel da nek fučka da bum ja prestala hrkati. I stvarno, ona fučka, a ja prestala hrkati. Ja sem čula taj zvuk i u stravu sem se prebudila i više nemrem spati. Nisem celu noć spala od strava da je vrag došel. Moja šogorica ni znala, mislila je da joj je uspjelo, a ja nemrem spati od strava. Ujutro sem priovedala da celu noć nisem spala zbog fučkanja i strava da je vrag došel. Ona mi veli: "To sem ti ja fučkala. Smejale smo se".

Bijela magija poništava učinke crne. Vrlo često se rituali bijele magije koriste za prizivanje ljubavi

Gatara gatala za glavicu zelja

Moje tece Bare gatala je nekakva kaj je dimije imala. Ja to nisem volela niti bi dala da mi gata. Znala sem da su to žene koje moreju napraviti čuda. Moja teca je te žene dala glavu zelja i ona njoj veli: "ću da ti gatam." Ja sela pri nje da čujem kaj bu ona gatala. Veli, ču ti reči, veli, imala si muža, umro ti je i sad si uzela dvoje djece od svojih rođaka. Sve je rekla točno. Veli, živjet ćeš dugo godina. Sad kad pogledam sve je rekla ono kak je. Mislim si pa stvarno babetina sve zna. Kak zna, nemam pojma. Ne bi se ja usudila da ona meni gata i da mi govori. Ja sem tada curica bila.

Bijeli magičar iz Novog Čića

Mama je išla nekam u Novo Čiću. Tamo je bio neki čovjek, bijeli magičar. Nije crni, neg je bijeli. Crni ti napravi, a drugi,

bijeli te vrati. Dobila je svetu vodu u kojoj je moja bolesna sestra držala noge, a moja mama i njezina teta, koja se udala za mojega dedu, pa je mami bila i teta i svekrva su molile nad njom. Ja sam bila dijete. Bile su u sukašnice, ja sam ušla unutra, nekaj su radile, videla sem da su molitvenik držale i molile. Najstarija sestra i mamica, one su molile, a druga sestra je držala noge u lavoru. Meni su rekle kaj si došla, ideš van, van. Mene su poterale van. Kao malo dijete ja sam sve to shvaćala, ne znam opće kak sem kužila. Baš sem kužila te coprije. Nekak mi je valda Bog dal da ja to vidim i da to osjetim. Nikad se nisam bojala niti me strah toga. Ja sem bila znatiželjna u svemu. Onda se moja sestra nekak toga rešila, poslije se i udala i rodila dvoje djece. Sve je, na kraju, ispalo dobro.

Rakarica, rakovi i Rakarje

Verica Matković, rođena

Graber ipričala nam je neko-
liko urbanih legendi vezanih za
Rakarje.

Ja sam od svoje braće bila
najmlađa. Kod nas je uvijek bila
priča. Nekada smo išli na pašu
s kravama oko sela. Onda je
te livade vojska uzela. Bio je
nedaleko od nas, udaljen oko
100 metara kanal Rakarica, išel
je od Plesa. Sada ga više nema.
Bio je pun rakova koje su ljudi lovili i
nosili prodavati na Kaptol. Tak je Rakarje
i dobilo ime. U moje vrijeme više nije
bilo rakova, ali smo se kupali u kanalu i
bilo je riba. Jednom je brat u njemu našel
veliku riječnu školjku. Bila je rozo plava.
Samojedamput u životu sam je vidjela.
Bila je čudesno prekasna. Tada je voda
bila čista, poslije ju je vojska zagadila. Ne
znam kam su te vode nestale. Izvor je
bio na Plesu. I kad se gradio aerodrom
oni su na nekakvu žilu naišli pa su radili
odvodnju i malo vode pustili u kanal. Mi
smo se veselili jer je opet ovuda tekla
voda. Tu kod Klarića je bio jedan drveni
most, starinski od planjki.

Cirkvenjak, Gradišće, Beregi i živo blato

Od tog kanala smo mi išli gore na pašu.
Prvo je bila jedna ogromna livada koja se
zvala Cirkvenjak, zatim je bila još jedna
ogromna livada na kojoj je bila rakarska
šuma i Gradišće. Tu su bili beregi,
ogromne močvare u kojima je bilo živo
blato. To je bila ogromna površina od
toga kvarta Gradišće prema Prudnici i
Kobiliću. Prudnica je nekadašnji naziv za
Bapče. Ne znam kaj znači.

Cirkvenjak, Gradišće i beregi, to su
prostori u okviru nekadašnjeg Rakarja.

Verica Matković,
rođena Graber

Do Cirkvenjaka i Gradišća
sada se ne može. Kad je došla
Hrvatska mislili smo da ćemo
sigurno ponovno moći tam.
Nismo nikada otišli.

Ja ne znam koje godine je
vojska zagradiла taj prostor.
To je bilo ogromno prostran-
stvo koje je bilo zajedničko
za selo. Tu se išlo s kravama
na pašu, okolo je bilo grmlje.
Na tom Cirkvenjaku, koji je
jako blizu, nekada je bilo no-

gometno igralište nekadašnjeg rakarskog
kluba Orač. Još se ja sjećam utakmica
početkom šezdesetih, ja sam bila klinka.

Gradišće, mjesto potonulog grada

Zakaj se to mesto zvalo Cirkvenjak, zato
jer je tu nekada bila crkva. To nije mjesto
na kojem su rekli da je potonula crkva.
Tamo gdje je Gradišće tu je rakarska
šuma koja valjda više niti ne postoji jer su
vlekli balvane i balvane. U okviru toga je
bila jedna kockasta površina, ali odmah
do ceste. To se zvalo Gradišće, a odmah
uz to su bili ti Beregi, močvara, jalše su
tu rasle. Gradišće, tu je kao propao grad,
zato se zvalo Gradišće. Tu je stvarno
nekaj bilo jer su ljudi godinama odatle
izvlačili cigle, kamenje, opeke. Nekakve
građevine su bile. To područje nije daleko
niti od Andautonije, možda 3 ili 4 kilometra.
Ne znam iz kojeg je to bilo vremena.
Uglavnom to se zvalo Gradišće, jer je tu
nekaj bilo. Ljudi su nekada to kamenje
koristili kao temelje za kuće i štale.

Zvana potonule crkve

Postoji legenda o potonuloj crkvi. Ona
je propala na području berega gdje je
bilo jako močvarno tlo. Govorili su da se
čuje zvono da zvoni pod zemljom. Žene
su prale veš na korita i kaže legenda da

FOTO: Aleksandar Božić

bi, kad bi zamahnule plahtom ili većim komadom rublja, zakvačile toranj crkve. Na priču gospođe Verice Matković nadovezao se njezin nećak Tomislav Graber: "Prije Domovinsko rata slušao sam priče starijih ljudi koji su pričali da su čuli od starijih da se dugo video potopljeni crkveni toranj, negdje na metar i pol dubine. Vidjeli su ga ribiči kad su pecali ribe. Ne znam koje je to godine bilo. Kažu da su i oni na istom mjestu pecali ribe, ali više nisu vidjeli toranj. Kada je rađena istočna obilaznica između Rakarja i Kobilića našli su na arheološko nalazište. Navodno su sondirali i našli obrise naselja. Zbog toga je izgradnja obilaznice bila zaustavljena na godinu i pol. Negdje sam pročitao članak da su našli starorimsko naselje. To je druga crkva, iza Baća. Bio sam na tom nalazištu. Našli su dva objekta, konzervirali su ih i

preko njih je izgrađena cesta".

Nestalo selo Grdeščak

Verica Matković nastavlja svoju priču: "To Gradišće je bilo u šumi kroz koju je išla cesta a na kraju je bio kružni tok. Put je služio kao perivoj kroz šumu kuda su se gospoda vozila, a na kraju ceste su se okretali kad su išli natrag. I otprilike na tom kraju, već blizu Kosnice je bilo još jedno selo koje se zvalo Grdeščak. Tog sela više nema. Kad sam ja bila mala još je dvoje ljudi živjelo u tom Grdeščaku i oni su ovuda, uz nas, išli poprečke na Goricu dok je bilo otvoreno. Kad je građen aerodrom njega su raselili. Ljudi u tom selu su stvarno bili drugačiji, još tih dvoje-troje kojih se ja sjećam bili su izrazito niski, tamnođuti s plavim očima. Uvijek su išli ovuda poprečki na Goricu".

FOTO: Aleksandar Božić

Bijeli fratar kovač

Kaj se tiče crkve, pričalo se da su tu bili beli fratri. Moj tata je jednom pričao o svom neobičnom duhovnom doživljaju. Išla su djeca s paše, on je rođen 1915. a bilo je to negdje između 1920. i 1930. godine. Bilo je podne i žurili su se. Jedan dio područja zvao je Paramiščak, gdje je bilo grmlje, više na onu stranu prema Plesu od Klarića. Tada još nije bilo zgrađeno. Čuo je zvuk kao da netko željezom lupa po nakovnju. On se na konju prikradao da vidi kaj bi to bilo. Nikad nije čuo sličan zvuk iz tog područja. Vidio je čovjeka u bijelom kako nešto lupa, kao da kuje. Prestrašio se jer nije bio uobičajeni događaj. Pričalo se da to bijeli fratar kuje. Ne znam odkud takva priča u Turopolju, možda ima veze s Templarima u Novom Čiću.

Priče i legende Turopolja u ugodno ljetno poslijepodne u Rakarju. Slijeva: Lidija Graber, Tomislav Graber, Aleksandar Božić, Zlata Graber i Verica Matković. FOTO: Barica Sakoman Božić

Muzej Turopolja - šezdeset godina iskustva

PIŠE: Maja Ergović, kustos dokumentarist
Muzej Turopolja

Muzej Turopolja 2020. godine slavi svoju 60. obljetnicu. U šezdeset godina svog poslovanja Muzej Turopolja postao je nezaobilaznim mjestom susreta i druženja, a i danas je jedna od najbitnijih kulturnih ustanova u Velikoj Gorici.

Muzej osnovan 1960. godine

Prvi konkretni koraci ka osnutku muzeja započeli su završetkom Drugog svjetskog rata. Muzej Turopolja osnovan je 13. srpnja 1960. godine i kategoriziran je kao regionalni muzej. No, zbirke budućeg Muzeja Turopolja počele su se oblikovati/stvarati puno prije njegova osnutka. Prvi prikupljeni predmeti svoje su mjesto

našli u starom arhivu Plemenite općine turopoljske, a nakon Prvog svjetskog rata u zgradji je uređena mala muzejska zbirka oružja, glazbenih instrumenata, zastava, uniformi i ostalo gradivo. Tijekom Drugog svjetskog rata dio gradiva je uništen. Sačuvano gradivo premješteno je u Državni arhiv Republike Hrvatske u Zagrebu, dok su slike turopoljskih župana, turopoljski top i veliki mužar preneseni u Povjesni muzej u Zagrebu.

Donacije i skromni otkup predmeta

Predmeti kulturnog nasljeđa turopoljskog kraja u početku su otkupljivani skromnim sredstvima Kotarskog narodnog

Današnji Muzej Turopolja, nekadašnja gradska vijećnica Plemenite općine turopoljske, tzv. turopoljski grad, izgrađen je sredinom 18. stoljeća. U njoj je bio i "arkiv" (arhiv) POT-a. Od 1960. godine je Muzej Turopolja

Drenaž terena oko zgrade Muzeja Turopolja 1969. godine. FOTO: Višnja Huzjak/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

odbora, najveći dio gradiva prikupljen je darovanjem. Prve akcije organizirane su preko Narodnog sveučilišta kotara Velika Gorica, a glavni akteri bili su tadašnji predsjednik Narodnog sveučilišta Kazimir Kosović i Mijo Kos-Zorko. Narodni odbor općine Velika Gorica, Konzervatorski zavod i Etnološki seminar u Zagrebu organizirali su 1955. godine prikupljanje etnografskih predmeta na području općine Velika Gorica za budući Muzej Turopolja, a u tom poslu sudjeluje i tadašnja studentica Višnja Huzjak.

Terenski rad i smještaj gradiva

Tom prilikom obišla je s još tri kolegice veliki broj turopoljskih sela i prikupile su oko 150 predmeta koje su, uz bilješke i podatke o istima te opširan izvještaj o terenskom istraživanju, predale za arhivu budućeg muzeja. Na taj se način

djelomično upoznala s etnografijom Turopolja koja joj je kasnije bila velika prednost u budućem radu u Muzeju Turopolja, kao prve ravnateljice Muzeja. Gradivo je privremeno smješteno na tavanski prostor vijećnice u kojoj će kasnije biti smješten Muzej. Kasnije se ovo rješenje pokazalo nepraktičnim. Naime, zbog neprimjerenih uvjeta čuvanja velik broj predmeta je raznesen, a manji, preostali dio danas čini etnografsku zbirku Muzeja.

Prijedlog Vojka Miklaušića

Ovaj događaj potaknuo je učitelja iz Donje Lomnice Vojka Miklaušića da predpisani prijedlog za konačno osnivanje Muzeja Turopolja. No, odluka o osnivanju uslijedila je dosta kasnije. Odlukom Narodnog odbora općine Velika Gorica na 15. sjednici Općinskog vijeća i 12. sjednici Vijeća Turopoljski grad (vijećnica)

Obnova velike dvorane na katu Muzeja Turopolja 1962. godine. FOTO: Višnja Huzjak/Muzej Turopolja

kao općenarodna imovina predana je na upravljanje Muzeju Turopolja.

Obnova Turopoljskog grada

U obnovu Turopoljskog grada kreće se odmah nakon osnutka Muzeja kada na mjesto ravnateljice dolazi Višnja Huzjak i organizira cijelokupno uređenje zgrade iz 1765. godine. Zgrada je ispraznjena u potpunosti tek osam godina kasnije. Prvi zahvati uključivali su sanaciju krovišta, restauraciju metalnih ukrasnih dijelova, postavljanje gromobranske instalacije, zamjenu stare drvenarije novom, a vrata je prema starom izvorniku uspješno izveo stolar iz Mraclina Josip Zrnčić. Prva ravnateljica i jedina djelatnica Višnja Huzjak po samom dolasku u novoosnovani / otvoreni Muzej Turopolja 1. studenog 1960., s prvim terenskim

istraživanjem kreće već četiri dana kasnije u mjesto Dragonožec u istraživanje Ivanjskih običaja. Šezdesete godine važno su razdoblje u razvoju Muzeja. Zalaganjem Višnje Huzjak koja je radila sve, od administrativnih do stručnih kustoskih poslova, ali i skupljanja muzejske građe na širem turopoljskom području za etnografsku, kulturno-povijesnu i arheološku zbirku. Muzej je opremljen tehničkim pomagalima za dokumentiranje etnografske baštine na samom terenu (fonografi, fotoaparati). Njezina terenska istraživanja obilježila su razdoblje skupljanja predmeta po selima Turopolja i obogaćivanja muzejske dokumentacije. Snimila je više od 4000 fotografija iz potrebe da se zabilježe nestajući običaji, nošnje, arhitektura i seoski život Turopolja. Uz to

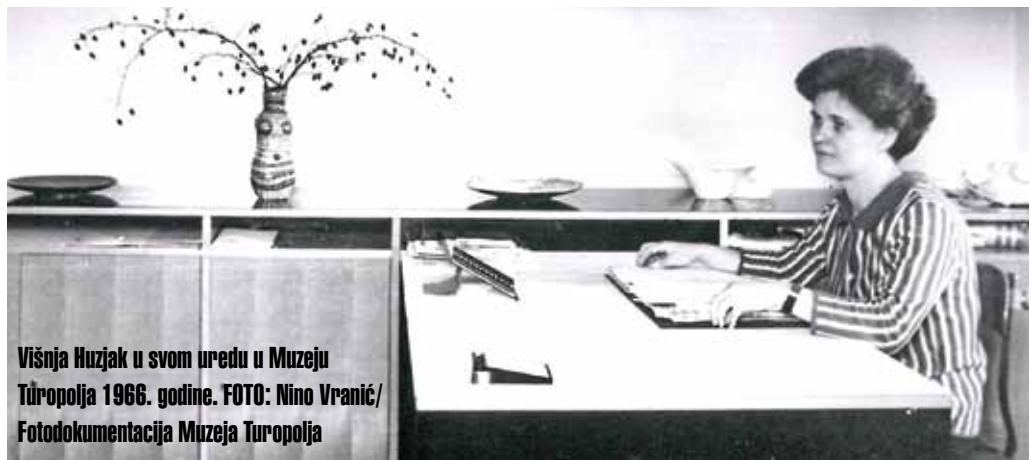
Uređenje prizemnih prostorija Muzeja Turopolja 1968. godine. FOTO: Josip Perše/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

organizirala je i snimanje etnografskih filmova Jurjevski običaji (1963.), Cvjetnica (1966.), Blagoslov jela na Uskrs (1966.), Prenošenje drvene kuće (1967.), Svadba u Mraclinu i Buševcu (1967.), Jurjevo

u Turopolju (1970.), Žetva u Turopolju (1974.).

Stalni postav otvoren 1962. godine

U novo uređenoj prostoriji Muzeja krajem 1962. godine otvoren je stalni postav

Višnja Huzjak u svom uredu u Muzeju Turopolja 1966. godine. FOTO: Nino Vranić/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

Muzej Turopolja 1965. godine. FOTO: Višnja Huzjak/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

Odjela narodne revolucije, istovremeno u prostorijama muzeja otvorene su još tri izložbe „Zbirke Muzeja“, „Spomenici kulture Turopolja“ i „Slike Karla Weingärtnera“. Muzej Turopolja zajedno s Arheološkim muzejom u Zagrebu 1962. godine započeo je iskapanja u Šćitarjevu, nekadašnjoj Andautoniji, gdje je do sada

prikupljen iznimno vrijedan arheološki materijal iz rimskog vremena. Višnja Huzjak autorica je i nekoliko vrijednih publikacija i brojih izložbi, a zaslužna je i za spašavanje umjetnina iz crkve Sv. Ladislava u Pokupskom za vrijeme Domovinskog rata 1991. godine.

**Program na otvorenju
izložbe u Muzeju Turopolja
u povodu posjeta sudionika
Međunarodnog sastanka o
etnološkoj kartografiji 10.
veljače 1966. godine. Zdravici
drže Stjepan Stepanić (lijevo)
i Stjepan Lektorić. FOTO: Jozo
Vranić/ Fotodokumentacija
Muzeja Turopolja**

Detalj izložbe Tekstil Turopolja 1967. godine. Stručni postav Višnja Huzjak, likovni postav Željko Horvat. FOTO: Nino Vranić/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja (gore). Izložba skulptura Dore Vernić Fabianec 24. studenoga 1976. godine. Likovni postav Mladen Pejaković. FOTO: Jozo Vranić/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja (dolje).

Drugi stalni postav Muzeja
Turopolja otvoren je 18. studenoga
1997. godine (gore). Na slici
lijevo su Igor Maroević, Ivana
Koludrović i Višnja Huzjak. FOTO:
Oleg Moskaljov/Glasnik Turopolja

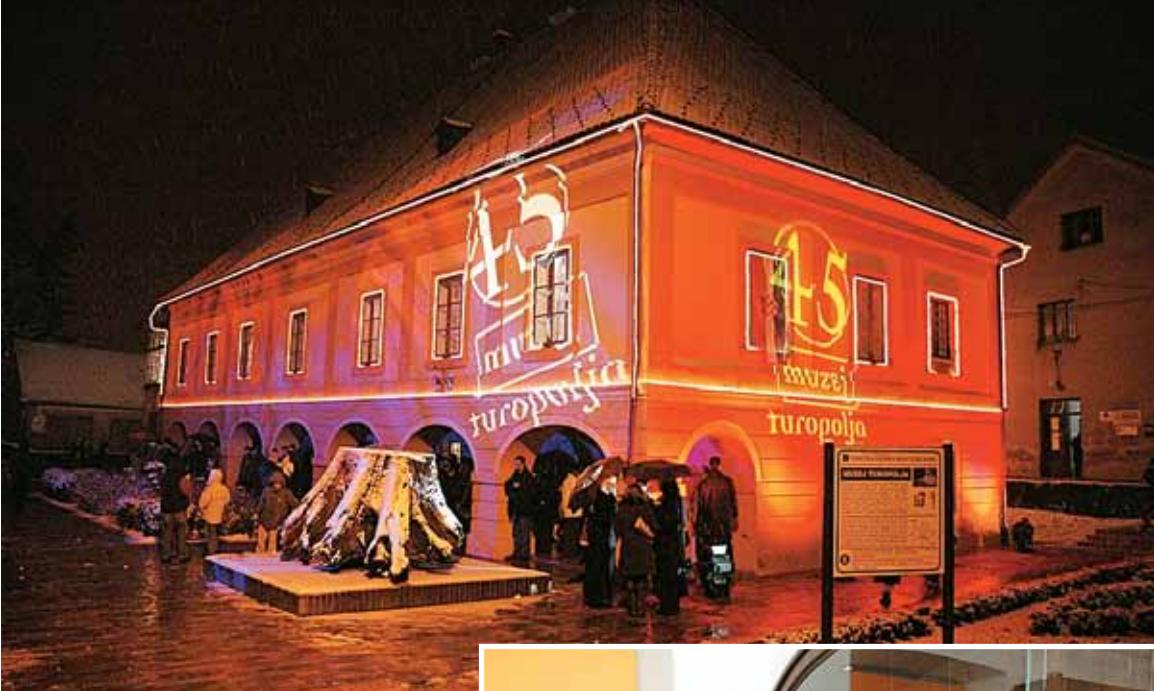
Drugi stalni postav Muzeja

Nakon ravnateljice Višnje Huzjak, koja je na tome mjestu bila od 1960. do 1995., na mjesto ravnatelja dolazi Igor Maroević. Imenovanjem novog ravnatelja kreće se u nužnu obnovu cijelokupne zgrade. Od svog osnutka 1997. godine otvara se drugi stalni postav Muzeja 18. veljače 1997. i izdaje se katalog stalnog postava. Ulaskom u 21. stoljeće Muzej se počeo i informatizirati, uvedeno je računalno vođenje dokumentacije u sustavu M++, muzejski program za obradu i inventarizaciju muzejskih predmeta i dokumentacije. Pokrenuta je i internetska stanica Muzeja. Igor Maroević je poslije osam godina upravljanja Muzejom,

2003. godine sam zatražio da odstupi s dužnosti ravnatelja. Bio mu je, naime, ponuđen posao vođenja Muzejskog centra Ivana Meštrovića, što je Maroević prihvatio. Na njegovo mjesto kao v.d. ravnatelja došla je kraće vrijeme Ivana Koludrović, zaposlenica Muzeja. Za novu ravnateljicu ipak je izabrana Margareta Biškupić Čurla.

Drugi stalni postav Muzeja otvorio je Božo Biškupić, tadašnji ministar kulture Republike Hrvatske (dolje).
FOTO: Oleg Moskaljov/Glasnik Turopolja

U povodu 45. obljetnice Muzeja Turopolja otvoren je treći stalni postav Muzeja-ministar kulture Republike Hrvatske (gore). FOTO: Drago Kolarec/Foto VG

Na svečanom otvorenju stalnog postava djelatnici Muzeja su tajnici Mari Popovčić uručili veli buket ruža u povodu 35 godina rada u Muzeju (lijevo).

Nova ravnateljica i treći stalni postav

Po završetku mandata Igora Maroevića, na tu funkciju dolazi Margareta Biškupić Čurla. Povodom 45. obljetnice rada Muzeja, 14. prosinca 2005. godine otvara se i treći stalni postav Muzeja Turopolja.

Djelatnici Muzeja, slijeva: Dragica Dada Modrić, Tatjana Pintarić, Ivan Knezović i Josip Popovčić (dolje)

Izložba Istraživački rad Višnje Huzjak 2019. godine. Slijeva: Margareta Biškupić Čurla, Višnja Huzjak i Maja Ergović.
FOTO: Mario Žilec/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

Uoči 60. obljetnice Muzej je postavio izložbu u čast svojoj prvoj ravnateljici Višnji Huzjak, izložbom „Okom etnologa – istraživački rad Višnje Huzjak“, a u obljetničkoj godini priprema izložbu o svojih šezdeset godina rada izložbom „Svije(s)t baštine“.

U fundusu Muzeja 6000 predmeta

Muzej Turopolja danas čuva, prikuplja i obrađuje arheološku, etnografsku, likovnu i kulturno-povijesnu građu velikogoričkog i turopoljskog kraja. Fundus Muzeja broji oko 6000 predmeta i preko 10000 fotografija i negativa. Muzej također ima i sveobuhvatni dokumentacijski fond i muzejsku knjižnicu poluotvorenog tipa kojom se mogu služiti kolege stručnjaci srodnih disciplina i studenti. Muzej Turopolja prema

važećoj sistematizaciji radnih mjesta zapošljava osam djelatnika, od toga pet kustosa: arheološke, etnografske, likovne i kulturno povijesne zbirke te kustosa dokumentarista.

Briga o kurijama i zavičajnim zbirkama

Posljednjih godina Muzej vodi brigu i o kuriji Modić Bedeković u Donjoj Lomnici, Etno-kući u Šćitarjevu i zavičajnoj zbirci Vukomeričkih Gorica na Ključić Brdu te u dvorcu Lukavcu priređuje razne izložbe i događanja. Muzej Turopolja će u budućnosti na upravljanje dobiti i kuriju Alapić i vilu Bedeković, a i Spomen dom 153. brigade Hrvatske vojske.

Tematske izložbe i manifestacije

Muzej, osim stalnim postavom, sa svojom publikom komunicira povremenim tematskim izložbama, a priređuje brojne programe i manifestacije koji su finan-

Muzej Turopolja brine i o kuriji Modić Bedeković. Na slici manifestacija Ladanje u kuriji (gore). Noć muzeja postala je vrlo popularna manifestacija Muzeja Turopolja (dolje). Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

cirani od strane Grada Velike Gorice, Zagrebačke županije i Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske. U svim svojim programima, kao što su: Noć muzeja, Međunarodni dan muzeja, Perunfest, Dani europske baštine, Perunbožić, tematske izložbe, radionice, predavanja Matice hrvatske ogranka Velike Gorice, kroz ponuđene sadržaje pokušava obuhvatiti sve dobne skupine. Kod svoje publike i korisnika želi potaknuti svijest o važnosti kako materijalne tako i nematerijalne kulturne baštine te ih što više želi uključiti u rad kao predavače, kazivače i sukreatore različitih programa.

Nova upravna zgrada 2022.

Osim novih lokacija, Muzej će 2022. godine dobiti i novu upravnu zgradu. Naime na adresi Šetališta Franje Lučića 15, u dvorištu bivše galerije Kordić, Grad Velika Gorica pokrenuo je projekt izgradnje Interpretacijskog centra Muzeja Turopolja s pripadajućom muzejskom čuvaonicom, radnim prostorima i muzejskom knjižnicom te dvoranom za radionice, predavanja i ostale programe.

Time se otvara prostor da se današnja zgrada Muzeja u cijelosti pretvori u izložbeni muzejski prostor. Postavio bi se novi (četvrti po redu) stalni postav,

Plakat za Perunfest 2018. godine

a u prizemlju bi ostao galerijski prostor za povremene i gostujuće izložbe. S tim rođendanskim poklonom, Muzej će ući i svoje sedmo desetljeće.

Muzej redovito priprema razne radionice za djecu velikogoričkih osnovnih škola. Na slici radionica za djecu Neandertac na jedan dan (dolje)/Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

Muzeolozi Muzeja Turopolja, slijeva: Višnja Huzjak (ispred), Andra Barać, Olgica Lastrić, Margareta Biškupić Čurla, Maca Popovčić, Josip Popovčić, Dragica Dada Modrić i Ivan Knezović. Fotodokumentacija Muzeja Turopolja

Popis djelatnika kroz šezdest godina rada Muzeja Turopolja

1. Višnja Huzjak, ravnateljica 1960. -1996.
2. Ankica Pavišić, čistačica, 1961.
3. Stjepan Stepanić, čistač, 1961. -1976.
4. Željko Horvat, tajnik, 1969. – 1970.
5. Mara Popovčić, tajnica, 1970. – 2012.
6. Mira Dalić čistačica, 1976. – 1988.
7. Branka Ajredini, kustosica arheologinja, 1976. – 1982.
8. Olga Lastrić, dokumentarist, 1978. – 2000.
9. Pavo Vojvoda, kustos arheolog, 1984. – 1977.
10. Ljudmila Vlašić, spremičica, 1988. – 2004.
11. Igor Maroević, ravnatelj, 1995. – 2003.
12. Ivana Koludrović, kustosica povjesničarka, 1997. – 2003.
13. Tatjana Pintarić, kustosica arheologinja, 1997. – danas
14. Željka Banić, čistačica, 1998. – 1999.
15. Margareta Biškupić Čurla, ravnateljica, 2001. – danas
16. Marijana Maroević, čistačica, 2002. – 2003.
17. Dragica Modrić, kustosica likovne zbirke, muzejska pedagogica, 2004. – 2019.
18. Josip Popovčić, kustos povjesničar, 2004. – danas
19. Ivan Knezović, kustos arheolog, 2004. – 2007.
20. Blanka Bačurin, spremičica, prodavačica suvenira, 2005. – 2007.
21. Josipa Matijašić, kustosica etnologinja, 2007. – danas
22. Iva Karlović – Jurković, spremičica, prodavačica suvenira, 2007. – 2012.
23. Ivana Đumbir, spremičica, prodavačica suvenira, 2012. – danas
24. Maja Tabak, tajnica, 2012. – danas
25. Maja Ergović, kustosica dokumentaristica, 2016. – danas
26. Željka Cupek, kustosica pripravnik, 2014. – 2015.
27. Marko Ceković, kustos arheolog, voditelj EU projekta, 2017. – danas
28. Antonia Oroz, kustosica pripravnik, 2018. – 2019.
29. Valentina Radoš, kustosica – povjesničarka umjetnosti, 2019. – danas

Običaji u Posavini od Božića do Svetih tri kralja

PIŠE: Mato Stuparić, seljak iz Drnka

Godine 2020. Etno udruga Turopoljska posavina objavila je zapis Mate Stuparića o životu i radu u obiteljskoj zadruzi Stuparić koja je, prema usmenoj predaji osnovana u 13. stoljeću, a raspala se krajem 19. stoljeća. Mato Stuparić rodio se u kućnoj zadruzi 1871. godine. Svoja sjećanja o životu u zadrugama zapisao je 1936. godine

Etno udruga Turopoljska posavina napravila je 2020. godine mali nakladnički pothvat objavom zapisa Mate Stuparića iz Drnka. Autentičan opis života i rada obiteljske zadruge koja je u najboljim danima imala skoro dvjesto članova, jedinstveni je zapis kakvog u velkogoričkom kraju dosad nije bilo. Dr. sc. Hrvoje Petrić, profesor povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu u predgovoru knjizi piše: "Mato Stuparić u ovom tekstu detaljno prikazuje kako se živjelo u zadruzi Stuparić prije gospodarske krize i njenog raspada 1887. godine, koji je, zapravo, značio prijelaz iz zadružnog prema individualnom sustavu vlasništva. Iako je sjećanje na zadrugu pisano 1936. godine, gotovo pola stoljeća nakon njenog raspada, ono predstavlja vrijedno svjedočanstvo "iznutra" o životu seljaka u selu Drnek na desnoj obali rijeke Save". Iz teksta Mate Stuparića objavljujemo zapise o narodnim običajima prigodom crkvenih blagdana od Božića do blagdana Svetih tri kralja.

Božić u Posavini

**Kućna zadruga
Stuparić**

iz Drnka, općina Orle

"Počnimo sa prvim najvećim i najpopularnijim kršćanskim blagdanom Božićem. I sama pjesma pjeva: „Oj Božiću ti djeće veselje“, pa u istinu tako je bilo nekada, a tako je i danas na selu i u gradu. Već više dana prije Božića spremalo se za tu svetkovinu. Klale su se svinje i stavljale u rasol, a tri dana prije Božića bilo je veliko proštenje u susjednoj

Stjepan Božić!

Badnja večer, unošenje badnjaka i božićne slame u kuću. IZVOR: Iz zbirke Višnje Huzjak

preko Save župi Oborovo na Tominje. Tu je došlo mnogo trgovaca i zanatlija iz Velike Gorice i Ivanić grada, te za onda popularni lončari iz Bregi Posavskih. Na tom proštenju kupovale su se razne potrebštine za Božićne blagdane, te potrebno odijelo i obuća za družinu. U oči Badnjaka peklo se kruh, kolači i pečenke, kod toga rada pomagale su sve starije i iskusnije žene dok mladje su čistile i pripremale po kući. Muževi su marljivo pilili i cijepali drva, da prigodom Božića nebi ponestalo gotovih drva. Sam dan Badnjaka nije bio određen za osobiti rad, nego se je sve čistilo i spremalo, da u najljepšem redu dočeka Badnju večer. Muževi su se šisali i brijali. Blago su marljivo čistili, jer dva dana Božića nije se blago češljalo. Žene i djevojke pripremale su sebi i svojima svečano ruho, da budu svi što ljepše uredjeni na

dan Božića na polasku sv. misi u župu Bukevje. Kad se približilo večernje vrijeme, kad su se posvršili poslovi, a sa tornjića kuće navjestilo zvonce Pozdravljenje sva se družina sakupila u čistom ruhu u družinskoj sobi vesela i radosna lica, svečano raspoložena očekujući čas, kada će se početi kućna Božićna svečanost. U ovom raspoloženju bile su sve oči uprte u sobna vrata, hoće li se skoro otvoriti.

Božićna svijeća, pogača i slama

Uto se otvore kućna vrata, a na njima se pojavi kuće gospodar u desnoj ruci drži goreću Božićnu svijeću, u lijevoj vrč sa vinom na kojem je bila Božićna pogača. Za njim slijedi njegov zamjenik sa velikim zavežljajem slame. Iza njega slijedi kućna domaćica sa kruhom i solju u ruci. Ulazeći u sobu nakloni se kuće domaćina sa „Faljen budi Ježuš-Kristuš“! Nato bi

sva družina glasno odgovorila: „Na se vjeke faljen!“. Tada nastavi domaćina sa običajnom Božićnom čestitkom: „Daj nam Bog piceka, raceka, guseka, pureka, pajceka, žrebeka, teleka, kruha i vina, veselu družinu, drobne dječice, a najviše Božega mira. Amen!“ Nakon toga postavila se svijeća na stol, do nje vrč sa vinom i pogačom i kruh sa solju, stolovi se posiplju sa slamom, a na glavni stol metne se i vjenac, koji je spleten od žita (pšenice) prigodom žetve. Unakrst po stolu posiplje se žita i kukuruza, a u čošak stola se metnuo zamotak sa lukom crvenim, češnjakom i solju, da nebi preko godine mogle ukučanima naškoditi vještice. Kad je to bilo gotovo svi su se stolovi prostrli sa bijelim stolnjacima, koji su na njima ostali kroz obadva dana Božića. Nakon toga donjelo se u sobu dosta slame na kojoj je mogao kroz tri noći Božića na spomen maloga Isusa, koji se je rodio na slami svaki tko god je htio spavati. Medutim mlade žene i djevojke bi okitile vrh bora kao Božićno drvce sa jabukama, orasima i svijećama i postavile na počasno mjesto. Kada je ova priprema bila gotova zapjevala je sva družina divnu Božićnu pjesmu: „Narodil se je Kralj nebeski – od Marije čiste Djevice“. Stime je počela Božićna svečanost. Poslije ove pjesme napunili se svi stolovi sa posnim jelom i vrčevima vina te bi tako družina u ugodnom razgovoru, pjesmi, šali, svirkici i plesu dočekala desetu vuru, kad je bila doba, da se kreće na polnočku.

Pjevajući na polnočku u Bukeyju

Na polnočku je išlo sve staro i mlado, koji je samo mogao u povorci pjevajući božićne i narodne pjesme sve do župne crkve u Bukeyju do koje je bilo do sat i pol laganog hoda. Kada je družina stigla

Na polnočku se pješačilo u povorci uz pjesmu i veselje u župnu crkvu Sv. Antuna Padovanskog u Bukeyju.

FOTO: Barica Sakoman Božić

od polnočke, domaćina bi poškropio sa blagoslovljrenom vodom sve ograde i blago u štali, nakon čega je družina posjedala za stolove napunjene sa crnim kobasicama i hladetinom i nakon jednog Očenaša i Zdravo Marije bi si založili i poljegali na počinak.

Na dan Božića jutrom rano u 5 sati budilo je kućno zvono družinu. Muškarci bi otišli nahraniti blago i svinje, jer na Božić se nije blago češljalo niti gnjoj iz štala van nosio. Kad je bio kućni posao gotovo, požurilo se sve, da se umije i najsvečanije obuče nakon čega je zaredala rakija i obilan Božićni doručak. U 9 sati

Sretan
Božić!

Božićna čestitka, odlazak na polnočku. IZVOR: Iz zbirke Višnje Huzjak

zvonilo bi kućno zvono zovući ukučane na zajednički polazak k velikoj božićnoj misi u Bukevje, kamo bi sve išli kao i na polnočku jedino bi ostao na slami koji nemoćnik kome bi rakija i vino oduzela zdravu pamet i slomila noge. Kad se družina povratila od mise i bolesni na slami prizdravili slijedio je veliki božićni objed nakon kojega bi nastala vesela pjesma i svirka. Koji su željeli i imali jake noge mogli su ići na večernjicu u Bukevje. Nakon svršenog kućnog posla išlo se je na večeru, a poslije večere nastavilo se svirkom, plesom i pjesmom i drugim zabavama do u kasnu noć i kad bi koga ostavila snaga ili uhvatilo vino ili san odlazilo se malo po malo na počinak, tko u sobe na krevete, a tko na božićnu slamu.

Položari i čestitari na Štefanje

Na Štefanje (drugi dan Božića) dolazilo se iz susjedstva i u susjedstvo čestitati godovnjacima sv. Stjepana, a što je još zanimljivije išlo se je u položare. Kada je prvi položar došao u kuću pzdravio bi sa: „Falem budi Ježuš-Kristuš! Daj vam Bog piceka, raceka i.t.d. (kao gore na Badnjak). Nakon toga bi ga gospodarica tri puta posipala sa kukuruzom, koja je zato bila pripremljena pod stolom na Badnjak sa riječima: „Kvočke, pure, guske, patke, dobro nam nesle, mirno sjedile, a mladina se obilno izlegla, zdrava bila, dobro jela i napredovala, a Bog ju občuvaj od jastreba, svrake i vrane. Živa i zdrava bila skupa s našim položajem“. Položaj je morao kod te ceremonije mirno sjediti, jer u protivnom slučaju nebi ni kvočke

Kapela Sveta tri kralja u Orlima FOTO: Barica Sakoman Božić

mirno sjedile. Kraj toga morao je dobro jesti i piti, jer drukčije nebi ni pilići htjeli dobro jesti ni napredovati. Naravski, da tako dobro nahranjen i napojen položar, a i sv. Stjepanski čestitari u dobrom broju otišli su na klimavim nogama kući, dok nekoji, koji bi malo više nametao morao je ostati na slami dotle dok bi mu se povratila snaga.

Mise u kapelici u Orlima

Nakon zajedničkog ručka išlo je sve staro i mlado osim onih, koji su morali pripremati objed zajednički k sv. misi u kapelicu sv. Trijuh kralja u Orle. Kad bi se povratili od sv. mise te nakon zajedničkog objeda na kojega je bio redovito na taj dan pozvan i gospodin župnik susjedne župe Veleševac u čije područje spadala i spomenuta kapela. Nakon svršenog objeda išla je družina pod vodstvom

velečasnog župnika i kućnih starješina k večernjici k sv. Trim kraljima, a k toj povorci bi se pridružili i ostali seljani sela Drnka. Nakon večernjice priredila je redovito toga dana zadruga Stuparić veliku kućnu zabavu na koju je vrlo rado pohadjala i vlastela Heirner iz Orla (prije Bušić) te šumari i lugari Turopoljskog luga. Redovito bi na ovu zabavu došao i Turopoljski komeš ili vicekomeš. Kraj svirke, plesa i pjesme, te obilne podvorbe zabava bi tekla skladno i veselo po zato odrejenu programu. Ravnateljem stola bio je redovito velečasni župnik (plebanuš) iz Bukevja, koji je imao i tu čast i vlast, da određuje parove tko će s kime plesati. Nu kad bi se društvo dobro razigralo sa rujnim vinom brda Prkovca, morao je i velečastni plebanuš po koji put u drmeš i u kolo (staro sito...). U

Običaj da se božićna slama zatiče za voćke zbog bolje plodnosti zadržala se u Donjoj Lomnici sve do šezdesetih godina 20.-og stoljeća. Snimljeno iza blagdana Sv. tri kralja u Donjoj Lomnici 1962. godine. FOTO: Višnja Huzjak

kasno u noć ili u rane satove razilazilo bi se društvo veselo i zadovoljno kako se je sakupljalo uz srdačne čestitke k dolazećoj Novoj godini, koje bi sve imale završetak: „Daj Bože, da se još mnogo godina živi i zdravi, sretni i veseli sastanemo ovdje na ovakvoj zabavi“.

Blagoslov na “Ivanuša”

Jutrom rano na Ivanuša imale su reduše, a i sve žene obilno posla, da urede kuću i da se iznese Božićna slama jer danas dolazi velečasni sa križecom (kućnim blagoslovom u naše selo, a kod nas biti će objed, pa je zato moralo biti sve čisto i najboljem redu. Matere sa velikom brigom podučavali su manju djecu križati se, a veću „Oče naš“, jer neznaju, koje će djete što velečasni pitati.

Muškarci su imali opet pune ruke posla

u štali, da nahrane i dobro očiste blago i štalu jer je velečasni uvjek znao i tamo zaviriti, pa bi bilo velika sramota da mjesto željene pohvale, dade prigovor.

Božićna slama zatakala se za voće

Zanljivo je bilo sa božićnom slamom. Slamu je iznosila mladež, a kuće gospodar bi išao pred njima u voćnjak, pa je tamo po starom običaju darivao šljive i sve ostalo voće stavljajući svakom medju krake šaku slame, da bude voće bolje rodilo u budućoj godini. Kod toga morala je mladež dobro jukati, što je činila i druga mladež susjednih zadruga, pa ako se nebi dobro jukalu (ijukalo) mogli bi susedi sa jačim ijukanjem odnjeti plod šljiva i drugoga voća. Ovaj običaj darivanja voćaka obdržava se još i sada u dalekoj okolini.

Božićnu jabuku je župniku za blagoslov kuće, po običaju, poklanjala najmlađa snaša u obiteljskoj zadruzi

Kada bilo darivanje voćaka gotovo i svršeni drugi kućni poslovi, pa nakon zajedničkog ručka, obukla se i uredila sva družina, da pristojno dočeka kućni blagoslov. Na počasnom mjestu u družinskoj sobi bio bio postavljen narodnim vezivom okićen stolac i na njemu jastuk, gdje je imao sjesti velečasni župnik. Svi stolovi bili su prostri sa čistim narodnim vezivom ukrašenim stolnjacima, a na glavnem stolu bila je postavljena svijeća, blagoslovljena voda i raspelo, do toga bila je na tanjuru božićna jabuka, koju je redovito župniku darivala najmladja snaša u kući.

Blagoslov kuće

U očekivanju, djeca u strahu, žene u brići, bili su dugački časovi, kada najednom na kulin vratima zazvoni sitno zvonce, znak dolaska velečasnog plebanuša sa blagoslovom. U to se začuje monotomna

Oznake blagoslova kuće nekada je na dovratak vrata pisao starješina. Na slici reprint naljepnica

pjesma župnika, zvonara i seoskog starještine: „Daj nam Bog zdravlja k tomu veselje,

Na to Mlado ljeto svega obilje.

K pjesmi se pdridružio kuće gospodar otvarajući širom vrata od sobe i kod toga činio znak poklona. Starješina sela stao je na vratima pišući u znak blagoslova napis G + M + B, te broj dojdće godine. Župnik je davao svima ukućanima raspelo na poljubac sa riječima „Mir s tobom“ naravski na latinskom jeziku, poslije toga obavio blagoslov kuće, a kroz to vrijeme zvonar je marljivo spremao u vrće običajne darove, povjesmo lana, svinjski but i groš!... Poslije toga uslijedilo je ispitivanje mladeži o vjeri i poslušnosti prema starijima i. t. d. Djeci a i nekim starijima bilo je zagonetno današnje strogo i dostojanstveno držanje župnika, koga su jučer gledali drukčije vesela i s

Roduš ili Dan nevine dječice obilježavao se 28. prosinca. Kuće gospodar je svu djecu lagano "kažnjavao" šibom, a potom im darivao jabuku ili orahe. Roduš je spomenan na kralja Heroda koji je dao pogubiti nevinu dvogodišnju djecu

jednakim raspoloženjem u kakvom su i sami bili prigodom zajedničkog objeda i kućne zabave. No ono isto raspoloženje nastupilo je kod objeda i čašice vina nakon svršenog blagoslova, što je potrajalo, dok se nije na kućnim vratima pojavio zamjenik kuće gospodara, koji je najavio, da je pred vratima spremam četveropreg, koji će odvesti velečasnog plebanuša i zvonara u Bukevje. Kada je velečasni sjeo u kola sa gizdavo urešenom opremom, četiri vatrena posavačka konja veselo pojuriše savskim nasipom dok ukućani sa dvorištne kapije mahali bi sa šarenim maramicama u znak s Bogom.

Roduš - Dan nevine dječice

Na Dan nevine dječice davao je po starom običaju kuće gospodar djeci i mladeži – roduš – to jest svako bi dobio par laganih udaraca sa šibom, koja se je poslije toga spremila i čuvala kroz

godinu na gredi kao znak marljivosti i poslušnosti. Poslije toga je dobilo svako dijete jabuku božićnicu i par oraha ili lješnjaka. Roduš se je davao u znak toga što je okrutni rimski car Herod dao pogubiti u zemlji židovskoj svu mušku djecu do dvije godine starosti misleći, da je s njima pogubljen i – Isus.

Stara godina - družinska skupština

Stara godina!, dan družinske skupštine, kada su gospodar i gospodarica družine predavali svoje račune o dohodku i izdatku kroz minulu godinu. Vjećanje i raspravljanje bilo je uvjek živo i burno, ali taj dan dok nije obavljena bila predaja računa i izabrano novo kuće starješinstvo vrata pivnice su bila zaključana, te nitko nije smio pitи ni rakije, ni vina. Kuće gospodar i gospodarica mogli su biti birani ponovno isti i na dojduću godinu, što je bilo osobito častno za gospodara i

gazdaricu ako su ovu častnu brigu vršili jedni te isti kroz dvije, tri godine. Ostale osobe kao zamjenik kuće gospodara, reduše, konjari, kolari, kravari i svinjari, mijenjali su se redovito svake godine, dok mlinari i vinogradari obično su ostali isti kroz više godina, te su spadali medju zanatlige, a pošto su obavljali posao samo zadruge, to su zato dobivali odredjenu nagradu.

Novogodišnja veselica

Nakon dovršene skupštine priredila se uvjek družinska veselica, na koju bi došli i susjedni zadrugari i rodbina čestitati novoizabranom starješinstvu. I tako u veselici, pjesmi i plesu čekalo se na dolazak dojduće Nove godine. Kada bi u dvanajest sati u noći na kućnom tornjiću zazvonilo zvonce javlajući da nastupa Nova godina svi bi u kući stoječke i otkrivene glave odpjevali:
*Narodil nam se Kralj Nebeski,
Od Marije čiste Djevice.
Na to Mlado leto veselimo se!
Mladoga Kralja mi molimo.*

i
*Daj nam Bog zdravlje, k tomu veselje
Nato Mlado leto sega u obilje.
Nato Mlado leto veselimo se!
Mladoga kralja mi molimo.*

Nova godina. Dan veselja, čestitanja! Dolazili su rođaci i prijatelji odlazili bi se u pohode rodbini i susjedstvu. Svaki, koji nije bio zaposlen kućnim poslom muško i žensko išlo je k svojima u pohode i čestitanje. Osobito je bilo divno pred župnom crkvom prije polađenja sv. mise, gdje

Ukrasna petrolejka.

IZVOR: Zavičajni muzej Posavine/
Etno udruga

Na Staru godinu vrata pivnice su bila zatvorena sve dok ne bi bila završena izborna skupština kućne zadruge.

IZVOR: Zavičajni muzej Posavine/Etno udruga

čestitanju i dobrim željicama nije bilo kraja ni konca. Nakon mise pozivali rođaci i znaci jedni druge k sebi na objed i kupicu vina. Djeca su dobivala od svojih rođaka jabuke božićnice čemu su bila osobito vesela i ponosna. Tako i na takav način sprovedla se Nova godina. Kraj

svega toga nije bilo nikada kuća prazna. K Stuparićima uvjek su se potrudili lugari i škribari iz Turopoljskog luga čestitati Novu godinu i nakvasiti si osušeno grlo i želudac od napornog puta po zimi i snijegu, čemu je bio najbolji lijek Stuparićeva bijela i crna kapljica iz Prkovca brda. Naravski, da nisu nikada izostali susjedni vlastelinski špani i po koji slobodni od službe inaš, pa i samomu gospodinu provizoru nije bilo na taj dan ispod časti doći u ovo društvo i izreći svoju željicu sretnu Novu godinu Stuparićevoj kući i družini.

Konjsko proštenje za blagdan Sveta tri kralja

Mato Stuparić u svojim zapisima razlikuje dva konjska proštenja. Jedno je za blagdan Sveta tri kralja i izrazito je vjerskog karaktera. Veliko ljetno proštenje za blagdan Svetoga Bartola ("Baltorovo" kako govore stari Posavci) više je narodno veselje na koje su se dovodili konji na blagoslov. U Orle su dolazile zaprege iz svih naselja s obje strane rijeke Save, ponekad do 600 konjskih zaprega

Nekoliko stotinjak konjskih zaprega iz cijele Posavine znalo je dolaziti na Bartolovo u Orlima. Konjsko proštenje opisao je Branko Šenoa, ali autentičan zapis Mate Stuparića je dragocjeni doprinos očuvanju ovog narodnog običaj koji je zamro u vrijeme socijalizma, a obnovila ga je Plemenita općina turopoljska 1992. godine. U knjizi Kućna zadruga Stuparić objavljena je, dosad jedina pronađena fotografija konjskog proštenja za blagdan Sveta tri kralja. Na slici pedesetak konjanika, praćeni pješacima i dječurlijom vraća se iz Orla u Veleševac sa svete mise održanoj u kapelici Sveta tri kralja u Orlima. Rijetku fotografiju iz 1923. godine sačuvala je Slavica Puntarić iz Stružca Posavskog. Evo kako Mato Stuparić opisuje obja konjska proštenja.

Velik post uoči blagdana

Uoči Sv. trijuh kralja obdržavao se je veliki post k dojdućem blagdanu. Prema starom običaju postilo se je sa suhim postom, pa zdravi i krepki ukućani nisu ništa jeli kroz čitav dan, dok se u večer nije na svodu nebeskom pokazala

prva zvijezda, onda je slijedila obilna večera i okrjepa sa vinom. Što je bilo još značajnije? – bilo je to, da su postili čak i sa blagom, koje nije jelo isto, dok se nije pokazala prva zvijezda. Taj post bio je zato tako strog jer se je držalo, da kako su mogli sveta tri mudraca dugo putovati kroz gole pjeskovite pustinje sami gladni i žedni a isto tako i uboge njihove deve, dok su našli novorođenog Mesiju preporoditelja i Spasitelja svega čovječanstva u podrtoj betlehemskoj štalici, a ne u bogatoj palači, pa tako možemo i mi sa našim blagom u toploj kući i štali u spomen ovim svetim ljudima postiti. Zato su ljudi stavljali u zagovor Sv. trim kraljima svoje blago i gospodarstvo.

Priprema za blagdan na dan posta

Na dan posta u kući se je sve pripremalo i čistilo, kuhalo i peklo za sutrašnji blagdan. Muškarci su marljivo pripremali svoja odjela, sedla, hamove, kola i nakit za konje.

Kada je svanuo blagdan Sv. trijuh kralja sav se je kućni posao obavljao sa osobitom žurbom, jer u kapelici Sv. trih kralja

Konjsko proštenje u Orlima 6. siječnja 1923. godine. USTUPILA: Slavica Puntarić

danas bude svečana misa poldašnja, kamo je hrlio svijet iz bližnje i daljnje okolice. Poslije obilnog ručka sva se družina svečano obukla i posjedala u dugačka na četiri uprežena kola a u tu svrhu bila su pripravljena po dvoja i troja kola. Svako družinče imalo je u ruci svijeću, a konji su imali lijepe trakove u šarenim bojama upletene u grive i svaki na oglavi privezani svijeću. Povorka je

grenula. – Naprijed su jašili mladi jahači na najboljim konjima, svaki sa svijećom u ruci i narodnim vezivom izvezenim ručnikom preko ramena, sve u lijepoj posavačkoj narodnoj nošnji. Kada je povorka stigla do kapele Sv. trijuh kralja zapalile su se svijeće i tako pjevajući prigodne Božićne pjesme mlađi, a starci i starice su marljivo prebirale krunicu, obišlo se je tri puta okolo kapele u

Vjernici se, većinom na konjima, vraćaju u Veleševac iz Orla sa sv. mise za blagdan. Sv. tri kralja

počast Sv. trim kraljima. Kada se je obhod obavio sva je družina sišla iz kola, i išla u crkvu na oltar položiti svijeće kao dar, jer su i Sv. tri kralja darovala Isusa tamjanom, zlatom i smirnom, nakon čega su zauzeli svoja mjesta u crkvi, a jahači držali špalir zajedno sa drugim jahačima iz bliže i daljnje okoline pred crkvom i okolo crkve. Uto su dojurile vlastelinske kočije sa svima članovima vlastelinske po-

rodice i njihovim brojnim gostima. Kada je vlastela zauzela svoja mjesta počela je svečana misa sa gromkim pjevanjem: „O Sveta tri kralja o blažen baš dan...!“ Kada je bila misa gotova, posjedalo se je u kola, te istim redom, kako se je došlo u povorci krenulo kući. Na ovoj svečanosti bila u velike zastupana osobito cijela daljnja Posavina sve do Siska, te desna obala Save i sela Trebovac,

Kapelica Sv. tri kralja u Orlima (gore). Konjsko oglavlje s ukrasima (desno). IZVOR: Zavičajni muzej Posavine

Ježivo i Črnc. Ovaj lijepi običaj jašenja na dan Sv. trih kralja sačuvao se sve do danas, koji običaj bio osabito obljudbljen za vrijeme župnika Vladimira Kopuna, koji svake godine sam predvodio jahače iz sela Veleševca, Ruče i Suše, sve do svoje smrti, koja ga je u mладim godinama zatekla. Kada je družina u povorci došla kući, gospodar kuće poškropio bi sa blagoslovljrenom vodom ukućane i sve stambene objekte, te štale i blago, nakon čega je družina posjela okolo stolova na zajednički objed, na koji je bio redovito pozvan i velečasni župnik iz Veleševca. U večer bi se sakupilo oveće društvo, među njima rado bi dolazila i porodica vlastele Bušić iz Orla, sa svojim gostima, te je trajalo veselje, svirka, kolo i pjesma do u kasno doba noći.

Bartolovsko proštenje

Zadnje nedjelje mjeseca kolovoza obdržavalo se, a i sada se obdržava veliko i popularno proštenje sv. Bartola, koji dolazi na dan 24. kolovoza. Za ovo proštenje pripremalo se već nekoliko dana prije, tako su prije nekoliko dana samoga proštenje, krčmari, obrtnici, kramari, slastičari (licitari) i. t. d. bilježili mjesta za svoje štante. U subotu od rana jutra dolazio je svijet iz dalnjih okolica pješke i na kolima, te pravili zavjetni obhod sa kolima i jahačima okolo kapele, na isti način, kao i na blagdan Sv. trijuh kralja. Na večer priređivala je redovito

Konjsko proštenje za Bartolovo u Orlima 24. kolovoza. Blagoslov konja obavlja vč. Jakob Marković. FOTO: Aleksandar Božić

FOTO: Barica Sakoman Božić

Sv. misa u Orlima za blagdan

mjestna vlastela
veliku narod-
nu veselicu
sa bo-
okićenim i
nim lampi-
je na prvom
pjevalo narod-
snahe i djevojke iz doljnje
Posavine, t.j. Trebarjevo,
Martinska Ves i ostala sela iz
okolice Siska.

Nedjela, dan samog
proštenja bio vrlo bučan
i živahan, mnoštvo svi-
jetra, stranog i domaćeg
sakupilo se u crkvicu i
okolo crkvice. Obhod jahača i

gato
rasvjele-
jonima, gdje
mjesto igralo i
no kolo mlade

Sv. Bartola FOTO: Barica Sakoman Božić

kola činio je divnu sliku.
Vika kramara, monotomna
pjesma prosjaka, hrzanje konja
činilo je svoj posebni utisak, dok
nepresječe ove
buke glas
crkvenog
zvona u znak
da počinje
Služba
Božja.
Nakon
obav-
ljene mise
razilazio se
svijet na okrijepu
pod medičarske i
krčmarske šatore, kraj

Bartolovsko proštenje u Orlima prate brojni "kramari", licitari i obrtnici. FOTO: Anita Kovač

kojih bi ih Ivanićgradske mamice numorno moljale sa friškim pečenim mesom, čiji je miris na okolo podraživao želudce na apetit. Za njima nisu zaostajale niti Buševačke kumice sa svojim cipovom i gibanicom. Majke i očevi kupovali djeci sitne igračke i po krajcer i po groš. Kuće gospodari kupovali bi za svoju družinu potrebne za dolazeću jesen kožune, zobune, škrljake opanke i druge potreboće. Gospodarice

Običaj blagoslova konja i zaprega za Bartolovo obnovili su POT i Glasnik Turopolja 1992. godine

pako kupovale su čupe i zemljane lonce za mlijecne potrebe od domaćih i zagorskih lončara. Vrijedne turopoljske dobro su prodavale svoj od strine glasoviti luk, kojega bi gospodari nosili puna leđa uvjereni, da ni pečeno meso nije tečno bez luka.

Tekstove Mate Stuparića objavili smo u izvornom obliku uz minimalne pravopisne ispravke

FOTO: Aleksandar Božić

OBRODOŠLI

FOTO: Barica Sakoman Božić

Table tenis klub Turopoljac postojaо još 1938.

PIŠE: Aleksandar Božić

Prema općem prihvaćenom mišljenju, stolotenniski klub u Velikoj Gorici osnovan je 1958. godine. Pronašli smo dokaz da je Table tennis klub Turopoljac djelovao još 1938. godine, ali i TTK Olimp

Malo je velikogoričkih sportskih klubova koji imaju nejasni datum osnivanja, kao što je to slučaj s Stolnoteniskom klubom Velika Gorica Stanfar. Opće je prihvaćeno da je stolnotenski klub u Velikoj Gorici osnovan 1958. godine. Osnivački dokumenti ili pravila kluba nisu sačuvani, pa su se kroničari morali osloniti na sjećanje Svetе Tepšića, velikogoričke stolnoteniske legende i inicijatora obnove stolnoteniskog kluba Velika Gorica 1958.

godine. O osnivanju STK kluba Velika Gorica Davor Štuban piše u Leksikonu velikogoričkog sporta 2020. godine. "Krajem 1958. godine na inicijativu Svetе Tepšića i nekolicine entuzijasta (Emila Prahira, Franje Katulića, Ivice Pjelika, Brace Smolovića) koji su rekreativno igrali stolni tenis, osnovan je klub u Velikoj Gorici. Prvu generaciju, koja je stasala pod trenerском paskom Svetе Tepšića, činili su: Miro Jandriš,

STK Radnik krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Stoje slijeva: Miljenko Radočaj, Antun Dijanežević (predsjednik), Ivan Radočaj i Miroslav Jandriš. Čuče slijeva: Tomo Šikutin, Mladen Čubrić i Ivan Vernić. IZVOR: Arhiv Glasnika Turopolja

STK Velika Gorica Stanfar početkom dvijetusućitih godina (gore). Sveti Tepšić (u sredini sa zasticom) s velikogoričkim stolnotenisačima na terasi "Kuglane", nekadašnjeg sjedišta Sportskog društva Radnik (dolje). IZVOR: Arhiv Glasnika Turopolja

Ivica Malović, Zlatko Prahir, Ivica Kluk, a nešto poslije i Ivan Radočaj. Neumorno trenirajući izdvajaju se Miro Jandriš i Ivan Radočaj koji ostvaruju zapažene rezultate

u zagrebačkom podsavaru SOKAZ te nastupaju i u Hrvatskoj ligi. Godine 1976. klub osvaja Prvenstvo Hrvatske lige te napornim i neizvjesnim kvalifikacijama u Vitez (BiH) u konkurenciji šestero momčadi iz Hrvatske, BiH i Slovenije otvaraju plasman u 2. međurepubličku ligu gdje se nastavljuju ostvarivati uspješni rezultati sve do 1989. godine. Po preseljenju iz Starog placu Radnika u Osnovnu školu Eugena Kumičića uoči Univerzijade 1987. godine osniva se masovna stolnoteniška škola iz koje za svega nekoliko godina izlaze kadeti koji ostvaruju izvanredne rezultate, a 1986. juniori postaju doprvaci Hrvatske, odmah iza Zadra. Generacija Davor Belužić, Dražen

Andrea Bakula, olimpijka i ekipna viceprvakinja Europe

i Zoran Vernić, Miroslav Taboršak i Krunoslav Markan i danas su nosioci u igračkom i kadrovskom smislu, dok Marko Habijanec nakon uspješne igračke karijere 2006. postaje prvi profesionalni trener u povijesti Kluba. Uz pomoć Ivana Radočaja, u Klubu renutno trenira 50-ak mlađih koji već pokazuju zavidnu kvalitetu i stalni napredak. Nužno je izdvajati i dvoje mlađih koji su svoje prve stolnoteniske korake napravili u Velikoj Gorici, a kasnije su postali višestruki osvajači europskih odličja te reprezenta-

Tomislav Japec, prvak Hrvatske i srebrni junior Europe

tivci i sudionici Olimpijskih igara. Riječ je o Andrei Bakuli, olimpijki, ekipnoj viceprvakinja Europe te pojedinačnoj i ekipnoj juniorskoj i seniorskoj prvakinja Hrvatske te europskom brončanom kadetu, srebrnom junioru Europe u paru te kadetskom, juniorskom i seniorskom reprezentativcu i prvaku Hrvatske, Tomislavu Japecu.”

(*Leksikon velikogoričkog športa, Davor Štuban, Velika Gorica 2020. str. 205.*)

Proslava 60-te obljetnice STK Velika Gorica Stanfar 2018. godine u Klubu 100. U povodu jubileja priznanja su primili Mirko Žužić, Branko Dujmović, Tomislav Elger, Stjepan Mikulčić, Mladen Trstenjak, Stjepan Kos, Ivan Đanković i David Jolić

Stolnoteniski tromeč između TT klubova Turopoljac, Olimpia Sisak i Velebit Zagreb održan je 10. srpnja 1938. godine u gostionici u Turopolju (kasnije "Menza" DIP-a Turopolje). Sasvim gore u sredini su slijeva: Dragoš i Zvonko Maršanić. U srednjem redu ispred ograda stoe slijeva: Siegert, Mirko Prosenjak, Svetlo Tepšić, Cili i Slavko Vrban. Čuće slijeva: Antun Štimac, Šnarić i Blažinić. Nedostaju Neutzer i Kukuljan. SAČUVAO: Svetlo Tepšić. USTUPILA: Višnja Huzjak

U Velikoj Gorici su 1938. djelovala dva stolnoteniska kluba - Turopoljac i Olimp

Dana 10. VII. 1938. godine u organizaciji TTK „Turopoljac“ održan je tromeč u stolnom tenisu (tada se reklo u ping-pongu) između domaćina Table tenis kluba „Turopoljac“, TTK „Olimpia“ Sisak i TTK „Velebit“ iz Zagreba. Susret je održan u prostorijama tadašnje gostionice (poslije Drugog svjetskog rata u toj zgradi bila je menza DIP-a Turopolje).

Susret je završio pobjedom TTK „Olimpia“ nad TTK „Velebitom“ od 5:3 i Turopoljem 5:0, drugi je bio Velebit koji je pobijedio Turopoljac sa 5:0. Za Turopoljac su igrali: Siegert, Neutzer, Kukuljan, Dragoš. Ekipe su slikane pred ulazom u zgradu: Gore: Dragoš /Turopoljac/ Maršanić Zvonko /Velebit/(druga dvojica koji se

**Menza DIP-a Turopolja je poslije Drugog svjetskog rata bila središte cjelokupnog društvenog i zabavnog života Turopolja.
Na slici vatrogasci DIP-a poslije godišnje skupštine. USTUPIO: Patrik Čunčić**

vide lijevo i desno ne spadaju u ekipe)
Sredina: Siegert (Turopolje), Prosenjak
Mirko (Olimpia), Tepšić Sveti (Olimpia),
Cili (Velebit), Vrban Slavko (Olimpia)
dolje: Štimac Antun (Velebit), Šnarić
(Velebit) i Blažinić, Neutzer i Kukuljan
nisu na slici.

Stolni tenis u Muzeju Turopolja

23. X. 1938. godine u velikoj prostoriji današnjeg Muzeja Turopolja odigrana je stolnoteniska utakmica između domaćeg „Olimpa“ i TTK „Olimpia“ Sisak u kojoj su Siščani izborili pobjedu po 5:0 u dva susreta. Slike nema, a za Veliku Goricu nastupili su: Drolc Željko, Prahir Emil, Kučinić, Plivelyić D. i M.

(Fotografiju sačuvao i podatke zapisao
Sveto Tepšić sudionik turnira)

USTUPILA: Višnja Huzjak

Menza DIP-a Turopolje

Fotografija ispred „Menze“ DIP-a Turopolja i precizni zapis Svete Tepšića iz 1938. godine, koji je igrao stolni tenis za TTK Olimpia iz Siska (kasnije se iz Siska preselio u Veliku Goricu), nedvojbeno upućuju na zaključak da su krajem tridesetih godina dvadesetog stoljeća na području Velike Gorice djelovala najmanje dva stolnoteniska kluba. Olimp je najvjerojatnije klub istoimenog Literarno sportskog društva koje je 1923. godine osnovan u Velikoj Gorici. O Table tenis

klubu Turopoljac nemamo nikakvih podataka, osim foto dokaza i svjedočanstva sudionika tromeća koji je održan u Turopolju u lokalnoj gostonici koja je poslije Drugog svjetskog rata postala "menza" Drvno industrijskog poduzeća Turopolje.

Pilana i mjesto Turopolje

O povijesti pilane i Turopolja u monografiji Pozdrav iz povijesti piše Višnja Huzjak. Ona navodi: I mjesto Turopolje i DIP Turopolje nastali su 1911. godine. Plemenita općina Turopoljska prodala je 1910. godine tvrtki Filip Deutsch i sinovi (Gustav, Robert i Albert) skoro 20 tisuća hrastovih stabala. Godinu poslije Filip Deutsch je u Turopolju otvorio suvremenu pilanu te izgradio upravnu zgradu te nastambe za radnike. Na taj način je nastalo Turopolje, najmlađe naselje na velikogoričkom području. Pilana je ubrzo zapošljavala 450 do 600 radnika, najviše iz Rakitovca i okolnih turopoljskih sela, Pokuplja, ali i iz drugih krajeva Hrvatske te Bosne. Tridesetih godina je pilana Deutsch i sinovi bila vrlo uspješno poduzeće. Izvozili su pilanske proizvode u Švicarsku, Veliku Britaniju, Njemačku, Francusku, Norvešku, Švedsku i Palestinu. Rekordna proizvodnja zabilježena je 1936. godine kada je pilana preradila 24 tisuće kubnih metara trupaca. Pilana je poslije Drugog svjetskog rata nacionalizirana i pretvorena u Drvno industrijsko poduzeće (DIP) Turopolje s oko 350 zaposlenih.

Sakupljač dokumentacije, artefakata i fotografija DIP Turopolja Patrik Čunčić mišljenja je da bi stolnotenski klub Turopoljac mogao biti osnovan u Turopolju koje je tridesetih godina bilo napredno velikogoričko mjesto. Pravila Kluba nisu sačuvana ni pronađena, ali nije isključeno

Grupa mladih iz Turopolja snimljeni ispred Menze i kuglane 17. ožujka 1933. godine. USTUPIO: Patrik Čunčić

Menza - radnički restoran

Menza dolazi od latinske riječi *mensa*: stol. Ima dva značenja. U religijskom smislu menza (*mensa*) je dio oltara, gornja oltarna ploča na kojoj se služi misa. Drugo značenje menze je "ugostiteljski objekt u poduzećima i ustanovama gdje se usluge prehrane pružaju u pravilu samo članovima (student-ske, radničke menze), a cijene su niže nego u drugim ugostiteljskim objektima."

IZVOR: *Hrvatska enciklopedija*

da je TTK Turopoljac zaista bio klub radnika pilane Filipa Deutsch-a i sinova.

Fiskulturno društvo Radnik

S obzirom na iznesene dokaze, podatak da je stolnotenski klub u Velikoj Gorici osnovan tek 1958. godine "ne drži vodu". Nesumnjivo je da se klupski stolni tenis u Velikoj Gorici igrao prije Drugog svjetskog rata. Također postoje podaci da se stolni tenis organizirano igrao odmah poslije završetka Drugog

Menza DIP-a Turopolja krajem šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. USTUPIO: Patrik Čunčić

svjetskog rata. Naime, u prosincu 1945. godine osnovano je Fiskulturno društvo Radnik. Osnivačka skupština održana je 21. prosinca 1945. godine u zgradici nekadašnje pošte ("stara pošta", danas HIVDR-a) na Trgu kralja Tomislava broj 44. U Pravilima Fiskulturnog društva utvrđuju se zadaci Društva... "da masovno okuplja građane, a naročito omladinu i gajenje pravilne fiskulture...". "U svrhu ispunjenja utvrđenih zadataka, društvo će pored sekcije za osnovni tjelesni odgoj, raditi u sljedećim sekcijama: ... kuglačka, nogometna, ping-pong i šahovska sekcija." Stolni tenis se, dakle, igrao u Velikoj Gorici i 1945. godine. Moguće je da je stolnotenski klub, poput šahovskog kluba Radnik (Čigorin, Vegeška), nekoliko puta prekidao i nastavljao rad, pa je jedan od novih početaka 1958. godine uzet kao osnivanje stolnotenskog kluba, ali to nije

vjerodostojan podatak.

TTK Olimp je potpuna enigma

Iz svjedočanstva Svete Tepšića uočljivo je da je u Velikoj Gorici 1938. godine djelovao Table tennis klub Olimp za kojeg su, među ostalima, igrali "Drolc Željko, Prahir Emil, Kučinić, Plivelić D. i M." Pretpostavljam da je stolnotenski klub Olimp bio sekcija Hrvatskog sportsko literarnog kluba Olimp iz Velike Gorice. Olimp su 1922. godine osnovali velikogorički srednjoškolci, ali Pravila (statut Društva) su odobrena tek godinu kasnije - 18. travnja 1923. Možda je u Olimpu djelovala i ping-pong sekcija koja se, kako smo utvrdili, natjecala 1938. godine. Zbog toga je moguće da je prvi stolnotenski klub u Velikoj Gorici osnovan još dvadesetih godina prošlog stoljeća. Tu pretpostavku, naravno, treba potvrditi dodatnim istraživanjem.

Zdenko Bašić

MOGUTI

Muzej Turopolja